

Bălăban Ciprian

ISTORIA CREȘTINISMULUI

SELECȚII

I. Istoria creștinismului antic (30-590 d.H.)

1. Biserica primară (30-100 d.H.)

1.1. Cadrul în care a apărut creștinismul

În *Galateni 4:4*, Pavel atrage atenția asupra epocii istorice de pregătire providențială care a precedat venirea lui Hristos pe pământ în trup omenesc: "Dar când a venit împlinirea vremii, Dumnezeu a trimis pe Fiul Său..."

1.1.1. Iudaismul

În sens larg, iudaismul este religia poporului ebraic, de la apariția acestui popor, întemeiat de Avram, evreul (*Geneza 14:13*), până astăzi.

Iudaismul a asigurat ereditatea creștinismului și, un timp, chiar a dat adăpost religiei nou-născute. Contextul favorabil apariției creștinismului în iudaism a fost format din următorii factori:

a) Monoteismul - Niciodată după întoarcerea din robia babiloniană evreii nu au mai căzut în idolatrie.

b) Speranța mesianică - Evreii ofereau lumii speranța unui Mesia ce urma să vină aducând dreptatea pe acest pământ. Chiar și ucenicii după moartea și învierea lui Hristos încă așteptau o împărăție mesianică pe pământ (*Faptele Apostolilor 1:6*).

c) Sistemul etic - Standardul celor zece porunci era în contrast izbitor cu sistemele etice predominante ale vremii.

d) Scripturile Vechiului Testament - Aceasta reprezintă cea mai mare contribuție a iudaismului la formarea religiei creștine.

e) Filozofia istoriei - Evreii au susținut o concepție liniară și cataclismică a istoriei, în care Dumnezeu suveran, care a creat istoria, va triumfa asupra falimentului pe care l-a înregistrat omul în încercarea lui de a aduce în istorie o epocă de aur.

f) Sinagoga - A apărut în perioada robiei babiloniene, devenind o parte integrantă a vieții evreiești. Sinagoga a devenit de multe ori casa de predicare a creștinismului primar.

1.1.2.Cultura greaca si elenistica

În perioada elenistica (336-31 î.H.) are loc trecerea de la spiritul colectivist al oraselor-state grecesti la spiritul individualist si cosmopolit. Civilizatia elenistica a avut realizari mai mari decât civilizatia clasica elena, cultura greco-romana reprezentând de fapt faza cea mai dezvoltata a culturii elenistice, dar a început si fenomenul de decadenta culturala. Principiul unitatii culturale era însoțit de lupte interne sociale si politice si de razboaie între statele elenistice. Aceste crize au întetit dorinta venirii unui mântuitor.

În perioada anterioara filozofii, culminând cu Platon si Aristotel, se interesasera de problemele generale ale unei lumi armonioase si echilibrate, cuprinsa în orasele state. Totusi, înca de pe vremea acestor doi filozofi clasici începe sa se manifeste criza oraselor-state si începe aparitia filozofiilor care înfloresc în perioada elenistica si care se intereseaza de problemele vietii personale. Astfel, filozofiile morale au pus întrebările morale referitoare la viata omului, întrebări care aveau sa-si găsească raspunsul abia în creștinism.

Agnosticismului, scepticismului si relativismului lui Socrates si al pirrhonienilor care negau posibilitatea cunoasterii sau puneau la îndoiala valoarea ei, creștinismul le-a raspuns afirmând posibilitatea cunoasterii reale si neîndoielnice a lui Dumnezeu prin revelatie, tragând de aici concluziile care se impun cu privire la viata personala: Dumnezeu este singura norma pentru om, ceea ce desfiinteaza independenta si mândria cinicilor si a stoicilor, iar legea dragostei de Dumnezeu este suprema morala, iar nu atitudinea rationala fata de legea naturala, cum preconizau, cu nuante diferite, cinicii, stoicii si epicurienii.

Din punct de vedere religios, religia politeista a zeilor olimpieni devenise doar formala, în multe locuri fiind înlocuita de religiile de mistere.

La sfârșitul periadei elenistice, cele patru dialecte ale limbii grecesti s-au unit într-o limbă comuna numita *koine*, care a devenit limba universala a lumii antice. În acest dialect a fost tradus la Alexandria *Vechiul Testament* ebraic sub numele de *Septuaginta (LXX)* si a fost scris *Noul Testament* creștin. Această limba simpla reda continutul *Noului Testament* cu expresivitate, profunzime si mare varietate stilistica.

1.1.3.Imperiul Roman

Deși persecutau creștinismul, Imperiul Roman a contribuit la dezvoltarea acestuia prin:

- a) Unitatea legislativă, administrativă și teritorială a imperiului și excelente mijloace de comunicare, care au favorizat extinderea religiei creștine;
- b) Vocabularul juridic roman, din care teologia creștină de limbă latină a extras o parte din termenii săi;
- c) Modelul administrativ roman, care a influențat administrația Bisericii;
- d) Interesul roman pentru aspectele practice, morale și umane, care a influențat mai ales creștinismul apusean, cum se vede de pildă în *Confesiunile* lui Augustin.

1.2.Isus Hristos, personaj istoric

În anul 533 d.H., papa Ioan II a cerut calugarului scit (originar din provincia romană Scythia - Dobrogea de astăzi) Dionysius Exiguus (Dionisie cel Mic) să calculeze anul nașterii omului Isus Hristos. El a ales anul 754 d.î.R. (de la întemeierea Romei), în loc de anul 749 d.î.R. (care ar fi fost mai exact), ca an al nașterii lui Hristos.

Matei în *Evanghelia* sa (2:1), a afirmat că Isus s-a născut "în zilele împăratului Irod. Iosephus Flavius, în lucrarea lui *Antichități iudaice* (18.6.4), a menționat o eclipsă în anul 750 d.î.R., înainte de moartea lui Irod. Deoarece uciderea copiilor evrei și fuga în Egipt au precedat moartea lui Irod, aceasta ne duce la concluzia că este posibil ca Hristos să se fi născut în anul 749 d.î.R., sau 5 î.H..

Din *Matei 1:25* rezultă limpede că, după nașterea lui Isus, Iosif și Maria au trăit ca sot și soție și deci au avut copii. În *Marcu 6:3* sunt numiți frații lui Isus: Iacov, Iose, Iuda și Simeon și sunt amintite surorile Lui. Una dintre aceste surori se numea Salome, cum reiese din *Marcu 15:40*. Iacov și Iuda au scris câte o epistolă în *Noul Testament*, Iacov avea să fie episcopul (presbiterul) bisericii din Ierusalim, iar frații Domnului aveau să fie socotiți mai târziu și ei ca apostoli (*1 Corinteni 9:5; Galateni 1:19*).

Cu excepția vizitei lui Hristos la Ierusalim de la vârsta de doisprezece ani (*Luca 2:41-50*), se cunoaște foarte puțin despre anii pe care El i-a petrecut în Nazaret.

Lucrarea publică a lui Hristos a fost precedată de scurtă lucrare a lui Ioan Botezătorul. După ce a fost botezat de către Ioan, o vizită la Cana a marcat ocazia primei Sale minuni. Aceasta a fost urmată de o scurtă vizită la Ierusalim, în timpul căreia a curățat Templul și a avut

importanta Lui întâlnire cu Nicodim. Aceasta întâlnire a revelat natura spirituala a lucrării Sale (*Ioan 3:3,5,7*). S-a întors în Galileea prin Samaria, unde întâlnirea Sa cu femeia samariteanca (*Ioan 4*) a dovedit ca lucrarea Lui nu avea sa fie limitata de bariere nationale sau sexuale, chiar daca misiunea Sa era în primul rând pentru evrei (*Matei 15:24*).

Dupa ce a fost respins în Nazaret, Hristos a facut din Capernaum centrul pentru lucrarea Lui în Galileea; aceasta lucrare a constituit cea mai mare parte a slujbei Sale pamântesti pentru oameni. De aici El a întreprins trei calatorii mari în Galileea. Cele trei calatorii din Galileea au fost urmate de perioade scurte de retragere, în timpul carora principalul Sau accent se pare ca a fost pus pe instruirea ucenicilor Sai.

Lucrarea prelungita în Galileea a fost urmata de o scurta lucrare la Ierusalim la Sarbatoarea Înnoirii Templului (*Ioan 10:22-39*) în timpul careia Hristos a confruntat cu curaj opozitia tot mai puternica a conducatorilor religiosi - fariseii si saduceii. Din cauza acestei opozitii, Hristos S-a întors la rasarit de Iordan, la Perea (*Ioan 10:40-42*), unde îi învata pe oameni si facea vindecari. Lucrarea din Perea a fost urmata de scurta lucrare a ultimei saptamâni în Ierusalim, în timpul careia a fost confruntat în public cu opozitia tot mai mare a conducatorilor iudei nationali si ecleziastici.

Tristul sfârșit de saptamâna, în timpul caruia Si-a dat viata pe cruce, a încheiat lucrarea Lui activa în lume. Dupa gloriosa Lui înviere - un fapt istoric stabilit, bazat pe dovezile documentare din *Noul Testament (Faptele 1:3; 1Corinteni 15:4-8)* - El S-a aratat doar propriilor Sai urmasi. Apoi S-a înaltat la cer în vazul ucenicilor Sai.

2.Lupta vechii biserici catolice imperiale pentru supravietuire (100 - 313 d.H.)

2.1.Persecutiile

Înainte de anul 250 d.H. persecutiile au fost cel mai adesea locale, sporadice, nefiind rezultatul unei politici bine definite. Ele de cele mai multe ori erau rezultatul actiunii unui grup de oameni ostili religiei crestine. După anul 250 d.H. persecutiile au devenit uneori o politica intentionata a guvernului imperial roman, ele devenind mult mai raspândite si mai violente.

2.1.1.Cauzele persecutiilor

Biserica a suferit putina persecutie atâta timp cât a fost considerata ca făcând parte din iudaism, religie tolerata de Imperiul Roman. În aceasta perioada cele mai mari persecutii au venit din partea iudaismului. Dar imediat ce crestinismul s-a distins de iudaism a atras atentia prin faptul ca era exclusiv în revendicarile sale asupra loialitatii morale si spirituale a celor ce-L primeau pe Hristos, fapt ce intra în conflict cu pretentiile cezarului de a avea suveranitate exclusiva, pretinzând închinare.

De asemenea, crestinii erau considerati ateii deoarece nu foloseau nici o reprezentare materiala a divinitatii la care se închinau.

Pe lângă aceasta s-au raspândit zvonuri ca ei practicau incestul si canibalismul, acestea fiind interpretari gresite a Cinei Domnului si a "sarutului pacii". De asemenea, faptul ca crestinii se adunau în secret lasa loc multor interpretari.

Preotii pagâni, fabricantii de idoli, ghicitorii de noroc, pictorii, arhitectii si sculptorii nu erau de loc entuziasmati în fata unei religii care le ameninta mijloacele de existenta, iar nonconformismul crestinilor fata de tiparele sociale existente i-a facut pe pagâni sa creada ca ei sunt un pericol pentru societate.

Pe lângă toate acestea se pare ca generalizarea si cresterea în intensitate a persecutiilor de la jumatatea secolului al III-lea au avut ca temeii superstitiile legate de sfârșitul primului mileniu de existenta a Imperiului Roman, perioada în care imperiul a fost bântuit de ciuma, de foamete si de tulburari civile.

2.1.2. Persecuția creștinismului până în anul 100 d.H.

Nero (54-68 d.H.) se distinge ca fiind primul mare persecutor al creștinismului dintre împărații romani. În lucrarea sa *Anale*, Tacit notează că această persecuție a creștinilor a fost o încercare de-a lui Nero de a găsi un țap ispășitor pentru incendierea Romei, dorind să oprească răspândirea zvonului că el este autorul acestui incendiu. Se pare că persecuția aceasta s-a limitat la Roma și împrejurimile ei. În această perioadă au murit Petru și Pavel.

Domitian (81-96 d.H.) luase titlul de *Dominus et Deus* și insistă ca oamenii să depună jurământ pe "geniul împăratului". Deoarece aceste pretenții nu puteau fi acceptate de iudei și de creștini, o a doua persecuție izbucnește în jurul anului 95 d.H.. În timpul acestei persecuții apostolul Ioan a fost exilat în insula Patmos, unde a scris Apocalipsa.

2.1.3. Creștinismul sub interdicție de stat 100-250 d.H.

Au ajuns până la noi niste scrisori dintre împăratul Traian (98-117 d.H.) și Plinius cel Tânăr, guvernator al provinciei Bithynia din Asia Mică (Turcia de azi) (111-113 d.H.). Ele atestă că, pe vremea lor, practicarea creștinismului putea fi socotită o crimă vrednică de moarte. Politica urmată de Pliniu și care fusese poruncită de Traian nu presupunea urmărirea creștinilor pentru pedepsirea lor specială. Însă dacă era descoperit un creștin, i se dădea prilejul să se lepede de credință, iar dacă refuza era pedepsit cu moartea. Aceasta era probabil politica obișnuită în acea perioadă.

Se pastrează șapte scrisori de la începutul secolului II d.H., scrise de Ignatie, episcop din Antiohia, în timp ce era dus la Roma ca să fie executat, fiindcă era creștin. În scrisori el aminteste pe alții care l-au "precedat, din Siria la Roma, spre slava lui Dumnezeu". Una dintre aceste scrisori era adresată lui Polycarp, episcop din Smyrna (Izmir, în Turcia de azi), care la rândul său avea să fie martirizat la vârsta de 86 de ani, la o dată între 156-160 d.H., deci spre sfârșitul domniei lui Antoninus Pius (138-161 d.H.). Tot atunci, pe la mijlocul secolului II d.H., a fost martirizat și episcopul Romei, Telesphorus.

Împăratul Marcus Aurelius (161-180 d.H.) era un stoic devotat, care fusese influențat împotriva creștinismului de profesorul lui, Fronto. Încălinat să atribuie calamitățile naturale, cât și pe cele datorate omului din timpul domniei sale extinderii creștinismului, el a poruncit persecutarea creștinilor. Iustin Martirul, marele scriitor apologetic, a suferit martirajul la Roma în timpul acestei persecuții.

2.1.4. Cele mai mari persecutii 250-313 d.H.

Unii împarati pagâni au socotit creștinismul drept cauza crizei Imperiului Roman din secolul III d.H.. Împaratul Decius (249-251 d.H.) a inițiat cea mai violenta persecutie din cele înfruntate pâna atunci de Biserica. Edicte imperiale au poruncit tuturor cetatenilor imperiului sa aduca jertfe zeilor traditionali ai Romei. Celor care s-au conformat, li s-au dat certificate (pe latinește *libelli*), ca dovada ca se supusesera poruncii. Erau executati cei care refuzau sa se supuna si nu reuseau sau nu voiau sa obtina *libelli* false de la functionarii înțelegatori sau corupti.

Din fericire pentru Biserica, încercarea aceasta nu a durat mult. Dupa doi ani, Decius avea sa fie ucis pe câmpul de lupta, înfrânt de Kniva, regele gotilor, la Abritus (în Dobrogea de Sud, acum bulgara). Deși succesorul lui Decius, Trebonianus Gallus (251-253 d.H.) a mentinut în vigoare masurile anticrestine, persecutia nu s-a mai extins pe o scara atât de larga precum a fost sub Decius.

Peste câțiva ani, persecutia a fost reînnoita cu o ferocitate proaspata, spre sfârșitul domniei împaratului Valerian (253-260 d.H.). Cu aceasta ocazie au fost selectionati conducatorii Bisericii si li s-a poruncit sa se închine vechilor zei, sub pedeapsa exilului si a întemnitarii. Li s-a interzis creștinilor, sub pedeapsa cu moartea, sa tina adunari bisericesti sau sa viziteze cimitire creștine.

În cele din urma, un edict deosebit de sever a hotarât moartea pentru conducatorii Bisericii si confiscarea averii, robia si chiar moartea pentru ceilalti creștini care nu s-ar lepa da de credinta. Din nou, doar un razboi cu invadatori straini, de data aceasta persii, a pus capat încercarii grele în 260 d.H.. Valerian a fost luat prizonier de regele persan Sapur I, care a pus sa i se scoata ochii si l-a folosit ca scaunel când încalca pe cal. În final a pus sa fie jupuiat de viu si împaiat, expunându-l ca pe un trofeu în sala tronului, alaturi de lei si tigri împaiati. Acest destin oribil i-a mai potolit pe împaratii romani urmatori, afara de Aurelian (270-275 d.H.), care a încercat sa consolideze imperiul prin introducerea cultului unui zeu unic, *Sol invictus* (Soarele nebiruit) si a persecutat pe creștini, fiindca nu voiau sa se închine Soarelui. Aurelian avea însa sa sfârșeasca asasinat.

Reformele lui Diocletian (284-305 d.H.) au fost punct de cotitura în istoria Imperiului Roman. Între altele Dobrogea a fost organizata ca provincie separata, sub numele de Scythia, în 285 d.H.. La începutul domniei lui persecutia nu a fost sistematica, desi sunt atestati martiri si

înainte de marea persecuție din 303 d.H., cea mai aspră prigonire pe care Biserica avusese s-o înfrunte până atunci. Cea mai ușoară pedeapsă era trimiterea într-un lagăr de muncă roman, unde munceau în mine până la moarte. Ritmul persecuției a slăbit când Dioclețian a abdicat și s-a retras în anul 305 d.H.. Există dovezi că în această perioadă mulți creștini au fost martirizați în Scythia (Dobrogea).

După alte perioade de persecuție, Galerius a emis un edict de pe patul de moarte în anul 311, prin care creștinii erau tolerați, cu condiția ca ei să nu violeze pacea imperiului. Persecuția nu a încetat total decât în anul 313, când Licinius și Constantin au dat Edictul de la Milano. Acest edict aducea libertate de închinare nu numai creștinismului, ci tuturor religiilor.

2.2. Erezii și heterodoxii

2.2.1. Docetismul

2.2.2. Ebionismul

2.2.3. Monarhianismul

2.3. Controverse și schisme

2.3.1. Controversa paschală

2.3.2. Montanismul

2.3.3. Novațianismul

2.3.4. Donatismul

2.4. Dezvoltarea teologiei (literatură teologică creștină)

2.4.1. Scrierile părinților apostolici

2.4.1.1. Clement din Roma (30 - 100 d.H.)

2.4.1.2. Ignatie Teoforul (sec. I - II d.H.)

2.4.1.3. Policarp (aprox. 70 - 155 d.H.)

2.4.1.4. *Epistola lui Pseudo-Barnaba*

2.4.1.5. *Epistola către Diognet*

2.4.1.6. *A doua epistolă a lui Clement către corinteni*

2.4.1.7. Papias (aprox. 60 - 130 d.H.)

2.4.1.8. Hermas - *Păstorul*

2.4.1.9. *Didahia (Învățătura celor doisprezece apostoli)*

2.4.2. Apologeții

2.4.2.1. Apologeții răsăriteni

2.4.2.2. Apologeții apuseni

2.4.3. Polemiștii

2.4.3.1. Ireneu (140 – 202 d.H.)

2.4.3.2. Școala din Alexandria

2.4.3.3. Școala cartagineză

2.5. Afirmarea creștinismului

2.5.1. Evanghelism și învățământ catehetic. Liturgia.

Chiar din primul secol creștinismul s-a răspândit în lungul și în latul imperiului roman. La început, cel mai adesea, învățăturile creștine au fost propovăduite în sinagogile evreiești. Pe lângă această modalitate de evanghelizare, mai exista predicarea în aer liber, discuțiile publice și chiar predicarea în lăcașurile de cult creștine, care se înmulțeau tot mai mult. De asemenea, mărturia personală a creștinilor era un mijloc foarte important de evanghelizare.

Cu timpul și învățământul creștin a devenit un mijloc de propovăduire a creștinismului. Pavel a desfășurat o astfel de activitate în școala lui Tiran din Efes.

La începuturile Bisericii, convertiții erau botezați fără întârziere, sau doar puțin mai târziu, însă curând a devenit obișnuit un curs de instruire (cateheză) înainte de botez, mai ales pentru convertiții care nu erau iudei. Pregătiri mai profunde, cuprinzând post, exorcism (scoaterea demonilor din candidatul la botez) și binecuvântarea erau făcute chiar înaintea botezului. Catehumenii erau adesea catehizați de laici (mireni), adică de slujitori neordinați, ca de pildă Iustin la Roma sau Origen la Alexandria, în școli catehetice independente, deschise și pentru păgânii interesați. Din spusele lui Hipolit aflăm că în vremea sa cateheza a ajuns să dureze trei ani.

Didahia (Învățătura celor doisprezece apostoli) – perioada 70 – 100 d.H. – recomanda botezul prin cufundare, permițând botezul prin stropire acolo unde nu era destulă apă. Pe latinește, persoana botezată era numită *infans (copilaș)*, iar adulții botezați sunt reprezentați în picturile creștine vechi sub formă de copii. După apariția și generalizarea botezului copiilor mici, cateheza pentru botez a dispărut treptat.

Cu timpul a apărut conceptul de separare a clerului de laici. Importanța acordată episcopului monarhic, care – se credea – își deriva autoritatea prin succesiune apostolică, i-a făcut pe mulți să-l creadă un fel de centru al unității, sursa adevărului și împărțitorul harului lui Dumnezeu prin sfintele taine. De asemenea, mulți convertiți de la religiile de mistere au ajutat probabil la dezvoltarea conceptului de separare a clerului de laici și la sublinierea sfințeniei poziției episcopului. După ce s-a introdus ideea Cinei Domnului ca un sacrificiu pentru Dumnezeu, aceasta a întărit ideea sfințeniei superioare a episcopului în comparație cu membrii de rând ai bisericii.

2.5.2. Episcopatul monarhic

Clement din Roma în *Epistola către corinteni* subliniază ideea succesiunii apostolice a episcopilor. Ignatie Teoforul a susținut autoritatea episcopilor, chiar fără să menționeze subiectul succesiunii apostolice.

În cartea a treia din *Dezvăluirea și răsturnarea științei mincinoase*, Ireneu continuă ideea succesiunii apostolice a episcopilor arătând chiar liste a episcopilor care s-au succedat la conducerea bisericilor din Roma și din Smirna. Chiar și Tertulian susținea autoritatea apostolică a episcopilor în lucrarea *Prescripție contra ereticilor*, cu toate că a contestat-o după ce a devenit montanist.

Ciprian din Cartagina dezvoltă această idee în lucrarea sa *Despre unitatea Bisericii universale*, ajungând să vorbească despre “episcopatul unic”, la care participă în mod individual fiecare episcop, ei fiind urmașii apostolilor, astfel autoritatea lor fiind egală cu cea acordată de Hristos apostolilor.

Toate aceste concepte urmăresc apărarea unității Bisericii, dar implicit au dus la creșterea autorității episcopilor, între care episcopul Romei a ajuns să fie considerat primul dintre egali și chiar mai mult. Cel dintâi episcop de la Roma care a pretins o autoritate specială derivată de la Petru, făcând apel la textul din *Matei 16:18-19*, a fost Ștefan I (253 – 257 d.H.) în disputa sa cu Ciprian din Cartagina. Poziția lui Pavel alături de Petru în cea mai veche biserică din Roma a început să fie pierdută din vedere. Ciprian socotea fiecare scaun de episcop drept “scaunul episcopal al lui Petru”, deși admitea că biserica din Roma avea o importanță specială fiindcă fusese întemeiată atât de devreme.

2.5.3. Mărturisirile de credință

La început au apărut unele crezuri baptismale, care, prin câteva întrebări care erau puse catehumenului, aveau rolul de a verifica dacă cel care era botezat credea în Tatăl, în Fiul și în Duhul Sfânt. Curând, biserica din Roma a văzut nevoia de a folosi aceste întrebări pentru a se asigura de dreapta credință a candidatului la botez. În acest caz deoarece ereziile apărute aveau de a face în special cu hristologia, cele mai multe clauze au fost adăugate la a doua întrebare. Astfel era obișnuită o formulă de botez asemănătoare cu cea care este citată de Hipolit, la începutul secolului al III-lea d.H., în scrierea sa *Tradiția apostolică*:

Crezi în Dumnezeu, Tatăl Atotputernic?

Crezi în Isus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Care S-a născut prin Duhul Sfânt din Fecioara Maria, care a fost răstignit în zilele lui Ponțiu Pilat și a murit și a fost îngropat și a treia zi a înviat din morți și S-a înălțat la ceruri și S-a așezat la dreapta Tatălui și va veni să judece viii și morții?

Crezi în Duhul Sfânt, în Sfânta Biserică și în învierea în trup?

Pe la jumătatea secolului al III-lea apar crezurile sub formă de declarații, care erau o adaptare a întrebărilor și răspunsurilor din crezurile anterioare.

Pe lângă crezuri, în primele secole s-au dezvoltat și unele reguli de credință. Ele au apărut de cele mai multe ori ca un răspuns împotriva ereziilor. Astfel, regula de credință nu era un text fixat, care trebuia repetat cuvânt cu cuvânt ca și crezurile, ci era mai degrabă un rezumat al conținutului fundamental al mesajului creștin, care sublinia probabil acele aspecte pe care criticii le negau. Spre deosebire de crezuri, regulile de credință sunt mult mai variate, de cele mai multe ori purtând amprenta celui ce a scris-o. Astfel, Ireneu, la care întâlnim cea mai veche regulă de credință, include în ea doctrina “recapitulării”, montanistul Tertulian insistă asupra pneumatologiei, iar Origen ajunge chiar să includă într-un asemenea crez o referire la felurile înțelegerii ale Scripturii.

2.5.4. Canonul *Noului Testament*

Cuvântul “canon” provine de la cuvântul grecesc *kanon* care însemna “trestie”, iar pentru că aceasta era folosită la măsurat, a ajuns să însemne în sens metaforic “standard”. Astfel în limbajul tehnic al zidarilor *kanon* însemna “echer” sau “riglă”. Cu timpul și acest sens se abstractizează, *kanon* ajungând să însemne “normă” sau “regulă”, apoi “criteriu” prin care se

poate judeca ceva în chip infailibil. În literatură *kanon* a ajuns să însemne o listă de cărți care puteau să fie atribuite în mod corect unui anumit autor.

Cu toate că în secolul al II-lea majoritatea cărților Noului Testament erau recunoscute ca inspirate și erau folosite în serviciile publice de închinare, impulsul de a forma o listă-canon oficială se pare că a fost dat de Marcion. El a publicat o astfel de listă pe la 140 d.H., în care, deoarece el opunea în mod categoric Dumnezeu iubirii și al iertării, Tatăl lui Isus Hristos, Dumnezeului Dreptății din Vechiul Testament, respinge cărțile scrise de apostolii iudeo-creștini care se refereau prea des la Vechiul Testament. Pentru el singurul apostol al Dumnezeului harului a fost Pavel din a cărui scrieri el include zece în canonul său: *Galateni, 1 și 2 Corinteni, Romani, 1 și 2 Tesaloniceni, Efeseni* (pe care el a numit-o *Laodicensi*), *Coloseni, Filipeni și Filimon*. Singura evanghelie care, după Marcion, putea fi admisă era *Evanghelia după Luca*, deoarece Luca a fost purtătorul de cuvânt al lui Pavel, deși a respins primele două capitole împreună cu toate citatele din Vechiul Testament.

De asemenea, teama că montaniștii vor pretinde statutul de Scriptură pentru scrierile lor a dus la necesitatea stabilirii canonului Noului Testament.

Cea mai veche listă cunoscută a cărților Noului Testament, acceptată de Biserică, este "Canonul Muratori", numit așa deoarece a fost descoperit în secolul al XVIII-lea, în Biblioteca Ambroziană din Milano, de către preotul savant italian Ludovico Muratori (1672-1750). Această listă cuprinde cărțile care erau considerate inspirate de către biserica din Roma în jurul anului 180 d.H.. Acest canon recunoaște cele patru evanghelii, *Faptele apostolilor*, treisprezece epistole pauline, *Iuda, 1 și 2 Ioan, Apocalipsa lui Ioan și Apocalipsa lui Petru*, aceasta din urmă nu fără unele rețineri, specificând că unii cred că această carte nu ar trebui citită public în biserică. În această listă nu sunt menționate *Iacov, Evrei*, epistolele lui Petru și *3Ioan*.

De la Ireneu aflăm că în vremea lui pe lângă Vechiul Testament erau considerate Scripturi un număr de douăzeci și două de cărți: cele patru evanghelii, *Faptele apostolilor*, treisprezece epistole pauline, *1Ioan, 1Petru, Apocalipsa lui Ioan și Păstorul lui Hermas*.

Unele dintre cărțile Noului Testament actual au avut mult timp o situație incertă. Din această categorie fac parte *Epistola către Evrei*, epistolele sobornicești ale lui Iacov, Petru, Ioan și Iuda. Prima dintre ele care a fost general acceptată se pare că a fost *1Ioan*. De asemenea și *Apocalipsei lui Ioan* i-a trebuit un anumit timp până să fie acceptată.

Au existat și cărți care deși în anumite momente și locuri au fost acceptate, până la urmă au fost excluse din canonul Noului Testament. Dintre acestea fac parte *Epistola lui Clement către corinteni*, *A doua epistolă a lui Clement*, *Epistola lui Barnaba*, *Didahia*, *Păstorul lui Hermas* și altele.

Pentru selectarea cărților inspirate de regulă au fost acceptate următoarele criterii: aceste cărți să fi fost scrise de către un apostol, sau o persoană apropiată apostolilor; scrierea respectivă să fie acceptată de majoritatea comunităților creștine; conținutul acestor texte trebuia să fie în acord cu doctrina Bisericii, cu cărțile Vechiului Testament și cu celelalte cărți deja acceptate ale Noului Testament; de asemenea inspirația unei cărți era dedusă și din efectul moral pe care ea îl avea.

Cu toate că ideea unui canon al Noului Testament apare și se întărește în secolul al II-lea d.H. ca un răspuns la nevoia de a găsi norme pentru a distinge doctrina ortodoxă de multele erezii care se pretindeau întemeiate pe autoritatea unui apostol, primele liste definitive ale canonului nou-testamental apar abia în a doua jumătate a secolului al IV-lea. Astfel primul document cunoscut în care apar cele douăzeci și șapte de cărți ale canonului actual al Noului Testament este a XXXIX-a scrisoare pascală a lui Atanasie scrisă în anul 367 d.H.. Aceleași douăzeci și șapte de cărți sunt recunoscute apoi și de conciliile locale de la Hippon, din anul 393 d.H. și de la Cartagina, din anul 397 d.H..

3. Supremația vechii biserici universale imperiale (313-590 d.H.)

3.1. Constantin I (305 – 337 d.H.)

La moartea tatălui său Constantius Chlorus, Constantin I a luat comanda armatei din Britannia și Gallia și a cerut recunoașterea ca împărat succesor al tatălui său. Galerius, augustul din Răsărit (conform sistemului tetrarhiei instituit de Dioclețian, după care imperiul era împărțit în două părți: Răsăritul și Apusul, fiecare cu propria ei capitală și cu câte doi împărați: unul superior numit *augustus* și altul subordonat numit *caesar*), i-a acordat doar statutul de caesar.

Curând Maxențiu a ucis pe augustul apusean și i-a uzurpat tronul. Ca răspuns Constantin a făcut un marș asupra Romei împotriva lui Maxențiu. După spusele lui Lactanțiu și Eusebiu de Cesareea, înainte de confruntarea cu Maxențiu, Constantin ar fi văzut pe cer, deasupra soarelui, o cruce strălucitoare, înconjurată de inscripția “in hoc signo vinces” (în acest semn învingi). În noaptea următoare, Hristos iar fi apărut în vis și iar fi poruncit să inscripționeze un semn pe steagurile de luptă (probabil $\chi\rho$, primele două litere grecești ale numelui Hristos suprapuse într-o monogramă populară).

Maxențiu i-a ieșit înainte și a fost învins de Constantin în lupta de la podul Milvius în anul 312 d.H., victorie care l-a făcut pe Constantin să se convertească la creștinism și să devină singurul stăpân al Apusului. Împreună cu Licinius, urmașul lui Galerius din Răsărit, a dat oficial libertate creștinismului prin edictul de la Milano din 313 d.H..

Persecuția anticreștină a fost reluată de Licinius în timpul războiului său din 319 – 324 d.H. contra lui Constantin I, care a învins, rămânând singurul împărat al unui imperiu în care creștinismul devenise religia cea mai favorizată de stat. Cu toate acestea Constantin a păstrat titlul păgân de “pontifex maximus” (mare preot) și timp de un deceniu monedele emise de el au continuat să reprezinte pe unii dintre zeii păgâni, mai ales pe zeul său favorit, Sol Invictus (Soarele Neînvinș). Se pare că Constantin identifica soarele cu Dumnezeuul creștinilor, credință ușurată de tendința scriitorilor și artiștilor creștini de a folosi imaginea soarelui în portretizarea lui Hristos, având chiar și bază biblică în *Maleahi 4:2*: “Soarele neprihănirii”. Când Constantin a făcut din prima zi a săptămânii o sărbătoare, el a numit-o “venerabila zi a soarelui”. Când, până la urmă, au dispărut simbolurile păgâne, Soarele Neînvinș a fost ultimul care a dispărut.

Constantin a acordat dispense (scutiri) clerului și a împărțit daruri comunităților creștine. În scrisorile și edictele sale se exprimă ca și cum Dumnezeu creștinilor era propriul său Dumnezeu. De asemenea a convocat primul conciliu ecumenic (mondial) al Bisericii, la Niceea, în anul 325 d.H., pentru a găsi o soluție la disputa religioasă care a izbucnit în Răsărit.

Tot el a mutat capitala imperiului în Răsărit, în localitatea Bizanț, pe care a numit-o Constantinopol. Acest fapt a dus mai târziu la rivalitatea dintre episcopul Romei și cel al Constantinopolului (“Noua Romă”), puși la rang de egalitate prin canoanele 3 de la al II-lea Sinod Ecumenic și 28 de la al IV-lea Sinod Ecumenic.

Totuși Constantin a primit botezul creștin doar pe patul de moarte (botezul târziu fiind un obicei al vremii, crezându-se că acesta ar spăla păcatele).

3.2. Controverse teologice și concilii ecumenice

Veacurile IV, V, VI, VII au fost marcate de controverse îndelungate care au frământat biserica din Răsărit. Acestea căutau să definească doctrina trinitară și doctrina hristologică.

3.2.1. Primul conciliu ecumenic – Niceea 325 d.H. și arianismul

Ca să înlăture eroarea lui Arius, conciliul a alcătuit propriul său crez, pe care unii îl numesc *Crezul de la Niceea* (a nu se confunda cu *Crezul niceean* = *Crezul niceo-constantinopolitan*):

(1) Credem în unul Dumnezeu, Tatăl Atotputernicul, făcătorul tuturor lucrurilor văzute și nevăzute;

(2) Și în unul Domn Isus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, născut din Tatăl, Unul născut, adică din substanța (*ousia*) Tatălui; Dumnezeu din Dumnezeu, Lumină din Lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut, nu făcut, de o ființă (*homoousios* = *consubstanțial*) cu Tatăl, prin care toate lucrurile s-au făcut, atât în cer, cât și pe pământ; care pentru noi oamenii și pentru mântuirea noastră s-a coborât și s-a întrupat, s-a făcut om, a pățimit și a înviat a treia zi, s-a înălțat la cer și va veni să judece viii și morții;

(3) Și în Sfântul Duh.

(4) Iar pe cei care spun “A fost un timp când El nu era” și “înainte de a se fi născut, El nu era” și “El a luat ființă din nimic”, sau pe cei care pretind că Fiul lui Dumnezeu este “din altă substanță” (*hypostasis*), sau “esență” (*ousia*) decât Tatăl, sau “variabil”, sau “schimbător”, catolica și apostolica Biserică îi pune sub anatemă.

3.2.2.1. Conciliul ecumenic II de la Constantinopol – 381 d.H. și pneumatomahianismul

Pe lângă reafirmarea doctrinei de la Niceea, acest conciliu s-a împotrivit pneumatomahienilor (luptători împotriva Duhului) sau macedonenilor (denumire derivată de la Macedonius, episcop de Constantinopol între anii 341 – 360 d.H.), care credeau că Duhul Sfânt este o creatură subordonată Tatălui și Fiului.

Crezul niceean, sau niceo-constantinopolitan din 381 d.H. (diferit de crezul de la Niceea din anul 325 d.H.) rezumă în mod general acceptabil învățătura creștină. Orice mișcare creștină autentică consideră rezonabil conținutul acestui crez:

- (1) Cred în Unul Dumnezeu, Tatăl Atotțiitorul, Făcătorul cerului și al pământului, al tuturor celor văzute și nevăzute;
- (2) Și în Unul Domn Isus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Unul Născut, care din Tatăl S-a născut, mai înainte de toți vecii, Lumină din Lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut, nu făcut, Cel de o ființă (*homoousios*) cu Tatăl, prin care toate s-au făcut.
- (3) Care pentru noi oamenii și pentru a noastră mântuire, S-a pogorât din cer și S-a întrupat de la Duhul Sfânt și din fecioara Maria și S-a făcut om.
- (4) Și S-a răstignit pentru noi în zilele lui Pilat din Pont și a pățimit și S-a îngropat;
- (5) Și a înviat a treia zi, după Scripturi;
- (6) Și S-a suit la ceruri și șede de-a dreapta Tatălui;
- (7) Și iarăși va veni cu slavă, să judece viii și morții, a cărui împărăție nu va avea sfârșit;
- (8) Și în Duhul Sfânt, Domnul de viață- dătătorul, care din Tatăl purcede (apusenii adaugă “și de la Fiul”, în latinește *filioque*), Cel care împreună cu Tatăl și cu Fiul este închinat și slăvit, care a grăit prin prooroci;
- (9) Și în Una, sfântă, universală (“catholică” sau “sobornicească”) și apostolică Biserică;
- (10) Mărturisesc un botez spre iertarea păcatelor;
- (11) Aștept învierea morților;
- (12) Și viața veacului ce va să vie.

3.2.2.2. Conciliul ecumenic II de la Constantinopol din 381 d.H. și apollinarismul.

3.2.3. Conciliul ecumenic III de la Efes – 431 d.H. și nestorianismul

3.2.4. Conciliul ecumenic IV de la Halcedon – 451 d.H.

3.2.5. Conciliul ecumenic V de la Constantinopol – 553 d.H.

3.2.6. Conciliul ecumenic VI de la Constantinopol – 680-681 d.H.

3.3. Monahismul

Creștinismul ascetic poate fi definit ca o practicare mai riguroasă a credinței, decât era normal pentru creștinul mediu. Ascetismul presupunea diferite practici: abținerea de la anumite practici considerate bune (de exemplu, căsătoria) și adăugarea unor cerințe sau deprinderi suplimentare (de exemplu, rugăciuni și posturi dese, care de multe ori urmau un ciclu prestabilit). Monahismul adaugă la ascetism pasul retragerii din societate și al căutării singurătății.

3.3.1. Cauzele apariției monahismului

Una dintre cauzele apariției monahismului ar putea să fie o viziune dualistă asupra lumii, în care trupul este considerat a fi rău, iar spiritul bun, concepție susținută în primele secole de mișcarea gnostică și de cea maniheană.

Pe de altă parte monahismul era o modalitate de a evada din mijlocul unei lumi foarte degradată moral și chiar a părăsi o biserică în care nivelul spiritual scăzuse, iar practicile păgâne erau tot mai multe.

Pe lângă acestea, odată cu încetarea persecuțiilor, cei care doreau martirajul, ca o garanție a credinței lor, puteau găsi un înlocuitor psihologic al acestuia în practicile ascetice ale monahismului.

Ca și argumente biblice în favoarea monahismului erau folosite: referința Domnului Isus la famenii (*Matei 19:11-12*), recomandarea lui Pavel pentru viața de celibat (*1 Corinteni 7*) și precedentele vechi-testamentale de ascetism, cum sunt: nazireatul (*Numeri 6*) și reabilitatea (*Jeremia 35*).

3.3.2. Monahismul în răsărit

Anton (aprox. 256 – 356 d.H.), deși probabil nu a fost primul sihastru creștin, acest țărăn din Egipt, a fost primul pustnic vestit. Pilda sa a fost urmată de alții și curând erau mulți sihaștri, care trăiau, fie singuri, fie în grupuri asociate fără constrângere, la marginea deșertului.

Principalele practici ale sihaștrilor erau: rugăciunea, postul, citirea Scripturii și meditația. Unii sihaștri cădeau în extreme împotriva naturii, trăind în vârful unor stâlpi [erau numiți

stâlpnici (styliți), dintre care Sf. Simion Stâlpnicul, trecut în calendarul B.O.R.), sau zidindu-se în peșteri.

Monahismul în comun (cenobit sau chinovial) a fost început pe la 320 d.H. de Pachomius (aprox. 290 – 340 d.H.). El era un ostaș convertit la creștinism, iar după lăsarea la vatră a trăit câțva timp ca sihastru, înainte de a întemeia prima comunitate ascetică la Tabennisi, pe malul Nilului, în Egipt. Rânduiala comunității întemeiată de el se păstrează în scris într-o traducere latină făcută de Ieronim.

Monahismul a apărut în creștinismul răsăritean și a fost adus pentru prima dată la cunoștința bisericilor apusene de Athanasius, care a fost însoțit de doi monahi din Egipt în perioada exilului său în Occident (340 – 346 d.H.). În unele răstimpuri din exilurile sale ulterioare, Athanasius s-a ascuns printre sihaștrii din deșertul Egiptului, iar după aceea a scris *Viața lui Antonius*. Această carte avea să fie tradusă repede în limba latină și a influențat printre alții și pe Augustin din Hippo.

După Pachomius, Vasile cel Mare din Cesareea (330 – 379 d.H.) a adus cea mai importantă contribuție la monahismul răsăritean. După ce și-a făcut studiile la Constantinopol și la Atena, Vasile s-a întors în 356 d.H. acasă în Cappadocia, hotărât să renunțe la lume pentru a trăi ca sihastru. A vizitat mulți asceți, înainte de a-și întemeia propria sa comunitate, cu ajutorul lui Grigore de Nazianz. Învățătura ascetică a lui Vasile a fost expusă în două scrieri despre rânduielele monastice. Deși aceste cărți datorează ceva unui vechi prieten de al său, Eustanthius din Sebasta și au mai fost modificate ulterior, ele rămân în esență opera lui Vasile. Rânduiala lui Vasile este încă în uz în mănăstirile răsăritene de astăzi.

3.3.3. Monahismul în apus

În Occident, monahismul a fost stimulat de Martinus (315 – 397 d.H.), episcopul din Turones (în Gallia – Tours, în Franța de azi). Martinus Turonensis s-a născut, de fapt, la Sabaria, în Pannonia, la marginea apuseană a spațiului de formare a poporului român (românii din Pannonia aveau să fie găsiți acolo de huni în anul 896 d.H.). Martinus a ajuns în Gallia ca ostaș roman. Acolo a fost botezat, a întemeiat numeroase mănăstiri și a ajuns episcop de Turones între anii 370 – 397 d.H.. A fost cel mai de seamă reprezentant al apostolatului rural din Gallia în secolul IV d.H., și este venerat de biserica romano-catolică franceză sub numele de sfântul Martin de Tours.

Augustin a introdus un nou aspect în monahism; aranjamentul prin care un grup de clerici trăiau împreună și slujeau o biserică locală. După convertirea sa în 386 d.H., Augustin a adunat un grup de prieteni de ai săi într-o comunitate ascetică, dedicându-se în principal studiului. Regulamentele monastice care au circulat sub numele său în perioada evului mediu au fost alcătuite în parte de Augustin, dar au fost substanțial revizuite de scriitori ulteriori.

Cel mai mare organizator al monahismului apusean a fost Benedict din Nursia (aprox. 480 – 542 d.H.). Șocat de viciul Romei, el s-a retras să trăiască o viață de pustnic într-o peșteră în munții de la răsărit de Roma în jurul anului 500 d.H.. Prin anul 529 d.H. el a fondat mănăstirea de la Monte Cassino, care a supraviețuit până la cel de-al doilea război mondial, când a fost distrusă de bombardament.

Regulamentul monahal benedictin, care punea accentul pe sărăcie, castitate și ascultare și care susținea munca și rugăciunea ca fiind activități de bază, s-a răspândit foarte mult, ajungând regula standard în Apus pe la sfârșitul primului mileniu al erei creștine.

3.4. Creștinismul, Imperiul Roman și popoarele migratoare

3.4.1. Căderea Imperiului Roman de Apus

Între anii 375 – 1066 au avut loc migrații în masă înspre Europa și din Europa a teutonilor, a vikingilor, a slavilor și a mongolilor. Triburile germanice amenințaseră timp de multe veacuri granițele Imperiului Roman, însă triburile de neam germanic care până la urmă au cucerit Imperiul Roman de Apus – goții, vandalii, burgunzii, longobarzii și alții – erau noi pentru romani. Cei mai importanți dintre aceștia erau goții, care au început să atace prima dată Imperiul Roman în provinciile răsăritene de la sud de Dunăre, între care și Moesia Inferior (Dobrogea și Bulgaria de N-E), la 238 d.H..

Ulfilas (Wulfila), 311 – 384 d.H., a fost primul episcop al vizigoților (goții de apus). El era fiul unui got și al unei capadociene și vorbea de tânăr limbile gotică, latină și greacă, ajungând lector și traducător al unei solii a goților la Constantinopol, între 335 – 337 d.H.. La vârsta de 30 de ani, pe când se afla într-o misiune la Antiohia în 341 d.H., a fost ridicat la rangul de episcop misionar al goților de la nord de Dunăre, de către episcopul arian al Antiohiei. De aceea vizigoții au devenit arieni și până la urmă au răspândit această deviație de la creștinism în majoritatea celorlalte neamuri germanice de la granițele imperiului.

Către sfârșitul secolului al IV-lea, împinși de triburile mongole, vizigoții au cerut permisiunea de a intra în imperiu. Neprimind această permisiune, bătălia de la Adrianopole dintre ei și romani, din anul 378 d.H., s-a încheiat cu moartea împăratului Valens. Apoi vizigoții si-au început migrațiile prin imperiu.

Alaric, regele vizigoților, a invadat Italia în anul 401 d.H., iar în noaptea de 24 august 410 a luat cu asalt Roma și a jefuit-o trei zile. Acest eveniment istoric a avut efecte politice și militare mici, întrucât Alaric și vizigoții au plecat în sudul Galliei, însă efectul psihologic a fost mare.

Totuși Roma nu mai era de mult capitala Imperiului de Apus, care se afla în orașul Ravena, de pe coasta Mării Adriatice. Gallia era însă la mare strâmtorare, atacată de un nou val de triburi germanice – vandalii, suebii, francii, burgunzii – la care se adăugau sarmații alani. Britania era pe cale să fie ocupată de alți germanici, anglii și saxonii, contra cărora a opus rezistență între 490 – 510 d.H. legendarul Arthur, un conducător creștin celt.

Hunii, primii migratori de neam turanic (turc) ajunși în Europa, au avut pe termen lung un impact mai mic decât vizigoții, vandalii și alți germanici, dar Attila, regele hunilor, a fost probabil cel mai vestit rege al unei populații migratoare din vremea aceea. În 452 d.H., Attila a invadat Italia, însă a fost convins să se retragă, după tradiție de o delegație a orașului Roma, condusă de papa Leon I.

Vandalii germanici au trecut prin Spania în Africa de Nord, unde regele lor Genseric a întemeiat un regat care domina Marea Mediterană, iar în 455 d.H. au ajuns pe mare la Roma, jefuind-o mult mai cumplit decât vizigoții. Se spune că papa Leon I ar fi intervenit pe lângă Genseric, domolind puțin cele 14 zile de jaf.

Următoarele două decenii au fost pline de războaie contra vandalilor și de intrigi complicate în care împărații fără putere ai Apusului erau întronați și detronați de către comandanții germanici ai gărzii imperiale formate din mercenari recrutați dintre migratori. Până la urmă, armata romană din Italia, alcătuită din asemenea mercenari, s-a răsculat, iar mercenarii germanici au ales ca rege al lor pe Odoacru, un ofițer de același neam din garda imperială. În 476 d.H., Odoacru l-a detronat pe nevărstnicul Romulus Augustulus, ultimul împărat roman din Apus și a trimis însemnele puterii împărătești, așa numitele *regalia*, împăratului răsăritean Zeno, afirmându-și loialitatea față de împăratul de la Constantinopol și încercând să fie recunoscut drept cârmuitor al Apusului. Cu aceasta Imperiul Roman de Apus a luat sfârșit. Imperiul roman

de Răsărit, numit și Imperiul Bizantin (de la Bizanț, vechiul nume al capitalei Constantinopol), deja complet grecizat în secolul VII d.H., a rezistat până în anul 1453 d.H., când a fost cucerit de turcii otomani.

3.4.2. Evanghelizarea barbarilor

În jurul anului 300 d.H., Armenia a fost primul stat care a devenit creștin în mod oficial în urma lucrării lui Grigorie Luminătorul, prin care regele Tiridates a fost convertit și botezat. Frumentius (aprox. 300 – 380 d.H.) și fratele lui, ca urmare a unui naufragiu, au ajuns în Etiopia și au predicat Evanghelia acolo.

În Britania celtică se pare că creștinismul a fost dus de soldați și negustori romani. Pelagius, oponentul lui Augustin, a venit din biserica britanică și a început să răspândească pe continent erezia cunoscută sub numele de pelagianism cam prin anul 410 d.H..

Cei mai mulți franci s-au convertit la creștinism la sfârșitul secolului al V-lea, odată cu regele Clovis (481 – 511 d.H.), care s-a căsătorit cu Clotilda, o prințesă creștină din Burgundia.

Patrick (aprox. 389 – 461 d.H.) care mai târziu a devenit sfântul patron al Irlandei, a fost dus de pirați din Britania în Irlanda pe când avea 16 ani. El a trăit acolo, îngrijind vite, timp de 6 ani. După ce s-a reîntors în patria lui a simțit chemarea de a lucra între oamenii din Irlanda ca misionar. Din anul 432 până în anul 461, a lucrat între celții din Irlanda și, în ciuda eforturilor preoților religiei druide, a reușit să facă din insulă un puternic centru al creștinismului celtic.

Irlanda a fost locul din care Columba a pornit să-i câștige pe scoțieni la creștinism. Columba (521 – 597 d.H.) a fost apostolul Scoției, așa cum Patrick fusese apostolul Irlandei. În anul 563, pe insula Iona, el a înființat o mănăstire care a devenit un centru pentru evanghelizarea Scoției. De aici, în anul 635, Aidan a plecat să ducă Evanghelia la invadatorii anglo-saxoni din Northumbria. Biserica celtică din Irlanda și Scoția a fost cea mai puternică biserică misionară din acea perioadă.

3.5. Creștinismul și obiceiurile păgâne

3.5.1. Cultul soarelui

Biserica a preluat multe idei și imagini păgâne. De pildă, din cultul soarelui provine sărbătorirea nașterii lui Isus Hristos la 25 decembrie, Ziua de naștere a soarelui. *Saturnalia*, o

sărbătoare romană de iarnă (17 –21 decembrie) a furnizat veselia zgomotoasă, obiceiul de a da daruri și lumânările tipice pentru sărbătoarea Crăciunului de mai târziu. Cultul soarelui s-a atașat de creștinism la Roma, iar papa Leon I, la mijlocul secolului V d.H., muștra pe cei care se învârteau pe loc, ca să se închine soarelui, înainte de a intra în biserica sf. Petru.

3.5.2.Cultul fecioarei Maria

Venerarea fecioarei Maria a fost probabil stimulată de unele echivalente din religiile păgâne. Unii cercetători consideră că închinarea față de zeița Artemis (Diana) s-a transformat în cultul Mariei. Astfel, Efesul, o cetate care aparținea zeiței Artemis (Diana) până la sfârșitul epocii păgâne, a fost asociată cu Maria de la o dată timpurie. Mulți raportau pe Maria la Isis, zeița egipteană, al cărei cult se răspândise prin tot imperiul în secolele I – IV d.H.. Unele imagini care se păstrează ale zeiței Isis cu copilul ei Horus au o atitudine remarcabil de asemănătoare cu unele madone creștine timpurii.

3.5.3.Cultul sfinților și al martirilor

Cultul martirilor și al sfinților s-a dezvoltat rapid în secolul IV d.H., un alt exemplu al amestecului vechiului păgânism cu creștinismul. Capele și chiar biserici au început să fie construite peste mormintele martirilor, un obicei care a influențat arhitectura bisericească.

Istoricul creștin Theodoret se lauda că, în multe locuri, sfinții și martirii luaseră locul zeilor păgâni, iar mormintele lor înlocuiseră templele păgâne. Despre unii sfinți se pretindea că tămăduiau sterilitatea, despre alții, că ocroteau pe călători, că scoteau la iveală jurămintele false, că preziceau viitorul, iar despre mulți că vindecau pe bolnavi. Poziția sfântului în cer era comparată cu cea a unui om mare de la curte de la care s-ar putea aștepta că ar favoriza un petiționar de rând, prezentând cererea lui direct împăratului.

3.5.4.Protestul lui Vigilantius

Se cunoaște numai o singură luare de poziție din partea unui creștin care merită să fie numit drept credincios și care afirma că atașamentul față de anumite morminte de sfinți sau relicve marca o întoarcere la superstiția păgână. Vigilantius, un preot obscur din Aquitania, a scris: “Noi aproape că vedem riturile păgânilor introduse în biserici sub pretextul religiei; în

plină lumină a zilei sunt aprinse șiruri de lumânări, iar pretutindeni oamenii sărută și adoră niște fărâme de pulbere dintr-o oală mică învelită într-o țesătură prețioasă.”

Protestul lui Vigilantius a ajuns până la noi, doar fiindcă niște preoți ofenșați au trimis o copie lui Ieronim, care l-a respins într-o replică usturătoare.

3.6.Schimbări ierarhice și liturgice. Primatul papal.

3.7.Creștinismul în spațiul de formare a poporului român

Formarea poporului român, prin romanizarea traco-dacilor și a ilirilor, a fost însoțită de răspândirea creștinismului, de unde și dictonul: “românii s-au născut creștini”. După tradiția consemnată de Eusebius din Cesareea în *Istoria ecleziastică*, apostolul Andrei ar fi evanghelizat Scythia. Sinaxarul Bisericii constantinopolitane consemnează că Andrei a predicat în Tracia și Scythia și a hirotonisit ca episcop la Odessos (Varna) pe Ampliat (amintit în *Romani 16:8*). Epiphanius monahul, în *Viața sfântului apostol Andrei*, scrisă în secolul VIII d.H., amintește că Andrei a evanghelizat pe sciți, a predicat în Tracia și Moesia și a hirotonisit ca episcop la Odysos pe Apion.

Cercetări recente, bazate pe un calendar (sinaxar) got din secolul IV și pe două martirologii apusene, ale lui Adon și Usuard, din secolul IX, au pus în lumină faptul că în teritoriul danubiano-pontic a predicat și apostolul Filip. Martirologiul lui Adon, de exemplu, precizează că apostolul Filip „a convertit la credința în Hristos aproape întreaga Scytie și a așezat acolo diaconi, preoți și episcopi”.

Originile apostolice ale creștinismului românesc sunt destul de nesigure însă numărul mare de martiri în provinciile dunărene, din Illyria până în Scythia, dovedesc un creștinism consolidat la sud de Dunăre pe la anul 300 d.H.. La nord de Dunăre, creștinismul s-a consolidat în secolul IV d.H., în condițiile dominației goților. Dacia Aureliană și Scythia Minor au fost bazele care au sprijinit creștinismul nord-dunărean până în secolul IV d.H.. Scrierile teologilor din Scythia Minor sunt considerate astăzi ca primele manifestări sau creații culturale la nivel european ale daco-romanilor.

II. Istoria creștinismului medieval (590-1517 d.H.)

1. Biserica tradițională în evul mediu timpuriu (590-1054 d.H.)

Denumirea de ev mediu a fost consemnată pentru prima dată de Christopher Kellner (1634-1680), într-un manual publicat în anul 1669. El clasifică istoria apuseană în trei părți. Istoria antică, în concepția lui, s-a încheiat în anul 325, odată cu începerea erei conciliilor ecumenice. Istoria modernă, credea el, își avea începutul în anul 1453, când căderea Constantinopolului a cauzat o revărsare spre Apus de învățați și de manuscrise grecești. El a caracterizat anii dintre aceste date ca ev mediu, din cauza aparentei lor sterilități și absenței influenței clasice.

Unii încep istoria Bisericii medievale în anul 313, odată cu acordarea libertății religioase. Alții cred că ea începe la Conciliul de la Niceea din anul 325. Alții preferă anul 378, deoarece lupta de la Adrianopol a avut ca rezultat migrarea vizigoților în imperiu. Alții cred că perioada antică a istoriei Bisericii s-a încheiat odată cu căderea ultimului împărat roman al Imperiului de Apus, în anul 476 d.H.

Sfârșitul evului mediu al istoriei Bisericii este de asemenea discutabil. Au fost stabilite diferite date: anul 1095, începutul epocii cruciadelor; anul 1453, căderea Constantinopolului; și anul 1648, când a fost încheiată Pacea de la Westfalia.

În această lucrare pentru începutul evului mediu este ales anul 590, deoarece pontificatul lui Grigore I (590-604), anunța o nouă eră de putere a Bisericii în Apus, iar ca sfârșit al evului mediu este ales anul 1517, deoarece activitățile lui Martin Luther din acel an anunțau o eră total diferită.

1.1. Papa Grigore I cel Mare (590-604 d.H.)

Pontificatul lui Grigore este într-adevăr o piatră de hotar în trecerea de la istoria antică a Bisericii la cea medievală. Succesorii de mai târziu au zidit pe fundația pusă de el, când au creat sistemul ierarhic sacramental al Bisericii instituționalizate a evului mediu. El a sistematizat doctrina și a făcut din Biserică o putere politică. Grigore provenea dintr-o distinsă familie aristocratică din Roma, cu o lungă tradiție în serviciul imperial. Astfel, el și-a început cariera în

administrația publică, dar a părăsit viața publică și s-a călugărit, fiind primul papă care fusese mai întâi călugăr. Monahismul, îndeosebi monahismul benedictin a fost din această perioadă strâns aliat cu papalitatea. Aceste două instituții au dat împreună romano-catolicismului caracterul său distinctiv.

Grigore și-a marcat pontificatul prin pretenția sa la “jurisdicție universală” asupra creștinătății (îndeosebi într-o controversă cu patriarhul de la Constantinopol cu privire la dreptul acestuia de a folosi titlul de “patriarh ecumenic”), precum și prin eforturile sale de a cultiva pe suveranii regatelor germanice din Europa apuseană. O decizie foarte importantă a fost hotărârea lui Grigore I de a trimite o ceată de călugări în regatul Kent din Anglia. Creștinarea anglo-saxonilor și victoria creștinismului de la Roma asupra Bisericii celte a fost rezultatul pe termen lung a politicii misionare a lui Grigore I.

Activitatea de scriitor bisericesc a lui Grigore I i-a atras titlul de “ultimul părinte apusean al Bisericii”, cu care se încheie literatura patristică în Occident și l-a situat printre “doctorii” (învățătorii) Bisericii apusene.

Se poate afirma că teologia medievală a purtat pecetea teologiei lui Grigore. El a scris un manual pentru pregătirea clerului numit *Cartea regulei pastorale*, a sporit popularitatea interpretărilor alegorice ale Bibliei și interesul față de viețile sfinților (adevărată literatură populară creștină a evului mediu). Tot el a introdus muzica “gregoriană” în Biserică.

1.2. Islamul

În perioada imediat următoare papei Grigore începea în Arabia cariera unui remarcabil conducător religios, Mohammed din Mecca (570-632 d.H.). Urmându-și vocația religioasă în anul 610, Mohammed a proclamat mesajul “islamului” (cuvânt arab care înseamnă “supunere față de voia lui Allah”). Învățăturile lui prevedeau: învățăturile lui Allah, creatorul și judecătorul și judecata apropiată a lumii, cu răsplată și pedeapsă pentru faptele fiecărei persoane.

Pe lângă aceste învățături, mesajul lui Mohammed impunea credincioșilor musulmani cinci obligații principale: (1) mărturisirea de credință (“Allah este unicul Dumnezeu, iar Mohammed este profetul său”); (2) rugăciune de cinci ori pe zi; (3) milostenie făcută săracilor; (4) postul în luna sfântă (Ramadan); (5) pelerinaj la Mecca.

În islamism sursa de bază a revelației este *Coranul*, urmat de *Sunna* (tradiția, cărarea), *Igjmâ* (consensul comun) și *Kiiâs* (cazuri analoage).

Când mesajul lui Mohammed a fost rău primit la Mecca, el a luat hotărârea fatidică de a pleca la Medina în anul 622. Această mutare la Medina, orașul profetului, se numește *hedjra* și marchează începutul erei islamice și o schimbare în destinul lui Mohammed. De la această dată începe calendarul musulman.

La opt ani după plecarea de la Mecca, Mohammed s-a întors în triumf. A purificat orașul, înlăturând idolii din sanctuarul vechi arab de la Kaaba. La moartea lui Mohammed, peste doi ani, în anul 632, întreaga Arabie era implicată în islam.

La începutul secolului VIII, expansiunea arabilor musulmani a atins limitele ei nordice. După o serie de asedii ale arabilor asupra Constantinopolului s-a statornicit o graniță arabo-bizantină. În Apus, arabii au ocupat destul de repede Spania vizigotă. Au avut loc incursiuni pentru a pune la încercare rezistența Galliei france, însă au fost respinse de către majordomul Carol Martel în anul 732. Deși arabii au fost împiedecați să pătrundă în inima Europei, ei au câștigat dominația în Mediterană.

Islamismul a avut pentru Europa apuseană o semnificație culturală și religioasă deosebită. El a asimilat și apoi a transmis Europei apusene prin Spania arabică filozofia greacă a lui Aristotel. Scolasticii medievali au încercat să pună de acord gândirea filozofiei grecești cu teologia creștină prin folosirea metodei deductive a lui Aristotel, pe care ei au ajuns să o cunoască prin traducerea lucrărilor lui Aristotel de către Averroes, un filozof arab.

1.3.Activitatea misionară

1.4.Refacerea Imperiului Roman în Apus. Ascensiunea papalității.

1.4.1.Dinastia merovingiană

1.4.2.Conducătorii carolingieni

1.4.3.Sfântul Imperiu Roman (de națiune germană) (962-1806 d.H.)

Otto (912-973), a ajuns rege al germanilor în anul 936, iar în anul 962 a fost încoronat de papa Ioan al XII-lea ca împărat al Sfântului Imperiu Roman, care avea să dăinuie până când

Napoleon I-a dizolvat în anul 1806, el fiind o instituție onorată în Europa, în ciuda remarcii sarcastice a lui Voltaire, care spunea că nu era nici sfânt, nici roman, nici imperiu.

În timpul următoarelor două secole scaunul papal a avut posesori slabi, și împărații germani au trecut deseori Alpii pentru a face ordine în haos și pentru a-și apăra propriile interese în Italia. Acest amestec constant al conducătorilor germani în afacerile papalității în Italia a dus la o luptă între împărat și papă, până când Inocențiu al III-lea, umilindu-l și învingându-l pe împărat, a pus capăt amestecului german în Italia.

Totuși, în această perioadă episcopii romani și-au menținut influența asupra împăraților din Apus în majoritatea cazurilor.

1.5. Biserica în Răsărit. Pavlicianismul și bogomilismul. Iconoclasmul.

1.5.1. Pavlicianismul și bogomilismul.

1.5.2. Iconoclasmul

În mod special Răsăritul a fost tulburat de controversa iconoclastă dintre anii 726-843. Înainte de sfârșitul secolului VII un sentiment puternic apăruse în Asia Mică, unde mai mulți episcopi începuseră să predice împotriva icoanelor (imaginilor), care erau mult susținute de către călugări.

Prin decretele din anii 726 și 730, Leon al III-lea interzisese folosirea imaginilor în închinare, ordonând distrugerea lor. În timpul lui Leon al III-lea și al fiului său Constantin al V-lea (741-775), iconodulii (cei care apărau icoanele) au fost persecutați crunt. Un sinod format din 338 de episcopi, întrunit la Constantinopol în anul 754, a declarat folosirea icoanelor ca idolatrie. Fiul și urmașul lui Constantin al V-lea, Leon al IV-lea (775-780) nu a fost un iconoclast energic. Văduva lui, Irina, regentă până la majoratul fiului ei Constantin al VI-lea (780-797) a manevrat ca să răstoarne politica reformatoare a dinastiei isauriene. Cu ajutorul patriarhului Tarasius (784-806), Conciliul ecumenic VII, reunind 350 de episcopi, s-a întrunit în cele din urmă la Niceea în anul 787, după o încercare eșuată de a se întruni la Constantinopol. Conciliul a condamnat întreaga mișcare iconoclastă și și-a fundamentat poziția pe doctrina lui Ioan Damaschin.

Împăratul Leon al V-lea Armeanul (813-829) a hotărât ca iconoclasmul să devină iarăși politica oficială a imperiului. El l-a destituit pe patriarhul Nikephoros (806-815), un apărător credincios al icoanelor. Noul patriarh, Theodorus (815-821) a întrunit imediat un sinod care a reafirmat poziția adoptată la sinodul iconoclast din 754, fără a mai considera însă icoanele ca

idoli. Fostul patriarh, Nikephoros, Theodor Studitul, învățatul egumen de la mănăstirea Studion din Constantinopol și alți iconoduli de seamă au fost întemnițați. Câțiva ierarhi iconoduli neclintiți au fost destituiți și mai mulți călugări și-au câștigat faimă printr-o atitudine iconodulă fățișă și violentă.

După moartea lui Leon al V-lea, iconodulii au fost puțin persecutați timp de 17 ani. Apoi, în anul 837, reprezentantul principal al iconoclasmului, Ioan Grammaticus, a devenit patriarh de Constantinopol. El l-a convins pe împăratul Theophilus (829-842) să urmeze o linie iconoclastă mai fermă, prevăzând pedeapsa cu moartea sau exilul pentru iconodulii care s-ar fi opus fățiș.

Campania iconoclaștilor s-a stins odată cu Theophilus. Văduva lui, Theodora, regentă până la majoratul fiului ei Mihail III (842-867), a hotărât, după o ezitare de un an, că fiul ei trebuie să renunțe la iconoclasm, ca să câștige cel mai mare sprijin posibil pentru dinastia amoriană. Un sinod convocat la începutul lui 843 d.H., l-a destituit pe Ioan Grammaticus, l-a ales ca patriarh pe Methodius, i-a condamnat pe toți iconoclaștii (inclusiv pe fostul patriarh, dar nu și pe împăratul Theophilus) și a confirmat canoanele Conciliului ecumenic VII de la Niceea, 787 d.H.. Nu au fost însă restabilite și statuile ca obiecte de cult.

1.5.3. Doctrina iconodulă a lui Ioan Damaschin (aprox. 675-749 d.H.)

1.6. Marea shismă (1054)

Când Constantin și-a mutat în anul 330 capitala la Constantinopol, el a pavat drumul pentru separarea politică și, în final, eclesiastică dintre Răsărit și Apus. În Răsărit, Biserica a ajuns să fie sub jurisdicția împăratului, fiind de fapt un departament al statului, pe când în Apus, papa reușise să câștige libertatea de sub controlul secular și, folosindu-se de unele momente de criză, chiar să preia controlul asupra puterii seculare.

Și concepția intelectuală a Apusului era diferită de cea a Răsăritului. Apusul latin a fost mult mai înclinat să ia în considerare problemele practice ale politicii, având puține probleme în formularea dogmei ortodoxe. Gândirea greacă a Răsăritului era mai interesată în rezolvarea problemelor teologice pe linie filozofică. Astfel, controversile teologice care au măcinat Răsăritul între secolele IV-VII, au creat puține dificultăți în Apus.

Cele două biserici au fost în dezacord și în unele probleme teologice. În anul 867, Fotie, patriarhul Constantinopolului, l-a acuzat pe papa Nicolae I și Biserica din Apus de erezie pentru

că Apusul introdusese expresia *filioque* în Crezul niceean. În Apus teologii susțineau că Duhul Sfânt purcede atât de la Tatăl, cât și de la Fiul. Răsăritul nu accepta această idee.

Pe lângă acestea Răsăritul se opunea rânduielilor apusene, privind celibatul absolut al preoților, tunsoarea specifică și raderea bărbii. În Răsărit, împărtășania se făcea cu pâine dospită, iar în Occident cu azimă. În Răsărit, botezul se făcea prin imersiune (scufundare), iar în Apus prin stropire. În Răsărit, icoanele pictate sau în mozaic erau singureleenerate, iar în Apus se admitea cultul statuilor. Cauza esențială a shismeii a fost, totuși, absolutismul papalității, care dorea să-și exercite dominația asupra patriarhului de la Constantinopol, în timp ce acesta refuza categoric să se supună.

Patriarhul de Constantinopol, Mihail Kerularios (1045-1058) a fost învinuit în fața papei Leon IX (1049-1054) că a închis bisericile latine din Constantinopol, din cauza folosirii azimei la euharistie (împărtășanie). Leon IX a citit și o epistolă cu învinuiri aduse cultului Occidental de arhiepiscopul Bulgariei, Leon de Ahrida.

Papa Leon IX a scris lui Kerularios o epistolă foarte dură, amenințându-l cu soarta lui Lucifer. Împăratul Constantin IX a rugat pe papă să trimită delegați, pentru a se ajunge la un acord în ce privește diferențele dintre Biserica apuseană și cea răsăriteană. Papa a trimis o delegație condusă de cardinalul Humbertus. Kerularios a declarat că va discuta cu latinii doar într-un sinod, iar Humbertus, iritat, a depus la 16 iulie 1054, pe altarul bisericii Sfânta Sofia din Constantinopol, o formulă de excomunicare contra patriarhului. Kerularios, la rândul lui, a convocat un sinod care l-a excomunicat pe papă.

Încercări de reconciliere au avut loc la Conciliile de la Lyon (1274) și Florența (1439), dar poporul din Constantinopol nu a acceptat acordurile de împăcare, considerând concesiile prea mari.

Biserica răsăriteană s-a autodenunit, în continuare, ca “ortodoxă” iar cea apuseană a preferat numele de “romano-catolică”.

Excomunicarea reciprocă din 16 iulie 1054 nu a fost îndepărtată decât la 7 decembrie 1965 de către papa Paul VI și patriarhul Athenagoras.

2.Culminarea romano-catolicismului (1054-1305 d.H.)

2.1.Apogeul puterii papale

2.1.1.Papa Grigore al VII-lea (1073 – 1085)

Înainte de a deveni papă, sub numele de Grigore al VII-lea, Hildebrand a lucrat timp de douăzeci de ani în slujba papalității, influențând formarea politicii papale sub cinci papi.

Ajungând papă a acționat hotărât pentru atingerea idealului său de „teocrație”, în care atât puterea seculară, cât și cea spirituală, aveau să fie exercitate de către papă ca locțiitor al lui Dumnezeu. El voia ca nici o putere civilă să nu domine Biserica Romană, în schimb Biserica trebuia să controleze puterea civilă. Astfel, el s-a dedicat desființării investiției laice, practică prin care conducătorii clerici primeau simbolurile slujbei lor (un inel și un toiag) de la seniorul feudal, care de obicei era un laic.

Grigore al VII-lea a mai fost preocupat de desființarea simoniei și de obligativitatea celibatului la cler, pe care le-a considerat cea mai bună cale de a reforma Biserica Romană.

Idealul supremației papale în cadrul Bisericii Romane și asupra conducătorilor seculari este clar prezentat în *Dictatus papae*, un document găsit între scrisorile lui Hildebrand după moartea lui. Acest document emitea cele mai puternice pretenții de supremație papală întâlnite până atunci. El afirma cu tărie că Biserica Romană își datorează bazele ei „numai lui Dumnezeu”; că pontiful ei era „singurul care trebuia numit universal”; că el are putere deplină asupra tuturor episcopilor; că numai picioarele lui trebuie sărutate de „toți prinții”; că el poate „detrona împărați”; și că el îi poate absolvi pe supușii unor conducători seculari răi de devotament față de acești conducători. Culmea pretenției papale la supremație a fost atinsă în articolul 22 din *Dictatus*, cu afirmația că în Biserica Romană nu a fost niciodată nici o greșală și că, după Biblie, ea nu va greși niciodată.

Într-un sinod ținut la Roma în anul 1075, papa Grigore al VII-lea a interzis oficierea investiției bisericești de către laici.

Pontificatul lui Grigore al VII-lea a fost marcat de conflictul dintre el și împăratul Sfântului Imperiu Roman, Henric al IV-lea, pe care nu a putut să-l ierte nici pe patul de moarte. Într-un conciliu convocat la Worms în anul 1076, Henric al IV-lea, susținut de unii din consilierii săi, care au fost excomunicați de către Grigore pentru simonie, a respins autoritatea papală.

Grigore, la rândul său l-a excomunicat pe Henric, dezlegându-i pe supușii săi, germani și italieni, de datoria de a fi credincioși împăratului.

În toamna aceluiași an, adversarii regelui au convocat o dietă la Tribur, care-l amenința pe Henric cu detronarea, dacă nu primea eliberare de sub sentința de excomunicare a papei, în maxim un an de zile. Deoarece pe data de 2 februarie 1077 era programată la Augsburg o dietă, în cadrul căreia Henric urma să-și justifice comportamentul înaintea papei, în luna ianuarie regele a trecut Alpii, venind la Canossa pentru a se întâlni cu Grigore care se îndrepta spre Augsburg. Când Henric a ajuns la Canossa, Grigore l-a lăsat să stea trei zile desculț, pe zăpadă, îmbrăcat în sac, cu cenușă pe cap, implorând iertarea, apoi l-a primit și l-a absolvit de sentința de excomunicare. Acesta a fost pasul cel mai îndrăzneț pe care îl făcuse vreodată un papă în disputa cu puterea seculară. Dar Henric a învățat din incidentul de la Canossa și nu peste mult timp, când din nou a fost detronat și excomunicat de către Grigore, deoarece și-a asigurat sprijinul nobililor germani, a invadat Italia și l-a ales papă pe Guisbert, arhiepiscopul de Ravena (considerat antipapă în istoria oficială a papalității). După ce Henric a fost încoronat de Guisbert, el a plecat din Italia, iar Grigore i-a chemat în ajutor pe normanzii din sudul Italiei. Ei l-au ajutat, dar pe lângă aceasta au jefuit și împrejurimile Romei, iar Grigore s-a văzut forțat să fugă la Salerno, unde a și murit, în exil, pentru că, după cum spunea el: „a iubit neprihănirea și a urât nedreptatea”.

Lupta pentru investitură a continuat, până când s-a ajuns la o înțelegere de compromis la Concordatul de la Worms din anul 1122 între împăratul Henric al V-lea și papa Calixtus al II-lea. Împăratul accepta să înceteze investitura tradițională, prin care acorda episcopului un inel și un toiag (simboluri ale puterii spirituale), acestea urmând să fie înmânate de către papă, sau trimisul acestuia, iar slujitorul Bisericii trebuia să depună un jurământ de loialitate în fața domnitorului secular, care era și seniorul lui feudal.

2.1.2. Papa Inocențiu al III-lea (1198 – 1216)

Inocențiu al III-lea a dus papalitatea medievală pe culmea puterii ei. El vedea relația dintre rege și pontif ca fiind asemănătoare cu cea dintre lună și soare. Luna strălucește prin lumina reflectată de la soare, la fel regele trebuia să stea în gloria papalității și să-și primească puterea de la papă. Inocențiu credea că regii și prinții își primeau puterea de la el, și de aceea el

putea să-i excomunică, să-i detroneze sau să dea un interdict care să interzică clerului să officieze într-un anumit stat alte servicii decât cele mai esențiale.

Poziția papalității în această perioadă a fost și mai mult întărită prin publicarea unei ediții a legii canonice a Bisericii Romane, cunoscută sub numele de *Decretum*, de către Grațian, un călugăr profesor la Bologna, prin anul 1140. Deoarece legea canonică romano-catolică avea la bază legea romană, care susținea ideea centralizării autorității într-o singură persoană, papalitatea a folosit din plin acest sistem pentru a-și întări autoritatea.

Mai întâi, Inocențiu și-a folosit puterea împotriva lui Filip August al Franței, pentru a demonstra că nici măcar un rege nu putea trece peste legea morală a lui Dumnezeu în privința căsătoriei. Astfel când Filip i-a forțat pe episcopii francezi să anuleze căsătoria dintre el și Ingeborg din Danemarca, pe motiv că a fost vrăjtit când s-a căsătorit cu ea, pentru a se căsători cu Agnes de Merania, Inocențiu a pus Franța sub interdict, acesta fiind emis în anul 1200. Interdictul prevedea închiderea tuturor bisericilor din Franța, singurele sacramente care erau oficiate fiind botezul copiilor și ungerea muribunzilor, preotul putea predica numai afară, sub cerul liber. De asemenea erau interzise înmormântările în pământul sfințit. Tumultul pe care l-a creat interdictul în toată Franța l-a obligat pe Filip să se supună papei.

În anul 1205 regele Angliei, Ioan-fără-de-Țară a intrat în dispută cu Inocențiu asupra numirii arhiepiscopului de Canterbury. În cursul acestei dispute Inocențiu a pus Anglia sub interdict în anul 1208, l-a excomunicat pe Ioan în anul 1209, iar în anul 1212 a declarat vacant tronul Angliei și i-a invitat pe francezi să invadeze țara. Pus în această situație, Ioan a acceptat candidatul papalității pentru arhiepiscopia de Canterbury, a înapoiat proprietățile bisericesti pe care le confiscase, a renunțat la coroana Angliei, primind-o înapoi ca și vasal feudal al papei și a acceptat să plătească un tribut anual papalității.

Inocențiu s-a implicat și în alegerea împăraților Sfântului Imperiu Roman. Atunci când Otto al IV-lea a uitat promisiunile făcute lui Inocențiu când acesta l-a încoronat ca și împărat al Sfântului Imperiu Roman, Inocențiu a susținut pretențiile lui Frederic, fiul lui Henric al VI-lea, la tronul imperial (el fiind cunoscut ca și împărat sub numele de Frederic al II-lea).

Inocențiu al III-lea a fost și inițiatorul celei de-a patra cruciade (1202 – 1204), în care cruciații, în loc să cucerească Alexandria, au asediat și au capturat Constantinopolul, instaurând în anul 1204 un regat latin la Constantinopol, care a durat până în anul 1261. Deși Inocențiu nu a aprobat oficial abaterea cruciaților creștini împotriva celorlalți frați creștini, el a acceptat

rezultatele, deoarece i-au adus Imperiul de Răsărit sub control, iar Constantinopolul putea servi ca bază pentru a cincea cruciadă pe care o plănuia el împotriva musulmanilor. Imperiul de Răsărit, cât și conducătorii din Apus erau acum sub controlul lui. El a fost figura principală în Europa medievală.

Inocențiu a inițiat de asemenea o cruciadă sub conducerea lui Simon de Montfort împotriva albigenzilor (catarilor) din sudul Franței. Deoarece ei pretindeau că sistemul lor religios era bazat pe Biblie, li s-a interzis să posede Biblii. Cruciada a pornit în anul 1209 și practic albigenzii au fost exterminați. Această cruciadă a fost sprijinită atât de ordinul franciscan, dar mai ales de cel dominican, aceste ordine religioase fiind înființate în timpul pontificatului său (anul 1210, respectiv anul 1215).

Inocențiu a convocat și un conciliu la Roma în anul 1215, cunoscut ca cel de-al patrulea Conciliu de la Lateran. Aici, printre altele, s-a declarat dogma transsubstanțierii ca fiind doctrină autentică, au fost condamnate ideile lui Ioachim de Fiore, călugăr din sudul Italiei, în legătură cu influența celor trei Persoane ale Trinității asupra celor trei vârste din istoria omenirii, de asemenea a fost condamnată mișcarea albigenză.

2.2. Cruciadele

Cruciadele pot fi caracterizate ca un război sfânt împotriva dușmanilor crucii, dus de forțele spirituale ale creștinătății apusene. Deja în 1074 Grigore al VII-lea ceruse o cruciadă împotriva musulmanilor în Palestina, care hărțuiau Imperiul de Răsărit și îi persecutau pe pelerini, dar lupta cu Henric al IV-lea asupra investiturii laice l-a împiedecat să înceapă cruciadele.

Trebuie reținut că, deși cruciații aveau interese economice sau politice, motivul principal al cruciadelor a fost religios. Turcii care se trăgeau din dinastia Seliuk și care-i înlocuiseră pe arabi erau mult mai fanatici și brutali decât arabii dinaintea lor, iar pelerinii europeni care mergeau în Palestina erau supuși la multe persecuții.

2.2.1. Cruciada I (1096 – 1099)

După apeluri repetate la ajutorul Occidentului, un mesaj al împăratului Alexios I Comnenos (1081 – 1118) către papa Urban al II-lea (1088 – 1099), din anul 1095, a atras până la urmă atenția în Apus.

Ceea ce a declanșat prima cruciadă a fost predica despre o astfel de cruciadă împotriva musulmanilor, ținută de către Urban al II-lea la un sinod la Clermont, în noiembrie 1095. El a îndemnat la cruciadă ca răspuns la cererea de ajutor a lui Alexios, susținând în același timp ideea grandioasă de eliberare a locurilor sfinte din mâna musulmanilor.

Deși cruciada a fost fixată pe data de 15 august 1096, entuziasmul era atât de mare, încât două armate de țărani din nordul Franței și din Renania ridicate de predicile lui Petru Pustnicul și Walter Săracul au început să mășăluiască spre Constantinopol. Deoarece erau dezorganizați și indisciplinați, împăratul Constantinopolului a fost bucuros să-i lase pe cei care mai erau în viață să treacă strămtorile spre Asia Mică, unde au fost fie masacrați de turci, fie luați prizonieri și vânduți ca sclavi.

Această cruciadă laică neorganizată a țăranilor francezi a fost doar preludiul primei cruciade organizate, conduse de nobilii din Franța, Belgia și Italia normandă. Aceste armate și conducătorii lor au ajuns la Constantinopol în primăvara anului 1097. Cruciații au cucerit Niceea după un scurt asediu, și spre toamnă erau în fața Antiohiei, pe care au capturat-o în primăvara anului 1098. În final în iunie 1099 ei au capturat Ierusalimul.

2.2.2. Cruciada a II-a (1147 – 1149)

Unul dintre statele cruciate inițiale, comitatul de Edessa, a fost cucerit de musulmani în anul 1144, ceea ce periclita principatul Antiohiei, iar cruciada a II-a (1147 – 1149) a încercat să îl recupereze.

În anul 1146, misticul sfânt Bernard de Clairvaux a propovăduit cea de-a doua cruciadă. Regele Franței, Ludovic al VII-lea și împăratul Sfântului Imperiu Roman, Conrad al III-lea au condus cruciada, dar ea s-a dovedit a fi un eșec, probabil și datorită neînțelegerilor dintre cei doi suverani apuseni și dintre cei doi și împăratul de la Constantinopol, Manuel I Comnenos (1143 – 1180).

2.2.3. Cruciada a III-a (1189 – 1192)

În anul 1187 Ierusalimul avea să fie cucerit de trupele sultanului Saladin al Egiptului. Acest eveniment a dus la organizarea celei de-a treia cruciade (1189 – 1192), cunoscută sub numele de „cruciada regelui”, s-a desfășurat sub conducerea lui Filip al II-lea August, regele Franței, a lui Richard Inimă de Leu, regele Angliei și a Împăratului Sfântului Imperiu Roman,

Frederic I Barbarossa. Accidental, Frederic s-a înecat în drum spre Palestina, iar Filip, după o ceartă cu Richard a plecat acasă. Richard a continuat să lupte. Deși nu a reușit să recucerească Ierusalimul, l-a convins pe Saladin să accepte să le dea pelerinilor acces în Ierusalim.

2.2.4. Cruciada a IV-a (1202 – 1204)

Dorind să îndrepte eșecul celei de-a treia cruciade, Inocențiu al III-lea predica arzător necesitatea celei de-a patra cruciade, care să aibă ca scop cucerirea Egiptului ca bază pentru operațiunile împotriva Palestinei. A fost în esență o cruciadă franceză sub conducere papală. Când au avut nevoie de bărci pentru a-i transporta pe cruciați la obiectivul lor, dogele Veneției a fost de acord să ofere transport și aprovizionare în schimbul unei mari sume de bani. Cruciații au venit la Veneția, dar nu cu bani suficienți. Atunci venețienii le-au cerut ajutorul să recâștige Zara, care odată aparținuse Veneției, de la regele creștin al Ungariei.

După ce au jefuit Zara, cruciații s-au îndreptat spre Constantinopol, nu spre Alexandria, deoarece împăratul bizantin, Isac II Anghelos (1185 – 1195; 1203 – 1204) a apelat la ajutorul lor pentru a redobândi tronul ocupat de fratele său, promițându-le o mare sumă de bani. În anul 1203 cruciații au cucerit Constantinopolul, repunându-l în drepturile imperiale pe Isac II Anghelos, dar deoarece acesta nu și-a putut ține promisiunile (plata unei mari sume de bani, unirea Bisericii răsăritene cu cea apuseană, recunoașterea primatului papal etc.) în anul 1204 au recucerit Constantinopolul, întemeind Imperiul Latin de Răsărit, în fruntea căruia s-a instalat ca rege Baldouin de Flandra, imperiu care a durat până în anul 1261. Bizantinii retrași în Asia Mică înființează Imperiul de la Niceea (1204 – 1261), unde se stabilește și reședința patriarhului retras de la Constantinopol.

2.2.5. Cruciada copiilor (1212)

Cruciada copiilor din anul 1212 a fost cel mai trist incident din istoria cruciadelor. Copii din Franța și Germania, conduși de doi băieți preadolescenți, Ștefan și Nicolae, au mărșăluit peste sudul Europei spre Italia, presupunându-se că puritatea vieților lor le va aduce succes într-o aventură în care părinții lor, mai păcătoși, nu reușiseră. Mulți au pierit pe drum, iar restul au fost vânduți ca sclavi în Egipt.

2.2.6. Cruciada a V-a (1217 – 1221)

Papa Honoriu al III-lea (1217 – 1227), deși bătrân și bolnav, nu dorea să rămână mai prejos decât înaintașii săi în dorința de a elibera Țara Sfântă. De altfel, încă de la 1215, în cadrul Conciliului de la Lateran, se anunțase cruciada, deoarece sultanul ridicase, în anul 1210, pe muntele Tabor o fortăreață puternică. Andrei al II-lea, regele Ungariei și ducele Austriei, Leopold al VII-lea, au asediat Taborul în decembrie 1217, dar nu au reușit să cucerească cetatea.

Cruciații italieni, francezi, olandezi, englezi și spanioli conduși de Jean de Brienne, fostul rege al Ierusalimului și de alți nobili, asediază Damietta, port în delta Nilului, oraș pe care îl cuceresc în noiembrie 1219, în speranța că astfel Ierusalimul va fi cucerit mai ușor. Ei au refuzat să schimbe orașul Damietta cu Ierusalimul, apoi l-au pierdut.

În perioada acestei cruciade papa a încercat să-l convertească la creștinism pe sultanul Egiptului, trimițând la curtea acestuia pe Francisc de Assisi în anul 1219, dar tentativa acestuia eșuează.

Creștinii suferă o ultimă înfrângere la Barâmum, cu care ia sfârșit cea de-a cincea cruciadă.

2.2.7. Cruciada a VI-a (1228 – 1229)

Frederic al II-lea de Suabia, conducătorul celei de-a șasea cruciade a recâștigat Ierusalimul prin negocieri, dar papa Grigore al IX-lea a respins recunoașterea acestei cruciade deoarece Frederic al II-lea fusese excomunicat.

2.2.8. Cruciada a VII-a (1248 – 1254)

Ierusalimul a fost recucerit de musulmani în anul 1244. La un an după acest eveniment, papa Inocențiu al IV-lea în cadrul Sinodului de la Lyon (1245) a susținut nevoia unei noi cruciade. Sarcina cruciadei a luat-o Ludovic al IX-lea, cel Sfânt, regele Franței, care s-a îndreptat din nou spre Egipt, cucerind Damietta, după care a suferit un dezastru, armata lui fiind decimată de o epidemie de tifos, apoi măcelărită de egipteni. După ce a așteptat câțiva ani în Orient, sperând să primească ajutoare, în anul 1254 Ludovic s-a întors în Franța.

2.2.9. Cruciada a VIII-a (1270)

Ludovic al IX-lea pornește o nouă cruciadă în vara anului 1270, fiind convins de regele Siciliei să atace emiratul Tunisiei (Africa de Nord). Aici trupele franceze pier datorită unei epidemii de ciumă, căreia îi cade victimă însuși regele.

2.2.10.Sfârșitul cruciadelor

După 1250 sultanii Egiptului au ocupat treptat teritoriile cruciate, până au pus capăt stăpânirii creștine în Palestina și Liban, cucerind în mai 1291 Acra, iar în iulie 1291 Sidonul și Beirutul.

A mai existat cel puțin o cruciadă, împotriva ereticilor, mai exact împotriva albigenzilor, cruciadă care a fost inițiată de Inocențiu al III-lea în anul 1208, ea începând practic în anul 1209, sub conducerea lui Simon de Montfort. Albigenzii din sudul Franței au fost practic exterminați, în această cruciadă fiind ucise aproximativ un milion de persoane.

Cu toate că papalitatea și-a mărit prestigiul în timpul cruciadelor, canalizarea energiilor anumitor națiuni spre cruciade a dus la nașterea unui sentiment național, care, în cele din urmă, a slăbit puterea papală. În același timp, înființarea Imperiului Latin de Răsărit a adâncit antagonismul religios dintre Răsărit și Apus și a slăbit Imperiul de Răsărit, favorizând căderea sa în mâna turcilor în anul 1453.

O altă consecință a cruciadelor a fost aducerea învățaturii, științei și literaturii arabe în Europa apuseană, acestea fiind studiate de scolastici, care au încercat să sintetizeze această învățătură cu revelația creștină. De asemenea, începând cu perioada cruciadelor s-a dezvoltat foarte mult comerțul cu produse de lux dintre Orientul Apropiat și Apusul Europei.

În secolul al XIII-lea a apărut și critica principiului cruciadelor, oameni ca Raymond Lull (1227 – 1318), un franciscan spaniol, au argumentat în favoarea lucrării misionare pașnice pentru convertirea musulmanilor. Raymond a învățat limba și cultura arabă de la un sclav pe care l-a cumpărat cu acest scop. Pentru ca aceia care voiau să meargă misionari la musulmani să poată învăța limba, literatura și cultura arabă, el a înființat în anul 1276 un colegiu de instruire la Miramir, în sud-estul Spaniei, și a creat cărți de argumentare apologetică pentru a-i câștiga pe musulmani. El a făcut călătorii misionare în Tunisia și Algeria, unde a fost martirizat la vârsta de 81 de ani.

2.3.Reforma monastică în Apus

2.3.1. Ordinul cluniac

În anul 909 William de Aquitania, “pentru binele sufletului său”, i-a dat un hrisov lui Berno, care deja fusese stareț la o altă mănăstire, să înființeze la Cluny, în estul Franței, o nouă mănăstire. Hrisovul prevedea ca mănăstirea să nu fie sub nici un fel de control secular sau episcopal, ea urmând să se autoguverneze, sub protecția papei.

În secolul al X-lea multe mănăstiri ale ordinului benedictin, inclusiv mănăstirea Monte Cassino, au fost reorganizate după liniile celei de la Cluny.

Sub vechiul sistem monastic fiecare mănăstire își avea propriul ei stareț, fiind independentă de alte mănăstiri din același ordin. La Cluny s-a creat un ordin centralizat, cu o conducere unică, abatele de la Cluny, care lucra în strânsă legătură cu papalitatea. Către mijlocul secolului al X-lea sub conducerea abatelui de la Cluny se aflau aproximativ 70 de mănăstiri.

Reformele făcute de mănăstirile cluniace au contribuit mult la creșterea puterii papale, de asemenea, mișcarea care a avut ca rezultat cruciadele lansate împotriva musulmanilor în Țara Sfântă a datorat mult călugărilor de la mănăstirile cluniace.

Conducătorii cluniaci au cerut reformă în viața clericală. Ei au condamnat simonia (practica de cumpărare și de vânzare a slujbelor bisericești) și nepotismul (practica de a favoriza rudele la numirea în slujbe). Celibatul clericilor era un alt punct din platforma lor. De asemenea, ei insistau ca Biserica să fie eliberată de controlul secular din partea regelui, a împăratului sau a ducelui. În același timp era pus un nou accent pe viața ascetică. Acest program a fost aplicat de o serie de papi reformatori cu ajutorul mănăstirilor cluniace.

Ordinul cluniac a fost desființat în mod legal în anul 1790.

2.3.2. Ordinul cistercian

Ordinul cistercian a fost fondat în anul 1098 la Citeaux, în Franța, de către un călugăr benedictin, numit Robert, care dorea să corecteze lipsa de disciplină a monasticismului din vremea sa. Călugării cistercieni puneau un mare accent pe simplitate. În timp ce cluniacii proveneau de regulă din familii aristocratice, cistercienii atrăgeau mai mult aderenți din clasa țăranilor. Cistercienii, de asemenea au dat mai multă atenție agriculturii decât ocupațiilor scolastice.

O mare parte din faima organizației a fost rezultatul eforturilor lui Bernard (1090 – 1153), călugăr cistercian de la mănăstirea din Clairvaux, un teolog mistic și un predicator abil, ale cărui predici care accentuau suferințele îndurate de pelerinii creștini în Palestina și profanarea locurilor sfinte, au fost în mare măsură motivația pentru a doua cruciadă.

2.3.3.Ordinele monahale militare

Cruciadele au dat naștere la un tip de monasticism militar, care combina arta războiului cu viața monastică. Principalele ordine monahale militare au adoptat forme ale regulamentelor cisterciene.

2.3.3.1.Cavalerii ioaniți (ospitalieri)

Cei care aparțineau de “Ordinul Spitalului Sfântul Ioan din Ierusalim” la origine erau călugări care îngrijeau pelerinii bolnavi din Ierusalim și s-au organizat în anul 1070, înainte de cruciade, sub dominație musulmană. De la “Ordinul Spitalului” le vine denumirea de cavaleri ospitalieri. Li se mai spune și cavaleri ioaniți, nume sub care li s-a atribuit celebra “Diplomă a ioaniților” (1247).

Goniți din Palestina de musulmani, s-au refugiat în insula Rhodos, de unde au fost din nou goniți de musulmani, refugiindu-se la Malta, fiind numiți și “cavaleri de la Malta” (vezi Mihai Eminescu *Scrisoarea III*).

În timp de război purtau manta neagră, iar în timp de pace, manta roșie.

Goniți de Napoleon din Malta s-au stabilit în Germania și în prezent se ocupă numai de spitale. După revoluția din decembrie 1989 au ajutat și spitalele din România. Este singurul ordin cruciat care mai există și astăzi pe baza unei continuități legale neîntrerupte.

2.3.3.2.Cavalerii templieri

Cavalerii templieri, al căror nume derivă de la cartierul lor general de lângă Templul din Ierusalim, s-au organizat într-un ordin în jurul anului 1118. Ordinul a fost recunoscut oficial în anul 1128 și adus sub regula cisterciană pentru viața monastică în anul 1130. A fost înființat inițial cu angajamentul de a apăra Țara Sfântă de atacurile musulmanilor. Ei purtau veștmânt alb cu o cruce roșie pe piept.

Se pare că în Orient ei au adoptat în taină credințe și rituri necreștine. Regele Franței, Filip al IV-lea (între timp ei și-au mutat sediul în Paris), pentru a pune mâna pe comorile lor, i-a acuzat de erezie și le-a ars pe rug căpeteniile, obținând de la papă desființarea ordinului în anul 1312.

2.3.4. Călugării cerșetori

Călugării cerșetori au reprezentat un alt tip de monasticism reformator în secolul al XII-lea. Ei făceau jurăminte de sărăcie, castitate și ascultare, așa cum făceau călugării, dar în loc de a trăi în comunitățile monastice, de a se ruga și a munci separat de lumea seculară, ei mergeau între oamenii orașelor pentru a-i ajuta și a le predica în limba lor. Ei trăiau din darurile pe care le primeau de la oameni.

Pe lângă călugării cerșetori franciscani și dominicani, care erau mai importanți în această perioadă, au existat și călugări cerșetori carmeliți și augustini.

2.3.4.1. Ordinul franciscan

Ordinul franciscan a fost fondat de Francesco d'Assisi (1182 – 1226), fiul iubitor de plăceri al unui negustor bogat. El a fost convertit în timpul unei boli, după care a părăsit casa tatălui său, pentru a se consacra sărăciei și slujirii lui Dumnezeu. Adunând în jurul său câțiva tineri cu preocupări asemănătoare, el a formulat niște reguli care să le guverneze viețile. Aceste reguli implicau sărăcie, castitate și ascultare, dar ascultarea de papalitate era accentuată. Organizația a fost acceptată de Inocențiu al III-lea în anul 1209.

Ordinul franciscanilor a devenit atât de popular, încât în anul 1212 papa a permis unei fete de 18 ani, numită Clare, să organizeze un ordin similar pentru femei, cunoscut sub numele de "Săracele Clare". În anul 1221, a fost fondat un al III-lea ordin, terțiarilor, pentru acei bărbați sau femei laici, care trăiau după regulile ordinului, dar nu-și puteau părăsi viața seculară din cauza legăturilor familiale sau de afaceri.

Franciscanii au fost întotdeauna în fruntea efortului misionar al bisericii romano-catolice. În timpul vieții sale, Francisc a predicat în Spania și în Egipt. Alții au mers în Orientul Apropiat și chiar în Orientul Îndepărtat. Ioan de Monte Corvino (1246 – 1328) a ajuns la Pekin (China) înainte de anul 1300. El a botezat 6.000 de oameni în Pekin, iar până în anul 1300, 30.000 de persoane s-au convertit prin el.

De ordinul franciscan au aparținut mulți învățați de seamă, cum sunt Roger Bacon, Bonaventura, Duns Scotus și William de Ockham.

2.3.4.2. Ordinul dominican

Dominic (1170 – 1221), un preot spaniol dintr-o familie nobilă, fiind în vizită în sudul Franței, i-a compătimit pe ereticii albigenzi din acea regiune și a venit cu ideea de a lupta împotriva ereziei cu armele austerității vieții, simplității și argumentării. Din acest motiv “câinii Domnului” (cum se auto-numeau printr-un joc de cuvinte în limba latină “*Domini canes*” = “câini ai Domnului”), puneau accentul pe propovăduire. Ordinul dominican (“Ordinul predicatorilor” era numele lor oficial) a fost aprobat de papă în anul 1216, și apoi s-a dezvoltat ca o organizație foarte centralizată.

În timp ce franciscanii erau mari misionari, câștigând oamenii prin exemplul lor și făcând apel la sentimente, dominicanii erau mari învățați, care încercau să-i câștige pe oameni de la erezie prin convingere intelectuală. Apelul dominicanilor se îndrepta spre mintea omului, iar cel al franciscanilor spre inima lui.

Toma d’Aquino și profesorul lui, Albertus Magnus, au fost principalii cărturari ai ordinului. Sistemul teologic actual al bisericii romano-catolice a fost elaborat de Toma d’Aquino.

Ordinului dominican i s-a dat în anul 1233 sarcina de a pune în mișcare roata Inchiziției, după ce aceasta a fost organizată.

Câțiva dintre cei mai importanți mistici, ca Meister Eckhart și Johann Tauler, au fost călugări dominicani, de asemenea Savonarola, faimosul reformator florentin, a aparținut acestui ordin.

2.4. Mișcările reformatoare laice

2.4.1. Albigenzii

Albigenzii (numiți așa pentru că erau foarte numeroși în jurul localității Albi din sudul Franței) sau catarii (=cei puri), se pare că susțineau idei eretice asemănătoare cu cele ale gnosticilor, ale maniheenilor, ale pavlicienilor și ale bogumililor (în primul rând o viziune dualistă asupra lumii). Totuși nu putem fi siguri că aceste informații despre ei sunt corecte, deoarece acestea ne provin de la dușmanii lor.

Cert este faptul că albigenzii susțineau că Scriptura ar trebui să fie citită și studiată și de către laici.

Răspunsul bisericii romano-catolice medievale la acest afront adus autorității ei a fost cruciada inițiată de papa Inocențiu al III-lea în anul 1208, condusă de Simon de Montfort, care i-a exterminat pe catari, fiind ucise aproximativ un milion de persoane.

2.4.2. Waldoiștii

În jurul anului 1176, Petru Waldo, un negustor bogat din Lyon, a citit o traducere a Noului Testament și a fost atât de impresionat de ceea ce afirma Hristos despre Sine, încât și-a dat toată averea, rămânându-i doar cât să-și hrănească familia. Apoi a organizat un grup cunoscut sub numele “oamenii săraci”. Waldo și adepții lui doreau să predice ca laici, dar papa le-a interzis acest lucru. În anul 1184 ei au fost excomunicați pentru refuzul lor de a nu mai predica.

Waldoiștii credeau că fiecare om ar trebui să aibă Biblia în propria lui limbă și că ea ar trebui să fie autoritatea finală pentru credință și viață. Urmând exemplul lui Hristos, ei mergeau câte doi, îmbrăcați simplu, să le predice săracilor în limba lor.

Waldoiștii au anticipat în multe privințe ideile reformatorilor. Ei mai există încă în nordul Italiei ca grup serios de credincioși, numărând aproximativ 35.000 de persoane.

Una din reacțiile bisericii romano-catolice împotriva acestor mișcări a fost cea de la sinodul ținut la Toulouse 1229, unde li s-a interzis laicilor să folosească traducerea populară a Bibliei.

O altă reacție a fost apariția Inchiziției, o curte ecleziastică secretă, care folosea tortura și nu divulga numele acuzatorilor în judecarea ereticilor, pe care apoi îi preda pentru a fi pedepsiți prin confiscarea proprietății sau prin arderea pe rug. La început Inchiziția a fost în mâini episcopale, dar odată cu creșterea numărului ereticilor, papalitatea a preluat controlul asupra ei, iar în 1233 papa Grigore al IX-lea le-a încredințat dominicanilor sarcina de a pedepsi erezia și în felul acesta să îi elimine peeretici.

2.5. Cruciada catedralelor

Arhitectura gotică (numită așa pentru că a fost considerată barbară de către mulți dintre arhitecții renașterii) a atins apogeul, în timpul secolului al XIII-lea. Marile catedrale gotice

medievale exprimau natura spirituală a epocii, la fel cum zgârie-norul exprimă spiritul materialist al secolului XX, demonstrând supremația bisericii romano-catolice în apusul Europei.

Multe din aceste biserici au fost ridicate în nordul și vestul Europei între anii 1150 – 1550. Cele mai bune exemple de catedrale gotice medievale au fost construite pe o rază de 200 km de Paris (Notre Dame, Chartres etc.).

Solidaritatea socială a omului medieval era exprimată prin faptul că marile catedrale au fost zidite ca lucrări ale comunității extinzându-se peste decenii, toate rangurile și clasele sociale luând parte la lucrare. Catedrala din Colonia a fost construită din anul 1248 până în anul 1880.

3. Declinul romano-catolicismului (1305 – 1517 d.H.)

Dacă pontificatul lui Inocențiu al III-lea a fost apogeul puterii papale în evul mediu, cel al lui Bonifaciu VIII (1294 – 1303) se poate spune că a fost limita inferioară a puterii papale. Papa Bonifaciu a suferit umilire de multe ori din partea puterii seculare. Lupta cea mai mare a avut loc între Bonifaciu și Filip cel Frumos al Franței, care la un moment dat l-a făcut prizonier pe papă pentru a nu fi excomunicat de acesta.

3.1. Captivitatea babiloniană a papalității și schisma apuseană

Papa Clement al V-lea (1305 – 1314), care era francez, după o lungă călătorie prin Franța, și-a stabilit reședința papală în anul 1309 la Avignon. În ochii europenilor, aceasta l-a pus pe papă sub control francez, deși Avignonul practic nu era teritoriu francez. Cu excepția unei perioade scurte, între 1367 – 1370, reședința papală a fost menținută la Avignon până în anul 1377, fiind dominată de puternicii regi francezi. Pioasa mistică Caterina de Siena (1347 – 1380) a făcut presiuni puternice asupra papei Grigore al XI-lea să se întoarcă la Roma pentru a restaura acolo ordinea și pentru a recâștiga prestigiul papalității ca o autoritate internațională independentă. În anul 1377, el s-a reîntors, punând capăt “captivității babiloniene”.

În anul următor, când Grigore al XI-lea a murit, poporul din Roma a impus alegerea unui papă de origine italiană, fiind ales cel care s-a numit Urban al VI-lea (1378 – 1389). Având un temperament dificil și arogant, curând a atras dușmănia cardinalilor, mai ales a celor francezi,

care au ales un nou papă, pe Clement al VII-lea, care și-a mutat reședința la Avignon (considerat antipapă de istoria oficială a papalității).

Fiecare dintre cei doi papi pretindeau a fi cel legitim, adică succesorul sfântului Petru. Faptul acesta a forțat populația Europei să se hotărască cărui papă să i se supună. Nordul Italiei, cea mai mare parte a Germaniei, Scandinavia și Anglia l-au urmat pe papa roman. Franța, Spania, Scoția și sudul Italiei, se supuneau papei de la Avignon. Această schismă a continuat până când a fost rezolvată la începutul secolului următor de către conciliile de reformă. “Captivitatea babiloniană” și schisma apuseană au arătat nevoia tot mai mare de reformă din interiorul bisericii romano-catolice.

3.2. Conciliile reformatoare

Nevoia de reformă din biserica romano-catolică a devenit clară odată cu schisma din anul 1378. Ambii papi fuseseră aleși de Colegiul Cardinalilor. Cine putea decide care dintre ei este cel autentic?

Teologi de seamă ai Universității din Paris au propus ca problema să fie judecată de un conciliu al Bisericii Romano-Catolice. Ei au făcut apel la precedentele concilii ecumenice. Un conciliu care să reprezinte întreaga biserică părea a fi cea mai bună soluție. Cel mai important dintre toate raționamentele reformei conciliare a fost elaborat în *Defensor pacis* (1324) (Apărătorul păcii) de Marsilius din Padova și Ioan de Jandun. În această lucrare, ei l-au susținut pe Ludovic de Bavaria împotriva papei. Cartea a desființat ideea de ierarhie absolută în Biserică, precum și în stat. Marsilius credea că oamenii în stat și creștinii în Biserică erau deținătorii suveranității și că prin corpurile reprezentative ei îl puteau alege pe împărat și pe papă, dar că împăratul era superior papei. Într-un conciliu general, Biserica fiind condusă numai după Noul Testament, putea să proclame dogma și să numească pe slujitorii ei. Conciliul bisericesc și nu papa era astfel cea mai înaltă autoritate în Biserică, și acesta trebuia să acționeze pentru binele întregului trup al creștinilor. Dacă vederile lui Marsilius ar fi fost victorioase, biserica romano-catolică ar fi fost transformată într-o monarhie constituțională condusă de un papă ales de un conciliu, și papalitatea absolutistă a bisericii medievale ar fi dispărut.

3.2.1. Conciliul de la Pisa (1409)

3.2.2. Conciliul de la Constanț (1414 – 1418)

3.2.3. Conciliile de la Basel (Lausanne) (1431 – 1449) și Ferrara (Florența) (1438 – 1439)

3.4. Predecesorii reformei

Misticii încercaseră să facă religia mai personală, dar reformatori ca Wycliffe, Hus și Savonarola au fost preocupați mai mult să încerce o reîntoarcere la idealul Bisericii prezentat în Noul Testament. Wycliffe și Hus au reușit să valorifice sentimentul naționalist antipapal din timpul „captivității babiloniene a papalității” și a schismei papale.

3.4.1. John Wycliffe (aprox. 1328 – 1384)

John Wycliffe a studiat și apoi a predat la Oxford cea mai mare parte a vieții lui. Până în 1378 el era un reformator care dorea să reformeze Biserica Romano-catolică prin eliminarea clericilor imorali și prin deposedarea ei de proprietăți, care, credea el, erau o cauză a corupției. Această concepție era pe placul nobililor, care abia așteptau să pună mâna pe proprietatea Bisericii Romane. Nobilii în frunte cu John de Gaunt (cârmuitorul efectiv al Angliei la sfârșitul domniei lui Edward al III-lea, 1327 – 1377) îl susțineau pe Wycliffe, astfel încât papalitatea nu a putut să se atingă de el.

După 1378 Wycliffe a început să se opună Bisericii Romano-catolice cu idei revoluționare. În anul 1379 el a atacat autoritatea papei, insistând în scrierile sale că Hristos este Capul Bisericii și nu papa. El a afirmat că Biblia și nu Biserica este singura autoritate pentru credincios, și că Biserica trebuie să ia model de la Biserica nou-testamentală.

În anul 1382 terminase prima traducere completă în manuscris a Noului Testament în limba engleză. În anul 1384, Nicholas de Hereford a terminat traducerea Vechiului Testament în limba engleză. În felul acesta pentru prima dată, englezii puteau citi Biblia în propria lor limbă.

Wycliffe a mers chiar mai departe, în anul 1382 opunându-se dogmei transsubstanțierii, afirmând că Hristos este prezent spiritual în euharistie. De asemenea a afirmat că Biserica este formată din poporul ales al lui Dumnezeu, care nu are nevoie de preoți ca să mijlocească pentru el înaintea lui Dumnezeu.

Wycliffe a fost părăsit treptat de prietenii săi de rang înalt iar autoritățile bisericești l-au izgonit de la Oxford. În anul 1382 el s-a retras în parohia sa de la Lutterworth, unde a murit în anul 1384. Sinodul de la Constanza a hotărât în anul 1415 arderea scrierilor și a rămășițelor sale pământești.

Ideile lui Wycliffe au fost răspândite în întreaga Anglie de către discipolii săi, cunoscuți sub numele de „lollarzi” (bombănitari, cei care murmură rugăciuni), până când Biserica Romană, promulgând în anul 1401, prin Parlament, statutul *De haeretico comburendo* (Despre arderea ereticilor), a făcut ca propaganda ideilor lollarde să fie pedepsită cu moartea.

Studentii boemieni, care studiau în Anglia au dus aceste idei în Boemia, unde ele au devenit baza pentru învățăturile lui Jan Hus.

3.4.2. Jan Hus (aprox. 1373 – 1415)

Datorită legăturilor dintre Universitățile din Oxford și Praga, în Boemia (Cehia) au pătruns ideile lui Wycliffe, tânărul Jan Hus fiind atras de aceste idei. Devenind profesor la Facultatea de Filozofie (1398), iar apoi rectorul Universității din Praga (1403), Jan Hus, sprijinit de prietenul său, Ieronim de Praga, se va declara susținătorul lui Wycliffe, traducând în cehă o parte din scrierile acestuia.

Hus a condamnat stricăciunea clerului și și-a criticat concetățenii pentru că se închinau la imagini (icoane, statui), pentru credința în false miracole și pentru că făceau „pelerinaje superstițioase”. De asemenea, a criticat Biserica Romană pentru că oprea pe laici de la împărtășania cu vin, și a condamnat comerțul cu indulgențe. Viziunea sa despre Biserică este prezentată în cartea sa *De Ecclesia*.

Aceste idei i-au atras dușmănia papei, ordonându-i-se să meargă la Conciliul de la Constanț, în Germania. Deși a primit asigurările papei și a împăratului că nu va păți nimic, el a fost condamnat ca eretic și ars pe rug (6 iulie 1415). Ieronim de Praga a împărtășit aceeași soartă câteva luni mai târziu.

Se spune că atunci când o bătrână din asistență a adăugat câteva vreascuri la rug, Hus ar fi exclamat celebrele cuvinte: „*O, sancta simplicitas!*” (O, sfântă ignoranță!), iar celor ce l-au condamnat le-a replicat: „*Ardeți voi acum o găscă* (aluzie la numele său, Hus, care în limba cehă se traduce „gâscă”), *dar va veni o lebădă, pe care n-o veți mai putea arde*”. Mulți au văzut în aceste cuvinte o prezicere referitoare la reformatorul Martin Luther.

Ideile lui Hus au fost răspândite de adepții săi dintre care cei mai radicali, cunoscuți sub denumirea de taboriți, renegau orice aspect din credința și practica Bisericii Romane care nu putea fi găsit în Scriptură. Utrachiștii, mai liberali, susțineau poziția că numai ceea ce interzicea Biblia trebuia eliminat. Câțiva din grupul taboriților au format ceea ce avea să fie cunoscut sub

numele de *Unitas Fratrum* (Uniunea fraților) sau "Frații boemieni", în jurul anului 1450. Acesta este grupul din care s-a dezvoltat Biserica Moraviană, care ulterior a devenit una din bisericile cu cea mai puternică orientare misionară din istoria creștinismului. Jan Amos Comenius (1592 – 1670), celebrul pedagog, autor al lucrării *Didactica magna*, a fost unul dintre „frați”.

3.4.3. Girolamo Savonarola (+1498)

Savonarola, un personaj destul de controversat, după ce a studiat umanismul și medicina a devenit călugăr dominican în anul 1474. El a slujit în câteva orașe din Italia de Nord, iar în anul 1491 a fost trimis la Florența, unde predicile sale ținute în biserica San Marco, prin care denunța corupția și imoralitatea, au început să aibă ecou în rândul florentinilor. În anul 1496, cu ocazia carnavalului care era ținut la Florența înaintea postului mare, Savonarola a inspirat „arderea deșertăciunilor”, determinând oamenii din Florența să ardă pe un rug mare cosmetice, peruci, cărți pornografice și ustensile pentru jocurile de noroc. După aceste evenimente predicile lui Savonarola s-au îndreptat împotriva papei Alexandru al VI-lea, care l-a excomunicat. Savonarola declară invalidă excomunicarea, cerând convocarea unui conciliu care să-l destituie pe papă.

Ca urmare a unui conflict apărut între călugării franciscani și cei dominicani în anul 1498, Savonarola, împreună cu alți doi călugări dominicani au fost condamnați la moarte prin spânzurare, apoi trupurile lor au fost arse în piața orașului.

4. Biserica ortodoxă bizantină în secolele XI – XV

4.1. Monahismul în Răsărit în secolele XI – XV

4.1.1. Muntele Athos

4.1.2. Isihasmul

4.4. Căderea Constantinopolului – 1453 – și urmările acestui eveniment pentru creștinismul răsăritean

Singurul ajutor din partea Apusului l-a constituit sosirea în capitala bizantină a unui detașament de 700 de genovezi, care a trecut prin Bosfor în ianuarie 1453.

După un asediu de peste o lună și jumătate, la 29 mai, ienicerii (armata de elită a sultanului) lui Mahomed al II-lea pătrund în cetate. Capitala bizantină a fost prădată, o parte din locuitori masacrați, cei mai mulți luați robi, iar orașul a suferit nenumărate stricăciuni. Ultimul împărat bizantin, Constantin al XI-lea a murit în luptă.

Mahomed al II-lea face din Constantinopol, pe care-l numește Istanbul, capitala Imperiului Otoman. Călugărul antiunionist Ghenadie Scholaru a devenit primul patriarh ortodox al Constantinopolului aflat sub dominație otomană, primind titlul de etnarh, care corespunde în rang cu cel de vizir. Ghenadie a scris pentru informarea sultanului *Despre calea mântuirii oamenilor*, o mărturisire de credință ortodoxă în 12 articole, considerată cea dintâi scriere simbolică a Bisericii Ortodoxe după crezul niceo-constantinopolitan.

Cneazul Moscovei, Ivan al III-lea preluat ca blazon vulturul bicefal bizantin, căsătorindu-se cu Zoe – Sofia Paleolog nepoata de unchi a ultimului împărat bizantin. Doctrinarii Bisericii ruse au văzut semnificații teologice profunde în aceste evenimente, numind Moscova “a treia Romă”, “care nu va mai fi înlocuită de a patra”. Biserica rusă, acum complet națională, s-a proclamat ca protector principal al lumii ortodoxe slavo-bizantine. Ivan al IV-lea a luat în anul 1547 titlul de țar (cezar) al Imperiului rus. Astfel, Imperiul roman de apus a fost moștenit de Imperiul romano-german, iar Imperiul roman de răsărit de Imperiul rus.

III. Creștinismul în epoca modernă (1517 – prezent)

1.Reforma protestantă și contrareforma romano-catolică (1517 – 1648)

1.1.Cadrul Reformei protestante

1.1.1.Interpretări ale Reformei

Istoricii protestanți interpretează Reforma ca fiind o mișcare religioasă care a încercat să readucă creștinismul la puritatea originală, după modelul Bisericii descrise în Noul Testament. Istoricii romano-catolici interpretează Reforma ca fiind o erezie inspirată de Martin Luther din motive nedemne, cum ar fi dorința sa de a se căsători. De asemenea, protestantismul este considerat ca fiind o shismă ce a distrus unitatea teologică și ecleziastică a Bisericii Romane medievale. Totuși contrareforma romano-catolică a fost o recunoaștere a faptului că lucrurile nu mergeau bine.

Istoricii seculari dau de multe ori importanță factorilor secundari în interpretarea Reformei. Poziția lui Voltaire este caracteristică pentru acest punct de vedere, pentru el reforma nefiind altceva decât consecința unei animozități monastice în Saxonia, iar în Anglia ar fi fost rezultatul aventurilor amoroase ale lui Henric al VIII-lea. Istoricii care acceptă conceptul marxist de determinism economic consideră Reforma ca fiind rezultatul încercării papalității romane de a exploata economic Germania pentru un beneficiu material. Pentru istoricii politici Reforma este un eveniment politic cauzat de apariția naționalismului, fiind rezultatul opoziției statelor naționale față de o biserică internațională.

1.1.2.Cauzele Reformei

Cauzele Reformei au fost complexe și multiple. Multe cauze își aveau rădăcinile în secolele precedente Reformei când Roma s-a opus multor încercări de reformă internă. În același timp este evident faptul că factorul religios primează ca importanță în declanșarea Reformei.

1.1.2.1.Contextul religios

Toate încercările de înnoire a vieții spirituale în Biserica Romano-catolică din perioada evului mediu au eșuat, sau, în cel mai bun caz nu-și mai făceau simțit efectul. Mulți dintre papii de la sfârșitul secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea erau adânc pătrunși de viciile epocii renascentiste. Ei promovau artele, filozofia, luxul, nepotismul, simonia, au tolerat abuzurile, imoralitatea și corupția. Credincioșii de rând erau scandalizați de viața libertină a unor papi, cardinali, episcopi și preoți. Mulți papi erau oameni războinici, care se implicau mult în politica Europei. De asemenea, unii erau imorali, Inocențiu al VIII-lea (1484-1492) avea doi copii, Alexandru al VI-lea (1492-1503) a trăit cu o femeie căsătorită, cu care a avut patru copii. Se știe de asemenea că avea relații și cu alte femei, născându-i-se un fiu și în perioada pontificatului său. Despre Iuliu al II-lea (1503-1513) se știe că avea trei fiice. Căsătoriile acestor copii de papi erau dictate de interese politice.

Conspirația cardinalilor din anul 1517, anul în care a izbucnit Reforma, ne arată cât de jos au decăzut lucrurile la Roma. Cardinalul Petrucci, în colaborare cu alți cardinali, a pus la cale asasinarea papei Leon al X-lea (1513-1521) cu ajutorul medicului acestuia. Conspirația a fost descoperită, iar Petrucci a fost executat.

Și viața monahală se afla în aceeași stare degradantă. Mulți călugări au adoptat o viață mondenă, regulile ordinelor călugărești nu mai erau respectate. De asemenea existau multe litigii între călugări și preoți, ca și între abații diferitelor mănăstiri. Papa Adrian al VI-lea (1522-1523) în anul 1522 scria autoacuzator la adresa Bisericii Romane: „Corupția s-a răspândit de sus până jos, de la cap până la membre; cu toții am greșit; nu există nimeni care să fi procedat bine, nici o singură persoană măcar.”

Persecuțiile Inchiziției, au contribuit și ele, prin superficialitatea acuzațiilor și execuțiile nejustificate, la atitudinea de repulsie, ură și îndepărtare față de instituția Bisericii Romane.

Abuzul practicii indulgențelor a favorizat o reacție de împotrivire față de ierarhia bisericească, administratorul acestui mod de „răscumpărare a păcatelor”.

1.1.2.2.Contextul politic

Apariția și dezvoltarea unei conștiințe naționale în rândul clasei de mijloc avea să ducă spre sfârșitul evului mediu la formarea conceptului de stat național, care avea să se substituie conceptului medieval de „stat universal”, străin gândirii teutonice.

Unii înțeleg Reforma ca fiind o revoltă a națiunilor teutonice nordice împotriva națiunilor latine cu cultura lor mediteraneană și cu conceptul lor de organizație internațională, care erau moștenirea lor de la vechiul Imperiu Roman.

Cert este faptul că jurisdicția papei pe teritoriul acestor state naționale a creat resentimente, Biserica fiind controlată de străini (papa, cardinalii și episcopii erau aleși de regulă dintre italieni). În același timp, faptul că clerul aflat pe teritoriul statelor naționale nu putea fi judecat în tribunalele civile, ci numai în cele bisericești, iar apelurile se făceau la tribunalul papal, nu la cel regal, era considerat un amestec în sistemul politic al acestor state. De asemenea, deținerea de pământ de către Biserică în interiorul statului a creat o diviziune a suveranității în interiorul statului.

1.1.2.3.Contextul economic

În ajunul reformei au avut loc unele schimbări economice importante în Europa. În timpul evului mediu economia Europei era bazată pe agricultură. În jurul anului 1500, renașterea orașelor și descoperirea surselor de materii prime în coloniile din noile teritorii descoperite au inaugurat o epocă de comerț, în care negustorul din clasa mijlocie îl înlocuia pe nobilul feudal medieval ca și conducător în societate. Noua clasă mijlocie capitalistă detesta scurgerea bogăției ei către o Biserică internațională condusă de papa de la Roma. Mai mult, clerul era scutit de impozite în statele naționale. În același timp, pământul deținut de Biserica Romană în Europa Apuseană, care, de exemplu, la începutul secolului la XVI-lea constituia a treia parte din suprafața Imperiului Roman (de națiune germană), era privit cu lăcomie de către conducătorii, nobilii și clasa mijlocie din statele naționale.

De asemenea, din cauza marilor sume de bani pe care Spania i-a adunat prin exploatarea posesiunilor și supușilor ei din Lumea Nouă, inflația a crescut foarte mult, afectând întreaga Europă.

Abuzul sistemului de indulgențe, ca mijloc de a obține pentru papalitate noi venituri, a fost ceea ce l-a revoltat pe Luther cel mai mult.

1.1.2.4.Contextul social

Sfârșitul Evului Mediu a fost caracterizat de o stare generală de neliniște, deznădejde, frică și melancolie. Două erau cauzele care generau o frică permanentă în Europa medievală:

ciuma și pericolul invaziei otomane. Ciuma, numită și „Moartea Neagră”, a atins apogeul în Anglia în anul 1349, în acea perioadă determinând moartea unei treimi din populația Europei. De atunci, ciuma a rămas endemică timp de câteva secole, pricinuind multe morți, din când în când, în anumite locuri.

Sub dominația sultanului Mahomed al II-lea (1451-1481), care a murit cu doi ani înainte de nașterea lui Luther, turcii otomani au obținut câștiguri teritoriale spectaculoase, cucerind chiar și Constantinopolul (1453). În tot timpul vieții lui Luther și după aceea, turcii au fost o amenințare tot atât de reală ca și ciuma, chiar mai reală pentru locuitorii din sudul Europei. Tot în această perioadă, inventarea tunului cu praf de pușcă a adus războaielor o nouă dimensiune a măcelului.

Astfel moartea era o realitate atotprezentă pentru omul din ajunul Reformei, viziunea morții fiind descrisă în picturi, sculpturi, predici etc.. Iar moartea implică judecată, și judecata îl aduce pe păcătos față în față cu un Dumnezeu sfânt și plin de mânie. Ilustrarea concretă a acestei situații este scenariul frecvent folosit în acea epocă al unui bolnav muribund, pentru a cărui suflet îngerii se luptă cu demonii. Iar chinurile purgatoriului și ale iadului erau prezentate din belșug și cu lux de detalii în artă și predicare. Într-un catehism ilustrat din acea perioadă chinurile iadului sunt explicate astfel: „Durerea provocată de o singură scânteie a iadului este mai mare decât o mie de ani de travaliu (dureri ale nașterii).”

Astfel, au apărut o serie de încercări de a diminua sentimentul de vinovăție care apăsa atât de greu peste sufletele oamenilor. Cele mai radicale au fost diferite grupuri de persoane care practicau autoflagelarea, în speranța că vor ispăși vina proprie și cea a întregii societăți. Flagelații considerau că se pot substitui puterilor harismatice și taumaturgice ale Bisericii. Din acest motiv, mișcarea lor a fost interzisă de papa Clement al VI-lea în anul 1349.

Cei mai mulți oameni preferau mijloacele obișnuite de iertarea păcatelor, prescrise și autorizate de Biserică: indulgențele, pelerinajele, relicvele (moaștele), venerarea sfinților, mătâniile și rugăciunile, zilele de post, recitarea de multe ori a rugăciunii „Tatăl nostru”, parastase, pomeni etc.

Dar aceste metode de căutare a salvării, din care a rezultat activismul vieții religioase medievale (construirea de noi biserici, foarte impunătoare, cruciadele, traficul cu indulgențe etc.), care au fost acceptate de cei mai mulți ca fiind absolute, și-au dovedit relativitatea (chiar inutilitatea) odată ce vechile orizonturi statice au fost depășite (călătoriile lui Columb, Vespucci

și Magellan au demolat vechile teorii din geografie; calculele lui Copernic, confirmate ulterior de cele ale lui Galilei și Kepler, au extins extraordinar de mult granițele universului; după ce laicii au ajuns să citească Scriptura au realizat diferența dintre Biserica Romano-catolică și Biserica prezentată pe paginile Noului Testament, atât în ce privește practica, cât și din punct de vedere al doctrinelor).

Teologia reformatorilor a fost un răspuns specific la neliniștea care domina epoca în care au trăit. Zbaterea lui Luther este specifică pentru neliniștea și frica din vremea sa. Prins în mijlocul unei furtuni, speriat de moarte, Luther a jurat că se face călugăr. Ajuns în mănăstire este copleșit de vinovăție, ajungând în ghiarele disperării. Legătura dintre moarte și vinovăție este afirmată și de Calvin: „De unde vine moartea, dacă nu din mâna lui Dumnezeu, împotriva păcatului? De aici izvorăște acea stare de înrobire, care rămâne toată viața, care este neliniștea, frica permanentă în care sunt încarcerate sufletele.” Theodor de Beza a mărturisit într-o scrisoare de a sa că aderarea sa la confesiunea reformată a fost ocazionată de o boală cruntă și de frica morții.

Neliniștea socială și religioasă avea să ducă la o obsesie larg răspândită a ocultismului în această perioadă. În anul 1484 papa Inocențiu al VIII-lea emite bula *Summis desiderantes*, împotriva vrăjitoarelor, care erau considerate ca fiind originea tuturor relelor care vin peste creștinătatea apuseană. Doi vechi inchizitori dominicani germani sunt autorizați să conducă exterminarea sistematică a vrăjitoriei. Ei au publicat la Strasbourg în anul 1487 un manual oficial despre vrăjitorie, care conținea instrucțiuni precise pentru detectarea vrăjitoarelor și pentru desfășurarea procesului de acuzare și exterminare, numit *Maleus maleficarum* (Ciocanul vrăjitoarelor). Această carte a constituit autoritatea supremă invocată în procesele pentru vrăjitorie până la mijlocul secolului al XVII-lea. În isteria ce a urmat mii de femei au fost torturate sau executate sub această acuzație. De aceea nu este surprinzător faptul că adversarii romano-catolici ai lui Luther au răspândit zvonul că el s-a născut din legătura dintre mama sa (care ar fi fost o vrăjitoare) și un duh malefic.

1.1.2.5.Contextul cultural

Schimbările intelectuale aduse de apariția Umanismului și a Renașterii au format un context favorabil dezvoltării protestantismului. Astfel, dorința de întoarcere la sursele trecutului i-a determinat pe umaniștii creștini din nord să studieze Scriptura în limbile originale. Accentul

pe care Renașterea îl punea pe individ a fost un factor pozitiv în dezvoltarea ideii protestante că mântuirea este o problemă personală, pe care individul trebuie să o rezolve direct cu Dumnezeu, fără ca un preot să intervină ca mijlocitor uman. De asemenea spiritul critic al Renașterii a fost folosit de reformatori în comparația dintre ierarhia și sacramentele din Biserica Romano-catolică medievală, pe de o parte și Scriptură, pe de altă parte.

Cu toate că s-a declarat catolic până la sfârșitul vieții, celebrul umanist Erasmus din Rotterdam, specialist în studiul Noului Testament, ridiculiza defectele oamenilor Bisericii Romane în lucrările sale *Elogiul nebuniei* și *Colocvii*.

Descoperirea tiparului, atribuită lui Johann Gutenberg, în anul 1445, la Mainz, va oferi oamenilor de cultură posibilitatea răspândirii operelor cultural-științifice, dar și a numeroaselor satire și pamflete la adresa Bisericii și a slujitorilor ei. Cărțile de pietate populară, cu accente apocaliptice au avut darul de a menține în credincioși o așteptare a schimbării stării de lucruri din viața religioasă.

1.1.2.6. Indulgențele

Indulgențele erau asociate cu sacramentul penitenței. După ce o persoană se pocăia de păcat, mărturisindu-l, se credea că vina păcatului și pedeapsa veșnică erau iertate pentru el, dar exista o compensare pe care persoana respectivă trebuia să o îndeplinească fie în viața aceasta, fie în purgatoriu. Această compensare putea fi un pelerinaj sau o faptă meritorie. Indulgența era un document care-l absolvea pe cel în cauză de obligația pelerinajului sau a faptelor bune. Se credea că Hristos și sfinții au adunat atâtea merite în viețile lor pe pământ, încât meritele în plus erau adunate într-o visterie cu merite din ceruri din care papa putea scoate pe seama credincioșilor în viață. Această dogmă a fost formulată de Alexandru din Hales în secolul al XIII-lea. O bulă papală de mai târziu extindea acest privilegiu asupra sufletelor din purgatoriu, dacă rudele lor cumpărau indulgențe pentru ei.

Abuzul flagrant al sistemului de indulgențe a fost cauza directă care a declanșat reforma în Germania. Arhiepiscopul Albert (1490-1545), un prinț din casa Hohenzollern, care deja avea sub control două provincii ale Bisericii Romane, în anul 1514 a dorit să primească și arhiepiscopia de Mainz, care era vacantă. Deoarece legea canonică interzicea unui om să dețină mai multe funcții și în același timp era și prea tânăr, Albert a trebuit să plătească papei Leon al X-lea (1513-1521) dispensele necesare pentru ocuparea acestui post, pe lângă taxele obișnuite

pentru a ajunge la o asemenea slujbă. Dorința lui Albert a fost acceptată de papă, care avea nevoie de bani pentru terminarea catedralei Sf. Petru din Roma. Deoarece suma de bani pe care Albert trebuia să o plătească era foarte mare, papalitatea i-a propus să împrumute banii de la bogata familie de bancheri Fugger din Augsburg, urmând ca banii să fie rambursați din vânzarea indulgențelor. Călugărul dominican Johann Tetzel a fost principalul agent al lui Albert pentru vânzarea indulgențelor. Împreună cu el și cu alți vânzători de indulgențe mergea un agent al familiei Fugger, pentru a se asigura că jumătate din banii plătiți pentru fiecare indulgență vor merge la bancă în contul împrumutului dat lui Albert.

Protestul lui Luther în cele 95 de teze împotriva abuzului sistemului de indulgențe a determinat valul de evenimente care au avut ca rezultat Reforma în Germania.

1.2. Martin Luther și Reforma în Germania

1.2.1. Anii de formare a lui Luther

Martin Luther s-a născut la 10 noiembrie 1483 în orașelul Eisleben. A trăit într-un mediu catolic auster, presărat cu superstiții. În ce privește studiile, după o scurtă perioadă într-o școală a „Frăției vieții în comun” din Magdeburg, între anii 1498-1501 a mers la școală în Eisenach. Între anii 1501-1505 a urmat cursurile de filozofie, teologie și litere ale Universității din Erfurt, obținând titlul de licențiat. Aici el a studiat filozofia lui Aristotel sub influența unor profesori care urmau ideile nominaliste ale lui William Ockham. William Ockham susținuse că revelația este singura călăuză pe tărâmul credinței; rațiunea fiind călăuză pentru adevăr în filozofie. Astfel, studiile filozofice de la Erfurt l-au făcut conștient de nevoia intervenției divine pentru ca omul să cunoască adevărul spiritual și să fie mântuit.

În anul 1505 o întâmplare îi va schimba viața. În iulie 1505, aflându-se pe un drum lângă Erfurt, a fost prins de o furtună atât de puternică, încât a promis Sfintei Ana că dacă scapă teafăr se va călugări. Peste trei săptămâni avea să intre într-o mănăstire a ordinului augustinian la Erfurt, spre dezamăgirea părinților săi care-și doreau ca el să studieze dreptul. Aici el a găsit ajutor în sfaturile primite de la Johann Staupitz, vicarul general al ordinului, care l-a îndemnat să se încreadă în Dumnezeu și să studieze Biblia. În anul 1507 este ordonat preot, în anul 1511 este transferat la Wittenberg, iar în anul 1512 obține doctoratul în teologie.

Între timp, în timpul iernii dintre anii 1510-1511 Luther a fost trimis la Roma cu probleme ale ordinului monahal. Acolo a fost șocat de decadența și luxul Bisericii Romane și și-a dat seama de urgența nevoie de reformă.

Din anul 1512 el a predat cursuri biblice la Universitatea din Wittenberg. În perioada următoare frământările pe care le avea cu privire la nesiguranța pe care o încerca cu privire la mântuirea personală în ciuda postului și a faptelor bune îl aduc pe Luther la concluzia că omul este declarat drept în fața lui Dumnezeu fără să aibă vre-o inițiativă sau vre-un merit, omul fiind mântuit numai prin credință (*sola fide*), iar singura autoritate spirituală este Biblia (*sola Scriptura*). În această perioadă el a început să țină prelegeri asupra cărților Bibliei: între anii 1513-1515 a ținut prelegeri despre Psalmi, între anii 1515-1517 despre Romani, iar mai târziu despre Galateni și Evrei. Între timp el a publicat și faimoasa *Theologia germanica* a misticilor. Studiind *Epistola către romani*, Luther a ajuns la concluzia că numai credința în Hristos poate justifica pe cineva înaintea lui Dumnezeu.

În anul 1517, Tetzel, agentul arhiepiscopului Albert, a început să vândă indulgențe în apropiere de Wittenberg. Luther s-a hotărât să protesteze în mod public față de această practică. Astfel, pe data de 31 octombrie 1517, Luther a afișat pe ușa Bisericii Castelului din Wittenberg 95 de teze în care condamna abuzurile sistemului de indulgențe. Traducerea în germană și tipărirea acestor teze a făcut ca ideile lui Luther să se răspândească foarte repede.

1.2.2. Anii de separare

După publicarea tezelor, Tetzel a folosit toată influența ordinului dominican împotriva lui Luther, dar acesta a găsit sprijin în ordinul augustinian. Acest conflict monastic de la începutul Reformei i-a făcut pe unii istorici raționaliști să considere că Reforma a pornit de la o “ceartă între călugări”. Informat asupra acțiunilor lui Luther, papa Leon al X-lea nu le consideră un pericol pentru Biserică. Lui Luther i s-a poruncit să-și susțină ideile în fața membrilor ordinului său la Heidelberg în anul 1518. Cu această ocazie cercul celor care susțineau ideile lui Luther s-a mărit puțin.

Un aliat valoros al lui Luther a venit la Wittenberg ca profesor de greacă în anul 1518. Acesta a fost Philip Schwarzzerd Melanchthon (1497-1560) (supranumele grecesc Melanchthon traduce numele german Schwarzzerd = pământ negru), care a devenit teologul reformei.

Apoi, în toamna aceluiași an, Luther a fost convocat la dieta de la Augsburg, unde avea să fie înfruntat de cardinalul Cajetan, care-i cerea să-și revizuiască punctele de vedere. Luther a refuzat să facă acest lucru până va fi convins de falsitatea convingerilor sale cu texte din Scriptură. El a declarat că singura autoritate pe care o recunoaște în această dispută nu este nici papa, nici Biserica, ci numai Scriptura. În disputele sale Luther este sprijinit de principele Frederic, electorul Saxoniei.

La începutul anului 1519 Luther a avut o întâlnire cu trimisul papal Karl von Miltitz, iar în iunie a avut o dezbatere cu Johannes Eck la Leipzig. Johannes Eck a reușit să-l determine pe Luther să admită că atât papa, cât și un conciliu general pot greși, și că multe din ideile lui Jan Hus sunt valide.

La 15 iunie 1520, papa Leon al X-lea semnează bula *Exurge Domine* (Ridică-te Doamne!) prin care a condamnat 41 de puncte din tezele lui Luther și l-a amenințat cu excomunicarea dacă nu-și retractează aceste idei. De asemenea, cărțile scrise de Luther au fost arse la Colonia. Luther a ars public bula papală în data de 10 decembrie 1520. Tot în acest an, Luther avea să scrie trei dintre cărțile fundamentale ale Reformei: *Către nobilimea germană*, *Despre robia babiloniană a Bisericii* și *Despre libertatea creștinului*. În prima este criticat sistemul ierarhiei Bisericii Romano-catolice și pretenția ei la o autoritate superioară celei seculare, a doua se îndreaptă împotriva sistemului sacramental Roman, iar a treia împotriva teologiei Romano-catolice, susținând că toți credincioșii sunt preoți, ca rezultat al credinței lor personale în Hristos, chemând oamenii la reformă.

Pe data de 3 ianuarie 1521 Martin Luther a fost excomunicat oficial prin bula *Decet Romanum Pontificem*, iar în luna martie a aceluiași an este chemat de Carol al V-lea la Dieta de la Worms, împăratul garantându-i libertatea. Aici, el a refuzat din nou să-și retracteze punctele de vedere dacă nu este convins prin Scripturi sau prin raționament că a greșit. După plecarea lui Luther de la Worms, Dieta a dat un edict prin care se interzicea publicarea sau citirea scrierilor lui Luther și se cerea prinderea și arestarea sa.

Aflând de acest edict, prietenii săi l-au răpit și l-au dus la castelul Wartburg, unde a rămas până în 1522. În această perioadă el a tradus Noul Testament în limba germană folosind ediția grecească a lui Erasmus. Până în anul 1534 el va traduce și Vechiul Testament din ebraică în germană. Tot în această perioadă el a scris cartea *Despre jurămintele monastice*, în care îi

îndemna pe călugări și pe călugărițe să-și renege jurămintele monastice, să părăsească mănăstirea și să se căsătorească.

Tot în această perioadă Melanchthon a scris și publicat în anul 1521 o lucrare în latină despre teologia reformatorilor de la Wittenberg numită *Loci communes* (Principiile elementare), primul tratat teologic major al Reformei. Luther a aprobat întru totul această lucrare ca fiind în acord cu ideile sale. Această scriere l-a consacrat pe Melanchthon ca teolog al mișcării luterane.

Câteva decizii pe care Luther le-a luat în perioada imediat următoare i-a îndepărtat pe unii din adepții săi. În timp ce Luther se afla la Wartburg, Nicholas Storch și Markus Stubner, cunoscuți ca “profeții de la Zwickau”, au apărut la Wittenberg și au început să predice idei similare cu ale unora dintre anabapțiști. Cu riscul vieții, Luther s-a întors în martie 1522 la Wittenberg, unde timp de opt zile a ținut opt predici în care a accentuat autoritatea Bibliei și nevoia de schimbare treptată în Biserică. În urma acestei acțiuni hotărâte a lui Luther, “profeții de la Zwickau” și-au pierdut adepții, producându-se o distanțare între Luther și ramura radicală a Reformei. În 1535, Luther s-a delimitat în mod deschis de mișcarea anabaptistă.

Luther a pierdut și sprijinul unor umaniști, cum este Erasmus de Rotterdam, care la început sprijinise cererile de reformă ale lui Luther, dar s-a retras când a văzut că ideile lui Luther duc la o despărțire de Roma. Apoi, Erasmus nu era de acord cu părerea lui Luther că voința omului este atât de neputincioasă încât inițiativa în mântuire trebuie să vină de la Dumnezeu. Astfel în anul 1525 Luther publică lucrarea *De servo arbitrio* (Despre robia voinței), împotriva cărții lui Erasmus *De libero arbitrio* (Despre libertatea voinței), publicată în 1524.

De asemenea, popularitatea lui Luther avea să scadă în rândul țăranilor, mai ales a celor din sudul Germaniei. Ridicându-se împotriva abuzurilor feudale, țăranii au întocmit în anul 1525 “Douăsprezece articole”. Ei dovedeau cererile lor cu Scriptura, sprijinindu-le și pe ideile lui Luther. La început, în lucrarea sa *Îndemn la pace*, din aprilie 1525, el i-a îndemnat pe țăranii să aibă răbdare, iar pe seniorii feudali să-și repare greșelile. În momentul în care și-a dat seama că această mișcare revoluționară ar putea primejdui Reforma, i-a îndemnat pe prinți să ia măsuri împotriva țăranilor în scrierea sa *Contra hoardelor de țăranii jefuitori și ucigași*. Aproape 100.000 de țăranii au pierit în acea răscoală.

Pe lângă acestea, unii au considerat că renegarea jurămintelor monastice de către Luther și căsătoria sa cu călugărița evadată Katharina von Bora sunt nejustificate.

În fine, Luther nu a reușit să găsească o cale de unire a forțelor cu cele ale lui Zwingli, care conducea Reforma în cantoanele din nordul Elveției. Luther și Zwingli s-au întâlnit în toamna anului 1529 la Marburg. Ei au căzut de acord asupra a 14 din 15 puncte, dar au avut păreri diferite despre felul în care Hristos este prezent în elementele Cinei Domnului. Zwingli susținea că Cina Domnului este o amintire a morții lui Hristos, iar Luther susținea că există o prezență reală a lui Hristos în elementele Cinei, deși substanța pâinii și a vinului nu se schimbă.

La Dieta de la Spira (azi Speyer) din anul 1526, nobilii care-l susțineau pe Luther au reușit să convingă Dieta să accepte principiul *cuius regio eius religio* (cui îi aparține regiunea îi aparține și religia acelei regiuni), chiar dacă numai temporar, până la întrunirea unui alt Conciliu. Este adevărat că Dieta din 1526 a fost slab reprezentată de prinți romano-catolici, probabil datorită conflictelor împăratului Carol al V-lea cu Francisc I, regele Franței și datorită amenințării turcești dinspre Răsărit.

A doua Dietă de la Speyer, din anul 1529, a anulat decizia primei Diete, declarând credința romano-catolică singura credință legală. Atunci, cei șase principii, care erau adepți ai lui Luther, împreună cu reprezentanții a paisprezece orașe au citit un “*Protest*”, adică o declarație publică în favoarea noii credințe. De atunci înainte ei au fost cunoscuți sub numele de “protestanți”. Totuși, se pare că nu ar trebui să înțelegem acești termeni în înțelesul actual pe care îl au în limba română, deoarece verbul latin *protestor, -ari, -atus sum* poate fi tradus prin *atesta, a dovedi, a declara public, a afirma* și nu prin *a protesta*, iar substantivul *protestatio, -onis* poate fi tradus prin *dovedire, asigurare* nu prin *protest* (vezi Gheorghe Guțu, *Dicționar latin-român*, Ed. Humanitas, București, 2003, pag. 1086.). Astfel, prin termenul de “protestanți” putem înțelege “mărturisitori”.

În anul 1530 s-a ținut Dieta de la Augsburg. Cu aprobarea lui Luther, Melanchthon a redactat *Confesiunea de la Augsburg* (sau *Confesiunea Augustană*). Ea a devenit credeul oficial al Bisericii Luterane.

Luther, de asemenea a redactat în anul 1529 *Micul catehism*, ca o prezentare pe scurt a celor Zece Porunci, a Credeului apostolic, a rugăciunii “Tatăl nostru” și a altor subiecte de teologie și liturghie.

1.2.3.Epoca războaielor religioase

Principii protestanți, la începutul anului 1531, s-au organizat pentru apărare reciprocă, formând Liga de la Schmalkalden. Ei au hotărât să-și apere credința cu ajutorul armelor dacă va fi nevoie. Între anii 1532-1544 împăratul Carol al V-lea a cerut protestanților ajutor împotriva otomanilor. Acestora li se garantează libertatea religioasă până la convocarea unui conciliu.

În anul 1545 a început Conciliul de la Trient, convocat de papa Paul al III-lea (1534-1549), la care protestanții refuză să participe. Conciliul se va încheia în anul 1563, el având un rol foarte important în reforma romano-catolică (contrareformă).

În anul 1546, anul morții lui Luther, încep războaiele împotriva Ligii de la Schmalkalden. Luptele s-au încheiat cu Pacea de la Augsburg din anul 1555, prin care luteranii au obținut recunoașterea exercitării libere a cultului, potrivit principiului *cuius regio eius religio* (cui îi aparține regiunea îi aparține și religia acelei regiuni), iar disidenților li s-a dat drept de emigrare, iar dacă un lider romano-catolic trecea la protestantism, el trebuia să renunțe la funcția lui.

1.3.Reforma în Elveția

În timpul Reformei, Confederația Helvetică era formată din 13 cantoane. Fiecare canton avea un guvern propriu, ales democratic și își putea alege liber forma de religie pe care o agrea.

Pe teritoriul Elveției s-au declanșat și dezvoltat trei tipuri de reformă:

- Reforma lui Zwingli, care a cuprins cantoanele din nordul Elveției în frunte cu orașul Zurich.
- Reforma lui Calvin, care a cuprins sudul, în frunte cu orașul Geneva.
- Reforma anabaptistă, care s-a dezvoltat ca o aripă extremistă în rândul celor care la început l-au sprijinit pe Zwingli. De la Zurich mișcarea anabaptistă s-a răspândit în toată Elveția, în Germania și în Olanda.

1.3.1.Reforma lui Huldreich Zwingli în cantoanele germane din nordul Elveției

Huldreich Zwingli (1484-1531) a făcut parte din prima generație de reformatori. El a studiat la universitățile din Viena și din Basel. În timpul studiilor, având profesori care au pus accentul pe umanism, el a devenit un umanist biblic, îndrăgind foarte mult ideile lui Erasmus din Rotterdam. Poemul lui Erasmus *Plângerea lui Isus către omenire*, în care Isus se declară pe sine

singura mângâiere și comoară a sufletului și singurul Mântuitor, l-a determinat pe Zwingli să abandoneze credința în lucrarea de mijlocire a sfinților.

Prietenul și succesorul său în Zurich, Heinrich Bullinger, a spus că Zwingli învățase pe de rost, în greacă, toate epistolele lui Pavel, copiindu-le cuvânt cu cuvânt. Se pare că Zwingli a declarat că în anul 1516, condus de Cuvântul și Duhul lui Dumnezeu, a văzut nevoia de a lăsa la o parte învățăturile umaniste și de a studia Cuvântul lui Dumnezeu.

Între anii 1506-1516 el a slujit ca și preot și capelan al armatei în Glarus (azi Glaris, în estul Elveției). Între anii 1516-1518 a slujit ca preot în Einsiedeln, care era un centru pentru pelerini. La Einsiedeln el a început să se opună unor abuzuri ale sistemului de indulgențe și chiar cultului Fecioarei Maria.

Începând cu anul 1518 Zwingli a deținut în Zurich slujba de “preot al poporului”. Ciurma din anul 1519, care a cauzat moartea a aproape 1/3 din populația orașului Zurich și care la adus și pe Zwingli aproape de moarte, se pare că l-a influențat foarte mult. De asemenea, în această perioadă el a intrat în contact cu ideile luterane. Aici a început să predice o serie de idei reformatoare, iar în anul 1522 a demisionat din funcția de “preot al poporului”, dar a fost angajat imediat de conducerea orașului Zurich ca “predicator al orașului”.

Ideile reformatoare predicate de Zwingli au avut ca rezultat reacția episcopului de Constance, de care aparținea orașul Zurich din punct de vedere bisericesc. Aceasta a determinat conducerea orașului Zurich să organizeze o dezbatere publică în care Zwingli să răspundă participanților și astfel autoritățile aveau să decidă ce credință să adopte orașul și cantonul. Înainte de această dezbatere, care a fost organizată în anul 1523 Zwingli a pregătit cele *Șaizeci și șapte de Articole*, care puneau accentul pe mântuirea prin credință, autoritatea Bibliei, persoana lui Hristos ca și Cap al Bisericii și dreptul clericilor la căsătorie. De asemenea, aceste articole condamnau practicile nebiblice ale Bisericii Romano-catolice. La această întâlnire, Zwingli a avut discuții contradictorii cu Johann Faber, vicarul episcopului de Constance.

Consiliul orașului Zurich a hotărât că Zwingli a câștigat și ideilor sale li s-au dat statut legal. Au fost eliminate plățile pentru botezuri și înmormântări, călugării, călugărițele și clericii aveau voie să se căsătorească (chiar Zwingli s-a căsătorit în secret cu văduva Anna Reinhard, în anul 1522, iar în anul 1524 a făcut publică această căsătorie), icoanele și moaștele au fost interzise și îndepărtate din biserici. În anul 1525 Reforma era încheiată prin abolirea liturghiei.

Berna a fost câștigată de partea Reformei printr-o dezbatere asemănătoare celei din Zurich în anul 1528. În anul 1529 și în Basel a fost abolită liturghia prin influența unui bun prieten al lui Zwingli, Oecolampadius. De asemenea, Sankt Gallen, Schaffhausen și Konstanz s-au alăturat mișcării reformatoare.

După anul 1522, Zwingli a fost deranjat de adepții săi care au ajuns să fie cunoscuți sub numele de “anabapțiști” (rebotezători), deoarece ei insistau asupra rebotezării convertiților. În anul 1525, consiliul orașului Zurich le-a interzis întrunirile și i-a alungat din oraș. În anul 1527, Felix Manz (1498-1527), unul din liderii lor, a fost executat prin înecare.

Scrierea lui Zwingli *Comentariu despre adevărata și falsă religie*, din anul 1528, exprimă concepția sa biblică și hristocentrică.

Zwingli a pierdut sprijinul lui Luther la Colocviul de la Marburg din anul 1529, când cei doi nu au reușit să ajungă la un acord în ce privește natura prezenței lui Hristos în elementele Euharistiei. Zwingli considera că “Cina Domnului” este o “comemorare” a jertfei lui Hristos.

În anul 1529 a izbucnit un război între cantoanele protestante și cele romano-catolice. Cele două grupuri au încheiat un acord de pace la Kappel, prin care urma ca majoritatea cetățenilor din fiecare canton să hotărască forma de religie pe care o vor adopta. De asemenea, s-a hotărât ca protestanții să fie tolerați în cantoanele papale.

Când Zwingli a încercat să câștige Geneva pentru cauza lui, a izbucnit iarăși un război în anul 1531. Zwingli a plecat pe câmpul de luptă ca și capelan al soldaților și a fost rănit grav în lupta de la Kappel. Apoi a fost prins de trupele romano-catolice și condamnat la moarte pentru erezii.

Johann Heinrich Bullinger (1504-1575) a devenit succesorul lui Zwingli. Mai târziu, adepții lui Zwingli s-au unit cu cei ai lui Calvin prin Acordul de la Zurich din anul 1549.

1.3.2. Anabapțiștii (rebotezători)

Mișcarea anabaptistă a apărut pentru prima dată în Elveția. La început această mișcare a fost atașată de mișcarea zwingliană, de care s-a despărțit în anul 1525. Insistența lui Zwingli asupra autorității Bibliei a încurajat dezvoltarea concepțiilor anabaptiste. Mișcarea anabaptistă este strămoșul spiritual al bisericilor menonite, amișe și huterite din zilele noastre.

1.3.3. Jean Calvin (1509-1564)

Jean Chauvin (numele său latinesc este Ioannes Calvinus, iar în limba română ar fi Ioan Calvin, totuși numele consacrat în limba română este Jean Calvin), s-a născut la 10 iunie 1509 în orașelul Noyon, la nord de Paris. El a făcut parte din a doua generație de reformatori. A studiat filozofia și dreptul la Paris, Orleans și Bourges. În jurul anului 1533 s-a convertit la protestantism, fiind apoi declarat eretic.

Forțat de împrejurări să părăsească Franța, în anul 1534 s-a refugiat în Elveția, la început la Basel, iar începând cu anul 1536 la Geneva. La Basel avea să scrie cea mai importantă lucrare a sa: *Institutio christianae religionis (Învățătura religiei creștine)*. La început aceasta era o lucrare destul de mică, fiind o apologie adresată împăratului Francisc I al Franței, o încercare de a-i apăra pe protestanții din Franța, care erau persecutați. Între timp, Calvin a dezvoltat această scriere, care a apărut în mai multe ediții, la ediția finală din anul 1559 ea fiind un amplu tratat de teologie, în patru cărți, având un total de 80 de capitole.

În anul 1536, la Geneva, Calvin l-a întâlnit pe Guillaume /ghiom/ Farel (1489-1565), un luptător hotărât pentru răspândirea idelor Reformei în Elveția franceză. El și-a început activitatea în Geneva în anul 1532, iar în anul 1536 Adunarea generală a cetățenilor din Geneva a adoptat oficial ideile Reformei. În anul 1536, Calvin s-a oprit pentru o noapte la Geneva. Farel a mers la el și l-a rugat să-l ajute în lucrarea pe care o avea de făcut în Geneva. Deoarece Calvin, căruia îi plăcea viața de cercetător singuratic a ezitat, Farel a invocat blestemul lui Dumnezeu asupra lui Calvin dacă nu acceptă. Înfricoșat, Calvin, s-a hotărât să rămână.

Ei au cooperat în Geneva până când au fost exilați în anul 1538. Între anii 1538-1541 Calvin s-a refugiat la Strasbourg (Franța), unde Thomas Bucer (1491-1551) conducea reforma și ținea prelegeri de teologie. Aici în anul 1540 Calvin s-a căsătorit cu Idelle de Bure, văduva unui păstor anabaptist.

În anul 1541 forțele reformatoare au recâștigat controlul asupra Genevei, iar Calvin a fost invitat să vină înapoi. Reîntorcându-se în Geneva, Calvin a alcătuit un proiect de statut ecleziastic, care a fost acceptat și apoi aplicat de *Consistoriu* (= autoritate supremă formată din păstori și laici, care avea drept scop supravegherea teologiei și moralei, cât și pedepsirea prin excomunicare când era nevoie. Calvin a folosit și statul pentru a impune pedepse mai severe. Prezența la slujbe și la orele de catehizare era obligatorie (absența pedepsindu-se prin amenzi), pentru adulter și erezie se aplica execuția.

Această folosire a metodelor Inchiziției în instaurarea moralității a dus la zeci de execuții.

După moartea lui Calvin, în anul 1564, Theodore Beza (1519-1605), rector al Academiei din Geneva, a fost succesorul său în Geneva.

În gândirea sa, Calvin a preluat idei ale lui Martin Luther, unele dintre ele ducându-le la extremă. Având ca și bază a teologiei sale conceptul de suveranitate a lui Dumnezeu, punctele importante și caracteristice din teologia sa pot fi definite astfel:

- Căderea (depravarea) totală a omului;
- Alegerea necondiționată la mântuire sau osândă (dubla predestinare);
- Răscumpărare limitată (la cei aleși);
- Harul irezistibil în chemarea efectivă;
- Perseverența sfinților în har.

Mulți consideră că accentul pus de Calvin pe încurajarea instrucției, promovarea comerțului și a agriculturii, colaborarea dintre stat și Biserică în folosul cetățenilor, au favorizat apariția capitalismului.

1.4. Răspândirea calvinismului în Europa

Reforma calvinistă s-a răspândit în primul rând în Elveția, în special printre adepții lui Zwingli. La răspândirea acesteia a contribuit foarte mult publicarea *Catehismului de la Heidelberg* (1563) și a mărturisirii de credință *Confesiunea helvetică* (1566), scrisă de Bullinger. De asemenea, Academia Teologică din Geneva a avut un aport important în răspândirea calvinismului.

Apoi calvinismul s-a răspândit în Franța, Germania, Olanda, Scoția, Irlanda, Ungaria și Transilvania (printre maghiari).

Bisericile calviniste din Elveția, Franța, Ungaria și Olanda se numesc *reformate*, iar cele din țările anglo-saxone poartă denumirea de *prezbiteriene*, după numele sistemului de conducere al bisericii elaborat de Calvin.

1.4.1. Calvinismul în Franța (hughenoții)

În Franța s-a format un grup al umaniștilor biblici, care doreau să reformeze Biserica Romano-catolică din interior. Printre aceștia s-a numărat și Jacques Lefevre (1455-1536), care în anul 1525 a terminat o traducere a Noului Testament din versiunea Vulgata. Activitatea acestor

umaniști biblici a creat un context favorabil pentru răspândirea Reformei în Franța. De asemenea, influența luterană apărută prin răspândirea scrierilor lui Luther, a fost un alt factor care a dus la apariția și dezvoltarea Reformei în Franța.

În Franța ideile calviniste au fost adoptate în primul rând de waldoiști (adeptii lui Petru Waldo). Între timp Francisc I, regele Franței, a început reprimarea prin forță a ideilor protestante. Prima ediție a *Învățăturii religiei creștine* a lui Calvin a fost de fapt o apologie adresată regelui Francisc I, pentru a opri persecuția religioasă din Franța. Cu ajutorul primit de la Geneva, protestanții francezi s-au unit într-un grup organizat în anul 1559. În acest an a avut loc la Paris un sinod național al protestanților din Franța, aici adoptându-se *Mărturisirea de credință galică*, a cărei primă schiță a fost pregătită de Calvin.

După anul 1560 protestanții francezi au devenit cunoscuți sub numele de *hughenoți*, denumire care provine probabil din stâlcirea cuvântului german „Eidgenossen” (= tovarăși de jurământ), nume pe care îl purtau luptătorii elvețieni. Începând cu anul 1562, deoarece hughenoții au devenit mai puternici și mai bine organizați, persecuția s-a transformat într-un război religios.

Sub Carol al IX-lea s-a ajuns la o înțelegere între romano-catolici și hughenoți, acesta fiind pecetluită prin căsătoria principelui hughenot, Henric de Navarra, cu Margareta, sora regelui, fiică a Caterinei de Medici. Dar sosirea conducătorilor hughenoți la Paris cu această ocazie a fost folosită pentru a pune în aplicare un complot. În noaptea de 23-24 august 1572, noaptea Sfântului Bartolomeu, au fost uciși peste două mii de hughenoți, iar în zilele următoare masacrul a continuat, fiind omorâți peste zece mii de hughenoți.

În anul 1589, Henric de Navarra a devenit regele Franței, sub numele de Henric al IV-lea. Din cauza presiunilor interne (din partea romano-catolicilor) și a celor externe (din partea Spaniei) în anul 1593 Henric a devenit romano-catolic. Totuși el a sprijinit protestantismul francez elaborând în anul 1598 *Edictul de la Nantes*, prin care se acorda libertate religioasă hughenoților. Acest edict avea să fie revocat în anul 1685 de către Ludovic al XIV-lea. După abrogarea edictului aproximativ 400.000 de hughenoți au părăsit Franța, refugiindu-se în Anglia, Olanda, Africa de Sud, America de Nord etc.. Acest exod al hughenoților a determinat apariția unei mari crize economice în Franța, favorizând înfrângerea ei de către Anglia în secolul al XVIII-lea, în lupta pentru colonii. Hughenoții au fost persecutați în Franța până la revoluția franceză din anul 1789.

1.4.4. John Knox (aprox. 1513-1572) și reforma în Scoția

1.4.5. Calvinismul în Irlanda

Când Iacob I a urcat pe tronul Angliei, la începutul secolului al XVII-lea, a hotărât să colonizeze Irlanda de Nord cu protestanți. Majoritatea dintre ei erau scoțieni prezbiterieni, care formau majoritatea populației în regiunile din nord. Acești scoțiano-irlandezi prezbiterieni sunt strămoșii celor care trăiesc acum în Irlanda de Nord. Irlanda de Sud nu a acceptat Reforma și a rămas loială papei.

Când Anglia i-a lipsit de drepturi economice, în jurul anului 1700, aproximativ 200.000 dintre prezbiterieni au emigrat în America de Nord, plantând prezbiterianismul în America, în special în jurul Pitsburgului de azi.

1.4.6. Reforma în Olanda

1.5. Arminianismul

Olandezul Jacobus Arminius (1559-1609) a studiat la Leyden și la Geneva cu Beza, iar în anul 1603, după cincisprezece ani în care a fost păstor în Amsterdam a devenit profesor de teologie la Leyden. Arminius s-a opus teologiei calviniste și chiar a cerut convocarea unui sinod național în care să se dezbată această problemă, dar a murit înainte de a avea ocazia să-și susțină punctele de vedere într-un sinod.

Arminius considera, la fel ca și Calvin, că omul a moștenit păcatul adamic și este sub mânia lui Dumnezeu. Punctele de vedere ale lui Arminius în contrast cu ale lui Calvin pot fi rezumate astfel:

- Voința liberă (omul poate să-și inițieze salvarea după ce Dumnezeu îi dăruiește harul inițial);
- Predestinare prin preștiința lui Dumnezeu;
- Răscumpărarea este suficientă pentru toți, dar eficientă pentru cei ce cred;
- Harul poate fi obstrucționat (respins) de om;
- Din har se poate cădea (prin necredința omului).

Adepții lui Arminius și-au publicat ideile în lucrarea numită *Remonstratio* (protest), publicată în anul 1610.

Doctrinile arminiene au fost condamnate la un sinod ținut la Dort între anii 1618-1619, iar adepții lui Arminius au fost destituiți din funcțiile lor. Arminienii au fost persecutați până în anul 1625.

Arminianismul a avut influență asupra unei ramuri a Bisericii Anglicane în secolul al XVII-lea, asupra mișcării metodiste în secolul al XVIII-lea și asupra Armatei Salvării.

1.6.Reforma în Anglia

1.6.1.Biserica Anglicană

Apariția Reformei în Anglia a fost favorizată de învățăturile lui John Wycliffe, răspândite de adepții săi numiți lollarzi. Aceștia susțineau autoritatea Scripturii. De asemenea, în anul 1525 aveau să apară două ediții ale Noului Testament în limba engleză: cea a lui William Tyndale și cea a lui Miles Coverdale. În anul 1535, Miles Coverdale a publicat întreaga Biblie în limba engleză. În această perioadă scrierile lui Martin Luther se bucurau de o largă circulație în Anglia, fiind citite de studenți și profesori de la universitățile din Oxford și Cambridge, cu toate că Henric al VIII-lea a atacat *Robia babiloniană* a lui Martin Luther prin scrierea intitulată *Apărarea celor șapte sacrameinte*, primind din partea papei Leon al X-lea titlul de *Defensor fidei* (Apărător al credinței). De asemenea, umaniștii biblici, cum era și John Colet, au început să studieze Noul Testament grecesc al lui Erasmus și să explice poporului înțelesul Scripturii.

Totuși, cauza cea mai directă a reformei din Anglia a fost dorința lui Henric al VIII-lea de a avea un fiu. La dorința tatălui său Henric la VIII, s-a căsătorit cu văduva fratelui său, în persoana Caterinei de Aragon. Împreună cu acesta Henric a avut o fiică, Maria (cea care mai târziu a devenit regina Angliei sub numele de Maria Tudor). Dându-și seama că nu va putea avea un fiu din această căsătorie, în anul 1527, Henric a cerut papei să anuleze căsătoria dintre el și Caterina de Aragon, dorind să se căsătorească cu Anne Boleyn, cu care avea relații amoroase. Papa Clement al VII-lea nu i-a putut îndeplini cererea, deoarece se afla sub controlul nepotului Caterinei, Carol al V-lea, domnitorul Spaniei și împăratul Sfântului Imperiu Roman. Pentru că Thomas Wolsey, care era cardinal al Angliei și cancelar al regelui, a fost de acord cu decizia papei, Henric l-a acuzat de înaltă trădare, înlocuindu-l în anul 1530 cu Thomas Cromwell, iar pe protestantul Thomas Cranmer l-a numit arhiepiscop de Canterbury.

Arhiepiscopul Thomas Cranmer a anulat căsătoria lui Henric cu Caterina de Aragon,

acesta căsătorindu-se cu Anna Boleyn, pe care o încoronează regină a Angliei în anul 1533. Papa l-a excomunicat pe Henric, dar acesta, prin *Actul de supremație* din 11 ianuarie 1534, a produs desprinderea de Biserica Romei, prin acest act regele devenind “singurul cap suprem al Bisericii Angliei pe pământ”. Astfel, Biserica engleză a devenit biserică națională, fiind numită Biserica Anglicană.

Din punct de vedere doctrinar, Henric a aprobat puține idei reformatoare și chiar *cele șase articole* votate de parlament în anul 1539 reafirmau teologia romano-catolică.

Nici Anna Boleyn nu a reușit să-i dăruiască un fiu. Ea a născut o fată pe care a numit-o Elisabeta. În anul 1536 Anne Boleyn a fost decapitată, fiind acuzată de adulter. Apoi, Henric s-a căsătorit cu Jane Seymour, care i-a născut fiul mult dorit, pe Eduard, înainte ca ea să moară. După moartea Janei, Henric s-a căsătorit cu Anne de Cleves, de care a divorțat, cu Catherine Howard, pe care a executat-o și cu Catherine Parr, care a avut șansa de a-i supraviețui.

După moartea lui Henric al VIII-lea, în perioada fiului său, Eduard al II-lea (1547-1553), Biserica Anglicană a devenit tot mai deschisă față de reformă. Thomas Cranmer a primit misiunea de a întocmi un crez pentru Biserica Anglicană. Acest crez, în 42 de puncte, care reflecta influența calvinistă, primește aprobarea regală în anul 1553.

De asemenea, în această perioadă a fost editată prima *Carte de rugăciuni comune* a Bisericii Anglicane, care cu unele modificări aduse în timpul domniei Elisabetei este folosită și astăzi în Biserica Anglicană.

Între anii 1553-1558, regină a Angliei a fost Maria Tudor, fiica lui Henric al VIII-lea și a Caterinei de Aragon. Ea a încercat înlăturarea protestantismului și reintroducerea romano-catolicismului în Anglia. Maria Tudor a inițiat o prigoană, căreia i-a căzut victimă chiar și Thomas Cranmer. Mulți conducători protestanți s-au refugiat în Geneva și Frankfurt.

Persecuția a luat sfârșit odată cu urcarea pe tron a reginei Elisabeta (1558-1603), a doua fiică a lui Henric al VIII-lea. Ea, fiind protestantă, a adoptat o atitudine moderată față de ambele credințe. În anul 1559 Parlamentul a elaborat *Actul de supremație*, prin care regina era declarată “singurul conducător suprem pe acest tărâm”, restabilind astfel anglicanismul.

Cele 42 de articole de credință au fost revizuite și reduse la 39 de articole, fiind adoptate de parlament în anul 1563 ca fiind Crezul Bisericii Anglicane. Cu unele modificări făcute în anul 1571, acesta a rămas până astăzi Crezul Bisericii Anglicane.

În anul 1570 Elisabeta a fost excomunicată de papa Paul al V-lea, acesta încercând apoi

să recucerească Anglia pentru romano-catolicism cu ajutorul regelui Filip al Spaniei. În această încercare de cucerire a Angliei Filip a pierdut celebra flotă navală “Armanda”. Această victorie a Angliei asupra Spaniei a făcut din Anglia campioana protestantismului în Europa, distrugând orice speranță a papei de a recâștiga Anglia pentru Biserica Romano-catolică.

1.6.2.Puritani

În timpul domniei reginei Elisabeta a apărut în Anglia mișcarea “puritană”, numită așa în anul 1568, deoarece doreau să “purifice” Biserica Anglicană în concordanță cu Scriptura. Ei amenințau să schimbe biserica de stat episcopală într-o biserică prezbiteriană sau congregațională.

Au existat multe grupări puritane, care au luptat pentru diverse scopuri între anii 1567-1660.

Astfel existau puritani anglicani, cu o eclesiologie evanghelică, puritani prezbiterieni reprezentați de Thomas Cartwright (1535-1603) și puritani congregaționaliști sau independenți reprezentați de Henry Jacob (1563-1624). Printr-o ruptură din congregația lui Henry Jacob din Londra, produsă în două etape, în anii 1633 și 1638, au apărut “bapțiștii speciali” (“particular Baptists”). Această congregație, condusă la început de John Spilsbury, a avut principala influență în mișcarea baptistă engleză. Ei susțineau botezul prin scufundare și o teologie calvinistă. Toate aceste grupuri nu susțineau o separare față de biserica de stat.

Pe de altă parte au existat puritani separatiști, care susțineau separarea de biserica de stat. Printre aceștia se numără grupul întemeiat de Robert Browne (1550-1633) în Norwich în anul 1580 sau 1581. De acolo Browne a fost obligat să fugă împreună cu congregația sa în Olanda. Browne s-a întors în Anglia și în anul 1591 a fost ordonat în Biserica Anglicană. Apoi grupul care a apărut la Londra în anul 1586 sub conducerea lui John Greenwood și Henry Barrow, care au fost condamnați la moarte prin spânzurare în anul 1593. Un al treilea grup separatist a apărut în orașele Gainsborough și Scrooby în anul 1606. Grupul de la Scrooby, condus de John Robinson (1575-1625), din cauza persecuțiilor s-a stabilit la Leyden, în Olanda. De aici în anul 1620 au emigrat în America, stabilindu-se în Plymouth. Tot datorită persecuției grupul de la Gainsborough, condus de John Smyth (1565-1612), a emigrat la Amsterdam în anul 1606 sau 1607. Acolo ei au ajuns sub influența menoniților. În anul 1608 sau 1609 Smyth s-a botezat pe el, pe Thomas Helwys și pe alți membri ai grupului, prin stropire cu apă. O parte din membri

congregației au devenit menoniți. Thomas Helwys, John Murton și adepții lor s-au reîntors în Anglia în anul 1612 și au organizat prima biserică baptistă engleză. Acest grup cunoscut sub denumirea de “bapțiști generali” practica botezul prin stropire și susținea doctrinele arminiene, cu care s-au familiarizat în timpul disputelor arminiene din Olanda.

1.7. Contrareforma

În urma răspândirii protestantismului în cea mai mare parte a nordului Europei, în cadrul romano-catolicismului au apărut o serie de încercări de stăvilire a reformei, care au dus la o reînnoire spirituală și la o reformă internă a romano-catolicismului. Aceste acțiuni aveau să fie numite „contrareformă” de către istoricii protestanți și „restaurare” de către istoricii romano-catolici. Printre măsurile luate împotriva protestantismului au fost: reconstituirea în anul 1542 a tribunalului inchiizitorial, plasat sub controlul direct al papei, ca un instrument care să se ocupe de erezie oriunde aceasta ar fi apărut, până când a fost abolită în anul 1854; de asemenea a fost elaborat *Indexul cărților interzise*, care a fost publicat pentru prima dată în anul 1559, acesta cuprinzând printre altele și edițiile protestante ale Bibliei, traduse în limbile naționale, în anul 1571 creându-se o adunare specială a *Indexului*, care avea misiunea de a actualiza lista; aceste două inițiative sunt puse de obicei pe seama ordinului iezuiților, care au fost agenții cei mai activi ai contrareformei, dar au avut și o inițiativă misionară care a dus romano-catolicismul „contrareformei” în Quebec, America Latină și în sud-estul Asiei. De asemenea, un rol foarte important în reforma internă a romano-catolicismului și în stăvilirea reformei protestante l-a avut Sinodul de la Trident (Trent), ținut, cu întreruperi, între anii 1545-1563. După aceste acțiuni energice ale romano-catolicilor protestantismul a pierdut Polonia și Belgia, câștigând numai Olanda.

Tensiunile create în secolul al XVI-lea între romano-catolici și protestanți au dus la declanșarea Războiului de Treizeci de Ani (1618-1648) în centrul Europei creștine.

1.7.1. Sinodul de la Trident (1545-1563)

Conciliul de la Trident este considerat în Apus al XIX-lea conciliu ecumenic. El a fost convocat printr-o bulă dată de papa Paul al III-lea în anul 1544. Lucrările sinodului s-au desfășurat în trei etape:

- Etapa I: 13 decembrie 1545 – 11 martie 1547, sub papa Paul al III-lea (1534-

1549);

- Etapa a II-a: 1 mai 1551 – 28 aprilie 1552, sub papa Iuliu al II-lea (1550-1555);
- Etapa a III-a: 13 ianuarie 1562 – 4 decembrie 1563, sub papa Pius al IV-lea (1559-1565).

La acest conciliu s-au stabilit două categorii de hotărâri: „Canones de fide”, decizii de ordin dogmatic, fixându-se cu precizie învățătura romano-catolică, în special în punctele atacate de protestanți și „Decreta de reformatione”, referitoare la disciplina și administrarea Bisericii.

Dintre hotărârile dogmatice, cele mai importante sunt:

Afirmația că nu numai Scriptura (sola Scriptura) constituie autoritate finală pentru credincioși ci împreună cu aceasta și cărțile apocrife conținute în ediția Vulgata a Scripturii, tradusă de Ieronim, cât și Sfânta Tradiție (scrierile părinților Bisericii). De asemenea, ediția Vulgata a Scripturii a fost fixată ca ediție oficială, iar dreptul de a interpreta Scriptura a fost rezervat Bisericii.

Conciliul a reafirmat dogma transsubstanțierii și a subliniat importanța celor șapte sacramente, pe care protestanții le-au redus doar la două sau trei, considerându-se că acestea au valoare „ex opere operato”, adică prin ele însele. S-a mai susținut celibatul preoților.

Pentru combaterea doctrinei centrale a protestantismului - corupția totală a naturii umane prin păcatul original și mântuirea numai prin credință (sola fide) – conciliul a stabilit că păcatul original este spălat prin primirea botezului, iar justificarea și mântuirea omului se face prin credință și fapte bune.

Au mai fost aduse în discuție doctrinele despre purgatoriu, despre cinstirea icoanelor și a moaștelor și despre indulgențe.

O bulă papală emisă în anul 1564 a conținut un rezumat al credinței formulat la Conciliul de la Trident. Acesta este cunoscută sub denumirea de „Profesiunea de credință tridentină”.

În domeniul reformei disciplinare și de organizare a Bisericii conciliul a stabilit printre altele și următoarele: obligația episcopilor de a fi prezenți în diocesele lor, înființarea de seminarii teologice în fiecare eparhie, întrunirea unor sinoade eparhiale în fiecare an și a unor sinoade mitropolitane la fiecare trei ani, supravegherea religiozității laicilor etc.

În această perioadă au fost înființate unele colegii care aveau ca scop răspândirea romano-catolicismului printre greco-ortodocși.

1.7.2. Ignățiu de Loyola și ordinul iezuiților

Cea mai eficientă unealtă de propagandă a Bisericii romano-catolice de după izbucnirea reformei protestante a fost ordinul iezuit, fondat de Ignățiu de Loyola (1491 – 1556). În tinerețe Ignățiu a slujit ca paj la curtea regelui spaniol Ferdinand al V-lea, apoi ca ofițer în armata spaniolă. În anul 1521 el a fost grav rănit, iar în urma unor lecturi despre viața lui Isus și a sfinților Francisc de Assisi și Dominic Guzman, pe care le-a făcut în timpul convalescenței, s-a hotărât să renunțe la viața lumească, consacându-și toată activitatea vieții spirituale.

Între anii 1522-1523 concepu planul lucrării sale reprezentative *Exerciții spirituale*, fiind influențat și de cartea lui Tomas de Kempis, *Urmarea lui Hristos*. Apoi, în anul 1523 a întreprins o călătorie misionară în Ierusalim, cu scopul de a-i converti pe islamicii de aici, dar în scurt timp și-a dat seama că pentru această activitate trebuie să se pregătească mai serios, astfel că s-a reîntors în Europa și și-a continuat studiile la universitățile din Alcalá, Salamanca și Paris. În timp ce se afla la Paris, Ignățiu, împreună cu alți șase prieteni de-ai săi, pe data de 15 august 1534 s-au legat cu jurământ, în catedrala Notre-Dame, să trăiască în sărăcie și castitate, iar după trei ani să meargă la Ierusalim, cu scopul convertirii necredincioșilor. La început ei s-au numit „*Inigisti*”, de la Inigo, numele spaniol al lui Ignăție, dar începând cu anul 1537 au hotărât să se numească „*Societas Jesu*” (Societatea lui Isus), iar de la numele Isus, ei au primit porecla „iezuiți”, pe care mai apoi și ei au acceptat-o.

În anul 1537 cei șapte membri din „*Societas Jesu*” s-au pregătit să meargă la Ierusalim, dar din cauza războiului cu turcii, la Veneția nu au găsit nici o corabie care să meargă spre Palestina. În această situație, ei s-au hotărât să meargă la Roma pentru a-și pune serviciile la dispoziția papei, fiind dispuși să lucreze pentru papalitate oriunde va fi nevoie. În anul 1539 ei au prezentat papei Paul al III-lea o „formulă” de organizare într-un nou ordin monahal. Această cerere este aprobată în anul 1540, cu condiția ca noul ordin să nu depășească 60 de persoane. În anul 1544, același papă, a acordat ordinului „*Societas Jesu*” o aprobare fără restricții.

Principiul fundamental al iezuiților este: „*Omnia ad majorem Dei gloriam*” = Totul pentru o mai mare glorie a lui Dumnezeu. Ordinul iezuiților s-a format ca o echipă volantă, gata oricând pentru apărarea intereselor majore ale romano-catolicismului. Pentru câștigarea sufletelor s-au folosit de toate mijloacele, uneori chiar imorale. Ei cultivau „intenționalismul”, conform căruia scopul sau intenția scuză mijloacele folosite, „probabilismul”, considerând că dacă cineva are îndoiala că o faptă este bună, nu trebuie să o evite, existând probabilitatea că ea

este permisă, „reservatio mentalis”, adică anularea unui jurământ prin clauze neenunțate (de exemplu: „dacă va fi posibil”, „dacă nu mă va împiedica ceva”) și „amfibolia”, folosind o vorbire cu două sensuri.

Iezuiții s-au răspândit foarte repede în Germania, Austria, Spania, Portugalia, Franța, Anglia, Rusia, Polonia, Turcia, luptând de multe ori chiar și împotriva Bisericii Ortodoxe; de asemenea au trimis misionari în India, din 1542, China, din 1563, Japonia, din 1549, în Filipine, din 1594, de asemenea au trimis mulți misionari în America de Sud.

În anul 1749 iezuiții aveau 39 de provincii, 669 de colegii, un mare număr de gimnazii și licee, dominând învățământul din apusul Europei, și 22.600 de membri.

După jumătatea secolului al XVIII, din cauza extremismului lor, în multe țări iezuiții sunt respinși, fiind chiar extrădați, iar în cele din urmă ordinul iezuit este desființat de papa Clement al XIV-lea în anul 1773. Totuși papa Pius al VII-lea a reînființat acest ordin în anul 1814, iezuiții reușind să se reorganizeze și să-și intensifice propaganda în aproape toate țările romano-catolice europene, precum și pe alte continente.

Pe teritoriul României, iezuiții au activat mai ales în Transilvania, între anii 1698-1918 iezuiții maghiari au dus o propagandă activă pentru a atrage pe românii greco-ortodocși din Transilvania la unirea cu Roma papală.

1.7.3. Războiul de treizeci de ani (1618-1648)

Europa era divizată în: blocul protestant, compus din statele din nordul Sfântului Imperiu Roman (de națiune germană) și țările scandinave și blocul catolic, în care intrau în mod special țările mediteraneene și statele germane romano-catolice. Austria a fost de partea romano-catolicismului, iar Franța, deși era romano-catolică, în acest război a fost de partea principilor protestanți, pentru a-și consolida puterea în Europa.

Acest război s-a încheiat prin „Pacea de la Westfalia” (1648), luteranismul și calvinismul devenind confesiuni recunoscute, dându-li-se dreptul de a deține slujbe de conducere în stat. Țările care în anul 1624 erau protestante, au primit permisiunea de a rămâne protestante, supușii fiind obligați să accepte religia prinților, sau să emigreze în alte state.

2. Treziri spirituale (1648-1900)

2.1. Jansenismul

2.2. Pietismul

Mișcarea pietistă din Germania a apărut ca și o reacție internă în sânul mișcării evanghelice împotriva ortodoxiei reci care s-a dezvoltat în timp în Biserica Protestantă. Aceasta încerca, prin studiul Bibliei și rugăciune, să însuflească un curent de trezire spirituală în rândul luteranilor, îndemnându-i la o viață pioasă, caracterizată de pocăință și dragoste.

Mișcarea pietistă a fost în primul rând rezultatul lucrării desfășurate de Philip Iacob Spener (1635-1705), care, după ce a studiat la Strassburg și Geneva, a devenit păstor la Frankfurt am Main în anul 1666, iar în anul 1670 el a organizat așa-numitele *colegia pietatis*, acestea fiind grupuri de credincioși care se adunau în case pentru rugăciune și studiu biblic practic.

În anul 1675, Spener și-a publicat cartea în care explică doctrina și practica pietistă, numită *Pia desideria* (dorințe pioase), el arătând că întâlnirile în case pentru rugăciune și studiu biblic sunt un ajutor pentru cultivarea pietății personale între luterani. În anul 1686, Spener a plecat la Drezda ca și predicator al curții, iar în anul 1691 a devenit pastor în Berlin, unde a rămas până la moarte.

Pietismul s-a răspândit atât în Germania, cât și în Elveția, Olanda și Scandinavia, totuși luteranii riguroși l-au respins, studenții și profesorii pietiști fiind excluși din universitățile strict luterane, Wittenberg, Leipzig și Iena, ei fiind primiți de electorul de Brandenburg, Filip I, care în anul 1696 a înființat pentru pietiști Universitatea din orașul Halle.

Colaboratorul și succesorul lui Spener la conducerea pietiștilor a fost August Franke (1663-1742), care în urma alungării sale de la Leipzig, și-a desfășurat activitatea la Halle. Franke a înființat mai multe instituții, cum sunt: o școală pentru săraci, un orfelinat, un seminar, o școală normală, un spital, o tipografie, o farmacie, un Institut biblic, toate acestea ajungând să ocupe aproape un sfert din oraș.

În rândul pietiștilor a apărut o puternică orientare misionară, orașul Halle devenind un centru misionar de unde au fost trimiși misionari în Africa, America, Asia și insulele din Pacific. De asemenea, făceau misiune între iudei.

Indiferența pietismului față de doctrină i-a făcut pe unii dintre ei să adopte filozofia idealistă.

2.3.Herrnhuterii

Contele Nicolae Ludwig von Zinzendorf (1700-1760), după ce a studiat în școala de la Halle și la Wittenberg, a susținut ideea unui devotament personal și complet față de Hristos, iar începând cu anul 1722, pe domeniul său de lângă Herrnhut (de unde le provine și numele) a adăpostit mulți moravieni, care erau persecutați pentru credința lor husită (împărtășind ideile lui Ian Hus, care au fost duse mai departe de „Frații boemieni”).

În rândul herrnhunterilor s-a cristalizat Biserica Moraviană, care a fost recunoscută ca biserică separată în anul 1742, având o puternică orientare misionară, astfel că la mijlocul secolului al XVIII-lea aveau misionari în Asia, Africa, Groenlanda, Laponia, între indienii și negrii din America de Nord și între evrei. Biserica Moraviană a avut o puternică influență asupra vieții spirituale a englezului John Wesley, fondatorul metodismului.

2.4.Quakerii

George Fox (aprox.1624-1691) a trăit o decepție în plan spiritual când în anul 1643 a fost provocat de doi puritani la o întrecere de băutură. Dezgustat de nivelul spiritual scăzut, a părăsit Biserica până în anul 1647, când în urma unei experiențe personale a ajuns la concluzia că fiecare persoană poate intra în contact direct cu Dumnezeu. El a început să predice și un grup de adepți ai săi care și-au pus numele „Societatea prietenilor” s-au organizat în anul 1652.

Numele de *quakeri* (quakers = tremurători) se pare că provine de la faptul că în adunările lor se considera că acela care este inspirat de Duhul Sfânt începe să tremure și să predice, iar dacă nimeni nu simțea această inspirație se pare că nimeni nu predica. Alții susțin că acest nume provine de la faptul că ei cereau magistraților care-i anchetau să se cutremure în fața lui Dumnezeu.

2.5.Methodismul

John Wesley (1703-1791), fondatorul metodismului, este, de asemenea, părintele spiritual și intelectual al mișcărilor moderne pentecostale și „ale sfințeniei”, care s-au născut din metodism. Teologia lui Wesley, care a avut și continuă să aibă o profundă influență asupra

protestantismului, este conținută în *Jurnalul* său, scris între 1735-1790, precum și în scrisorile și predicile lui publicate. De-a lungul unei vieți care a acoperit cea mai mare parte a secolului al XVIII-lea Wesley a avut timpul necesar pentru a-și dezvolta și rafina ideile cu privire la teologie, societate și eclesiologie.

Fiul unui preot anglican, el a fost educat la Oxford, la fel ca tatăl și bunicul său. După ce și-a luat licența și masteratul la Oxford, tânărul Wesley, la insistențele tatălui său, a intrat în 1728 în rândul clerului anglican. Tânărul de douăzeci și cinci de ani a început apoi să citească intensiv cărți religioase pentru a-și defini propriile convingeri.

Metodismul, cu puternicul său fond arminian, era în esență o reacție împotriva calvinismului extremist, care a dominat viața socială, religioasă și politică a Angliei de-a lungul celei mai mari părți a secolului al XVII-lea. Dacă adepții calvinismului susțineau că numai cei aleși pot fi mântuiți, metodiștii susțineau că oricine poate ajunge la mântuire. De asemenea, dacă cei dintâi nu puteau fi siguri niciodată că se numără printre cei aleși, ceilalți puteau ști că sunt mântuiți, în urma trecerii prin experiența culminantă a mântuirii. De la început, teologia metodistă a pus un mare accent pe această experiență religioasă conștientizată de cel care trecea prin ea. Probabil că cel mai grăitor exemplu al căutării metodiste asidue pentru a găsi dovada că mântuirea se bazează pe o experiență religioasă conștientă este cazul lui Wesley însuși.

Lectura religioasă a lui Wesley în acei ani a inclus mai multe cărți de tradiție anglicană și catolică mistică. Aceste cărți i-au influențat într-o mare măsură concepțiile lui religioase. Printre ele s-au numărat cartea lui Jeremy Taylor , *Reguli și exerciții pentru sfințenie în viață și în moarte* și cea a lui Thomas a Kempis, *Imitarea lui Hristos*, pe care a citit-o în 1725. Totuși cărțile care au avut asupra lui cea mai mare influență au fost *Tratat asupra desăvârșirii creștine* și *O chemare serioasă la o viață sfântă și devotată*, de William Law. În această ultimă carte, Law făcea o chemare la sfințenie în viața oamenilor de rând, sfințenie pe care secole de-a rândul biserica o rezervase doar clerului. „Nu există nici un motiv”, scria Law, „să credem că sfințenia cea mai înaltă, caracterul cel mai ceros, trebuie să fie doar datorită și fericirea unui episcop, ci, dimpotrivă, există un motiv puternic pentru care să credem că exact același fel de caracter este datorită și fericirea tuturor creștinilor”.

Wesley și-a petrecut restul vieții în căutarea sfințeniei inimii și a vieții, despre care au vorbit Taylor, Kempis și Law în cărțile lor.

Într-o a doua călătorie a sa în America, Wesley a cunoscut câțiva călugări moravieni germani. Principiile acestora aveau mai târziu să-i influențeze în mod profund gândirea. Navigând pe o mare înfuriată, Wesley fusese impresionat de calmul lor. Dându-și seama că lui îi lipsea siguranța mântuirii pe care o aveau acei oameni, el a căutat să afle mai mult despre principiile lor de credință care îndemneau la desăvârșirea întregii vieți și activității a creștinului. Reîntors în Anglia, s-a întâlnit cu episcopul moravian Augustus Gottlieb Spangenberg și cu Peter Bohler, un misionar moravian aflat în drum spre Carolina. Bohler i-a spus lui Wesley: „Credința mântuitoare a adus cu ea atât stăpânire asupra păcatului, cât și adevărata pace a minții – atât sfințenia, cât și fericirea”. Fără să fi cunoscut încă această experiență a convertirii și sfințeniei desăvârșite, Wesley a început să o predice și să o caute.

Chiar și propria mărturie a lui Wesley privind experiența sfințirii sale a fost mult controversată. Unii autori creștini aparținând „Mișcării sfințeniei” din zilele noastre, privesc experiența din 1 ianuarie 1739 ca momentul sfințirii lui Wesley: „Domnii Hall, Kinchin, Imgham, Whitefield, Hutchins și fratele meu Charles, erau prezenți la masa noastră de dragoste din Fetter-Lane, împreună cu încă aproximativ șaiszeci din frații noștri. În jurul orei trei dimineața, pe când continuam să ne rugăm, puterea lui Dumnezeu a coborât peste noi, astfel încât mulți au început să strige copleșiți de o mare bucurie și mulți au căzut la pământ. Imediat ce ne-am revenit puțin din starea aceea de evlavie și adorare profundă care ne-a provocat prezența Maiestății Sale, am început să strigăm cu un singur glas: <Te slăvim, o, Dumnezeule! Te recunoaștem pe Tine ca Domn!>”

Din 1739 până în 1777, Wesley a publicat și a revizuit în mai multe rânduri o broșură purtând titlul *O descriere simplă a desăvârșirii creștine după opinia și învățătura reverendului John Wesley*. Această publicație de optzeci și una de pagini a servit ca un manifest veritabil pentru toate grupurile „Mișcării sfințeniei” și de desăvârșire care s-au desprins de metodism în ultimele două secole.

Desăvârșirea spre care îndemna Wesley era una a motivațiilor și a dorințelor. „Desăvârșirea totală”, în sensul „lipsei de păcat”, nu e posibilă decât după moarte. Până atunci, prin autocontrol exigent, disciplină spirituală, devoțiune metodică și evitarea plăcerilor lumești, sufletul sfințit poate trăi o viață de victorie asupra păcatului. Această desăvârșire, afirma Wesley, poate fi dobândită pe loc ca „o a doua lucrare a harului”, deși este precedată și urmată de obicei de o „creștere treptată în har”.

Sfătuitorul cel mai de încredere al lui Wesley, John Fletcher, susținea că cea de-a doua binecuvântare era în realitate atât un „botez cu Duhul Sfânt”, cât și o experiență de curățire. Deși nu a fost de acord cu Fletcher asupra acestui punct, Wesley l-a desemnat pe acesta drept succesorul său la conducerea congregațiilor metodiste.

3.Penticostalism, ecumenism și persecuție

4.1.Apariția mișcării penticostale moderne

4.1.1.Charles Fox Parham și Școala biblică “Betel”

La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea a existat o adevărată mișcare spirituală care căuta apropierea de Dumnezeu. Această mișcare spirituală a apărut în mijlocul Bisericii metodiste, purtând numele de Mișcarea Sfințeniei. Unele biserici locale ale acestei mișcări aveau în denumirea lor termenul “penticostal”, arătând prin aceasta importanța pe care o acordau lucrării Duhului Sfânt în Biserică și dorința de a avea o credință cât mai apropiată de cea a apostolilor. Aceste persoane căutau pe Dumnezeu dintr-o inimă sinceră, cu o lepădare totală, mărturisind că ei simt că ceva se va întâmpla negreșit și cât de curând. Evenimentul pe care ei îl așteptau l-au numit “o revărsare specială de har”.

Parham și-a început cariera de lucrător creștin în Linwood, Kansas, ca păstor locuitor în Biserica Metodistă Episcopală. De la metodism a primit și apoi a susținut învățătura unei sfințiri totale ca a doua lucrare a harului. În anul 1890, Parham a intrat în contact cu elementele mai radicale ale “Mișcării Sfințirii”, adoptând și doctrina vindecării prin credință ca parte a “răscumpărării”. El a slujit și în mișcarea “botezului cu foc” inițiată în anul 1895 de Benjamin Hardin Irwin, care la rândul său urma ideile lui John Fletcher, care părea să vorbească despre o experiență care urma sfințirii și pe care o numea “botezul dragostei arzânde”. Parham a respins ideea unei emoții extreme, dar nu și ideea unei “a treia experiențe”, a unui “botez cu Duhul Sfânt și cu foc”.

După anul 1895 Parham ieșit din rândurile Bisericii Metodiste Episcopale și a adoptat o atitudine anti-denominațională, pe care și-a menținut-o pentru tot restul vieții.

În anul 1898, Parham a avut inițiativa și a slujit la deschiderea unei case în care urma să se adune bolnavi și infirmi, pentru a se ruga să fie vindecați, după exemplul lui Alexander

Dowie, care înființase “Sionul” în Illinois, dar care până la urmă a căzut în extremă susținând că el este profetul Ilie. Astfel a fost înființată “Casa de vindecare Betel” în orașul Topeka, statul Kansas. De asemenea a început editarea unei publicații bilunare numită *Apostolic Faith* (*Credința apostolică*).

Doi ani mai târziu, Parham a deschis o școală în apropiere de Topeka, pe care a numit-o “Școala biblică Betel”. Școala a început în octombrie 1900, într-o casă mare, construită neregulat, căreia localnicii îi spuneau Stone’s Folly (Prostia pietrei), deoarece cu toate că avea o arhitectură grandioasă, ea a rămas neterminată. Aici s-au adunat patruzeci de studenți din “Mișcarea Sfințeniei”, în singurul an de funcționare a școlii. Școala avea drept obiective un studiu aprofundat al Bibliei și rugăciunea, școala având și un turn al rugăciunii, unde studenții făceau rugăciuni neconținut.

O altă preocupare a studenților de la această școală a fost misiunea socială, prin vizite făcute oamenilor din Topeka.

Cu puțin timp înainte de a deschide școala de la Topeka, Parham a mers la Chicago, pentru a-l audia pe Alexander Dowie. De acolo s-a dus la Nyack, New York, pentru a-l auzi pe A. B. Simpson de la Christian and Mission Alliance și la Shiloh, Maine, pentru a cunoaște biserica lui Frank Sandford, “Holly Gost and Us” (Duhul Sfânt și noi). În școala lui Sandford era o studentă pe nume Jeannie Glassey, care pretindea că vorbea în mod miraculos într-un dialect african, prin aceasta înțelegând că este chemată să fie misionară în Africa. În Shiloh, Parham a cunoscut pentru prima dată fenomenul glosolaliei, când mai mulți studenți au vorbit în alte limbi, după mai multe ore de rugăciune. Reîntors la Topeka, el simțea că se mai afla ceva dincolo de experiența sfințirii, probabil un botez harismatic cu Duhul Sfânt.

În luna decembrie a anului 1900, Parham a parcurs cu studenții săi un studiu al principiilor majore ale “mișcării de sfințire”: pocăința, convertirea, a doua venire a Domnului Isus Hristos, inclusiv sfințirea și vindecarea divină. În perioada acestor zile, înainte să plece în altă localitate pentru câteva zile, Parham a lăsat studenților săi ca subiect de studiu “Botezul cu Duhul Sfânt”, cerându-le să descopere care este dovada biblică a botezului cu Duhul Sfânt. La reîntoarcere le-a cerut studenților să prezinte concluziile studiului lor, toți ajungând la concluzia că această dovadă este “vorbirea în alte limbi”. Ei au dedus această concluzie din cele patru ocazii despre care relatează cartea Faptele Apostolilor, când vorbirea în limbi a însoțit botezul cu Duhul Sfânt.

Convinși fiind că au ajuns la aceste concluzii în urma unei interpretări corecte a Scripturii, Parham și studenții săi au petrecut o noapte de rugăciune, noaptea dintre 31 decembrie 1900 și 1 ianuarie 1901. În acea noapte, o studentă pe nume Agnes N. Ozman i-a cerut lui Parham să-și pună mâinile peste capul ei și să se roage pentru ea, pentru a primi botezul cu Duhul Sfânt, însoțit de dovada vorbirii în limbi. Potrivit mărturiilor, după miezul nopții, în prima zi a secolului al XX-lea, domnișoara Agnes Ozman a început să vorbească în limba chineză. După această experiență Agnes Ozman nu a putut să vorbească în limba engleză timp de trei zile, iar când încerca să comunice în scris scria tot în limba chineză.

Acest eveniment, care nu este prima manifestare de acest gen, nici măcar în perioada foarte apropiată, este de regulă privit ca marcând începutul mișcării pentecostale moderne în America. În acest caz era pentru prima dată (cel puțin în epoca modernă), când vorbirea în alte limbi era privită ca semn precis și singurul evident al botezului cu Duhul Sfânt, chiar dacă au mai existat experiențe ale vorbirii în alte limbi în acea perioadă.

În zilele următoare și ceilalți studenți au experimentat botezul cu Duhul Sfânt, însoțit de vorbirea în alte limbi, chiar și Parham a avut această experiență.

În scurt timp, vestea despre ce se întâmpla la Stone's Folly a ajuns pe paginile ziarelor din Topeka și Kansas City. Reporteri, traducători ai guvernului și experți în lingvistică au cercetat acest fenomen. De asemenea agențiile de știri au mediatizat și discutat mult acest "fenomen".

4.1.2. William Joseph Seymour

Apoi, Parham a închis școala de la Topeka și a început un turneu de patru ani, prin diferite localități, răspândind doctrina pentecostală. La sfârșitul anului 1905, la rugămintea unor prieteni, el s-a stabilit la Huston, Texas, unde a deschis o școală asemănătoare cu cea de la Topeka, denumită "The Bible Training School" (Școala de pregătire biblică). Această școală a funcționat numai câteva luni, dar a avut un aport foarte mare la răspândirea doctrinei pentecostale, deoarece la această școală a studiat, influențându-i viața radical, William Joseph Seymour, apostolul din strada Azusa.

William Joseph Seymour, un afro-american născut în Louisiana în anul 1870, s-a stabilit în Texas la o vârstă fragedă. Educat ca baptist, el a adoptat concepțiile "mișcării sfințirii" după ce s-a mutat la Indianapolis, în anul 1895, unde a frecventat o biserică metodistă episcopală de culoare, înainte de a intra în contact cu "mișcarea sfințeniei". Apoi, între anii 1900-1902

Seymour a participat la cursurile școlii lui Martin Wells Knapp, “God’s Bible School” (Școala biblică a lui Dumnezeu), din Cincinnati, unde a ajuns la o înțelegere mai profundă a teologiei “mișcării sfințeniei”. În Cincinnati, el s-a alăturat unei biserici “Church of God” “reformată”, cunoscută și sub denumirea “The Evening Light Saints”, având sediul la Anderson, Indiana. Această biserică, care refuza să păstreze o evidență a membrilor, era deschisă oamenilor de orice rasă.

În anul 1903, el s-a reîntors în Houston pentru a da de urma câtorva rude, despre care nu mai știa nimic. Aici a început să predice în biserica locală, de culoare, a „mișcării sfințeniei”. Auzind de noua școală a lui Parham, Seymour s-a decis să o frecventeze.

Concepțiile discriminatorii din acea vreme nu-i îngăduiau lui Seymour, care era de culoare să frecventeze școala lui Parham. Totuși, marea lui dorință de a participa la cursuri, l-a determinat pe Parham să-i permită să participe la orele de studiu biblic. Deoarece legea le interzicea celor de culoare să stea în aceeași încăpere cu albi, Parham i-a îngăduit lui Seymour să stea în hol și să-i audieze prelegerile prin ușa deschisă. Timp de mai multe luni, Seymour a auzit noua teologie pentecostală de la profesorul său Parham. A aflat astfel că „mișcarea sfințeniei” greșise susținând că sfințirea era și botezul cu Duhul Sfânt; ultima era o „a treia experiență”, separată în timp și distinctă în natura ei de „binecuvântarea a doua”. Sfințirea îl curăța și îl purifica pe credincios, în vreme ce botezul cu Duhul Sfânt aducea o mare putere de slujire.

4.1.3.Strada Azusa

Viața religioasă a orașului Los Angeles era dominată de Joseph Smale, păstorul unei biserici baptiste foarte mari, care purta numele de “Biserica Noului Testament”. O a doua mare personalitate religioasă a fost Phineas Bresee, care a fondat “Biserica pentecostală Nazarineană”, în anul 1895. El a venit de la metodiști, pentru că simțise un fel de comoditate spirituală, care trăgea spre formalism. Numărul nazarinenilor a crescut foarte repede, deoarece puneau cu precădere accentul pe sfințire.

Neely Terry, care locuia în Los Angeles a venit la școala lui Parham din Huston. Aici l-a cunoscut pe Seymour. Când s-a reîntors la Los Angeles a aflat că familia ei, împreună cu câțiva prieteni, fuseseră excomunicați din “The Second Baptist Church”, biserică a unor oameni de culoare, pe motiv că se declaraseră în favoarea experienței sfințirii, promovată de “mișcarea

sfințirii”. Astfel stând lucrurile, ei au înființat o mică misiune a “mișcării de sfințire” ai cărei membri erau de culoare, sub auspiciile “Southern California Holiness Association”, o grupare condusă de doamna Josephine Washburn și J. M. Roberts. Misiunea a ales-o apoi pe doamna Julie Hutchins ca pastor al grupului.

Când domnișoara Terry s-a reîntors la Los Angeles, a recomandat ca mica congregație să-l invite pe Seymour să vină pentru a ocupa funcția de pastor. Seymour a acceptat invitația și a venit la misiunea din Los Angeles în februarie 1906.

Când și-a rostit prima predică în această biserică, Seymour și-a ales ca și text al predicii Fapte 2:4, și a declarat că vorbirea în limbi era dovada biblică a primirii botezului cu Duhul Sfânt, deși până la acel moment el nu experimentase încă acest lucru. Pastorul, doamna Julia Hutchins, după ce s-a consultat cu J. M. Roberts, președintele “Southern California Holiness Association”, a ajuns la concluzia că această învățătură era contrară denominației lor, și în seara următoare a încuiat ușa bisericii, pentru a nu-l lăsa pe Seymour să intre.

Seymour, ne având unde locui și nici bani pentru a-și plăti găzduirea, a fost invitat în casa lui Richard Asbery, cu toate că acesta, în acel moment nu accepta învățătura lui Seymour. El a început să predice în salonul familiei Asbery, situat pe strada Bonnie Brae la numărul 214. Rugăciunile au continuat timp de mai multe zile în casa familiei Asbery, până în noaptea de 9 aprilie 1906, când Seymour și alți șapte au căzut la podea în extaz religios, vorbind în limbi. Vestea despre cele ce s-au întâmplat în strada Bonnie Brae s-a răspândit cu repeziciune în împrejurimi, deoarece noii botezați, entuziasmați, ieșeau pe veranda din fața casei pentru a-și continua întâlnirile.

În scurt timp ei au ajuns la un număr atât de mare, încât au luat o magazie cu chirie pe strada Azusa la numărul 312. Aici a fost cândva o biserică africană metodistă, iar apoi a fost transformată în grajd, de unde se puteau cumpăra cai și trăsuri. Clădirea a fost renovată, pentru a putea continua întâlnirile. Aici au stat peste trei ani și jumătate. Seymour a păstorit noua biserică formată ca peste noapte până în 1929. După moartea sa, soția sa a continuat munca până când Frank Bartleman a preluat conducerea.

Dar, pe cât este de adevărat că în strada Azusa se petreceau lucruri minunate, adevărate manifestări ale Duhului Sfânt, pe atât este de adevărat că s-au strecurat și manifestări negative.

La un moment dat Seymour și-a dat seama că nu poate stăpâni situația. El a scris învățătorului și inițiatorului său în materie de credință penticostală, Charles Parham, cerându-i sfatul și chemându-l la Los Angeles.

Înțelepciunea, experiența și calitățile de conducător ale lui Parham ar fi putut ajuta foarte mult lucrarea din strada Azusa. Parham a dat însă prioritate chemării insistente a unor prieteni din orașul Sion (Illinois), unde lucrurile se împotmoliseră datorită pretenției lui Dowie că el ar fi profetul Ilie.

Parham era considerat singura persoană capabilă să risipească confuzia ce se ivise și să clarifice unele lucruri. În fine, Parham a ajuns și la misiunea de pe strada Azusa, unde s-a confruntat cu atitudinea unor extremiști și fanatici. În loc ca acest pionier al mesajului penticostal să fie prețuit și învățătura lui acceptată, Parham a fost invitat de către doi bătrâni ai misiunii să plece, spunându-i-se că prezența lui este de prisos în continuare.

Alarmat și umilit, Parham a deschis un nou locaș pentru a repara greșelile ce se făceau în strada Azusa. Parham însă a avut puțin succes. Adunările lui s-au ținut doar câteva săptămâni, în timp ce misiunea de la strada Azusa și-a continuat activitatea aproape trei ani, atrăgând vizitatori din aproape toate continentele.

Parham, dezamăgit, a renunțat în 1907, la poziția sa de protector al mișcării credinței apostolice “The Apostolic Faith Movement”.

4.1.4.Neo-penticostalii (harismaticii) și neo-harismaticii („valul al treilea”)

4.2.Ecumenismul

4.3.Epoca martirilor